

TAJNA ZLATNOG CVETA

KINESKA KNJIGA ŽIVOTA

Biblioteku uredaju
GORAN STANKOVIĆ
mr DOKICA JOVANOVIĆ

U prevodu i tumačenju Riharda Vilhelma
i sa komentarom Karl Gustav Junga

Preveo osnovni tekst i tumačenja
David Albahari

Gradina

1. Nebeska svest (Srce)

Učitelj Li-cu je rekao: Ono što postoji kroz sebe naziva se Put (Tao). Tao nema ni imena ni oblike. On je jedna suština¹, jedini primarni duh. Suština i život ne mogu se videti. Oni su sadržani u svetlosti nebeskoj. Svetlost nebeska ne može se videti. Ona je sadržana u očima. Danas ću vam biti putovoda i prvo ću vam otkriti tajnu Zlatnog cveta velikog Jednog, a potom ću vam sve ostalo potanko objasniti.

Veliko Jedno je naziv koji se daje onome nad čime više ničega nema. Tajna magije života sastoji se u upotrebi delanja za ostvarivanje nedelanja. Ne smete poželjeti da preskočite preko svega i da neposredno prodrete. Načelo koje nam je predato traži da se prihvati rada na ljudskoj prirodi (*sing*). Pri tome je važno da ne kreнемo pogrešnom stazom.

Zlatni cvet je svetlost. Koje boje je svetlost? Zlatni cvet koristimo kao simbol. On je prava energija transcedentnog velikog Jednog. Rečenica "ollovo u području vode ima jedan ukus" - odnosi se na to.

Nebo je stvorilo vodu kroz Jedno. To je prava energija velikog Jednog. Ako čovek stekne Jedno, živ je; akoga izgubi, umire. Ali čak i ako čovek živi u energiji (životni dah, *prana*) on ne vidi energiju (životni dah), baš kao što ribe žive u vodi ali ne vide vodu. Čovek umire kada nema živo tñog daha, kao što ribe mru kada su lišene vode. Stoga posvećenici podučavaju ljude da se drže primarnog, i da čuvaju Jedno; to je kruženje svetlosti i održavanje središta. Ako čovek čuva tu pravu energiju, može da produži životni vek, i može potom da primeni metod stvaranja besmrtnog tela pomoću "topljenja i mešanja"².

Rad na kruženju svetlosti u potpunosti zavisi od unazad usmerenog kretanja, tako da se misli (mesto

nebeske svesti, nebesko srce) saberu. Nebesko srce leži između sunca i meseca (tj. između očiju).

Knjiga žutog zamka kaže: "Na majušnom četvorougaonom polju četvorougaone kuće život se može uređiti." Četvorougaona kuća je lice. Majušno četvorougaono polje na licu: može li to biti bilo šta drugo do nebesko srce? Usred majušnog polja prebiva sjaj. U purpurnoj dvorani grada od žada prebiva bog najviše praznine i života. Konfučijanci je nazivaju središtem praznine; budisti, terasom života; taoisti, zemljom predaka, žutim zamkom, mračnim prolazom ili mestom predašnjeg neba. Nebesko srce je kao prebivalište; svetlost je gospodar.

Stoga kada svetlost kruži, energije celoga tela pojavljuju se pred njenim prestolom, isto kao kada se sve države pojavljuju sa poklonima pred svetim kraljem koji je osnovao glavni grad i utvrdio osnovna pravila reda; ili kao u času kada je gospodar smiren i tih, pa služe i sluškinje sami ispunjavaju njegove zapovesti i svako od njih ide za svojim poslom.

Stoga je jedino potrebno da učinite da svetlost kruži: to je najdublja i najdivnija tajna. Svetlost se lako može pokrenuti, ali se teško može usredsrediti. Ako se navede da dovoljno dugo kruži, onda se ona kristalizuje; to je prirodno duh-telo. Taj kristalizovani duh se formira iza devet neba. To je stanje o kojem je u *Knjizi pećata srca* rečeno: "Nemo uzlećeš navise ujutru."

Za izvršavanje ovog osnovnog načela ne morate da tražite nikakve druge metode, već jedino morate da usredsredite svoje misli na njega. Knjiga *Leng jen* 3) kaže "Sabirući misli čovek može da poleti i rodiće se na nebu." Nebo nije široki plavi svod, već mesto gde se telesnost rada u kući Stvaraoca. Ako se to zadrži tokom dužeg perioda, sasvim se prirodno, uz postojeće telo, razvija i duh-telo.

Zlatni cvet je Eliksir života (*Din-dan*; doslovno, zlatna lopta, zlatna pilula). Sve promene duhovne svesti zavise od srca. Postoji tajna izreka koja je, iako veoma tačno deluje, toliko nepostojana, da su potrebni krajnja vispremnost i bistrina, kao i najpotpunija udubljenost i smirenost. Ljudi bez takvog visokog stepena visprenosti i razumevanja ne nalaze način da primene izreku; ljudi bez najviše moći udubljivanja i smirenosti ne mogu je zadržati.

Ovaj odeljak objašnjava poreklo velikog Puta (Tao) sveta. Nebesko srce je zametak velikog Puta. Ako možete biti apsolutno mirni, tada će se nebesko srce samo od sebe pokazati. Kada se osećanje pokrene i izrazi se norma Inim protokom, stvara se čovek kao primarno stvorenje. To stvorenje prebiva između začeća i rođenja u pravom prostoru; kada jedan beleg pojedničavanja uđe u rođenje, ljudska priroda i život se dele na dvoje. Od tog trenutka, ako se najviše mirovanje ne ostvari, ljudska priroda i život više se nikada ponovo ne vide.

Stoga je u Planu Vrhunskog konačnog rečeno da veliko Jedno obuhvata u sebi pravu energiju (prana), seme, duh, animusa i animu. Ako su misli apsolutno mirne, tako da se nebesko srce može videti, duhovna inteligencija stiže sama do izvora. Ta ljudska priroda doista živi u stvarnom prostoru, ali sjaj svetlosti prebiva u očima. Stoga Učitelj podučava o kruženju svetlosti da bi se moglo dospeti do prave ljudske prirode. Prava ljudska priroda je primarni duh. Primarni duh je upravo ljudska priroda i život, a ako se prihvati ono što je stvarno u tome, to je primarna energija. A veliki Put je upravo ta stvar.

Učitelj dalje brine da ljudi ne mimoidu put koji vodi od svesnog delanja do nesvesnog nedeljanja. Stoga on kaže da magija Eliksira života koristi svesno delanje u cilju do sticanja nesvesnog nedeljanja. Svesno delanje sastoji se u navodenju svetlosti na kruženje kako bi pokazalo oslobođanje neba. Ako se pritom rodi pravo seme, i primeni se pravilan metod za njegovo topljenje i mešanje, te se na taj način stvori Eliksir života, onda čovek prolazi kroz prolaz. Formira se embrion, koji se mora razviti pomoću grejanja, negovanja, kupanja i pranja. Potom prelazi u područje nesvesnog nedeljanja. Potrebna je cela godina tog vatre nog perioda dok se embrion ne rodi, oslobodi ljudski, i pređe iz običnog sveta u sveti svet.

Ovaj metod je sasvim jednostavan i lak. Ali sa njim je povezano toliko preobrazujućih i promenljivih uslova da je rečeno da jednim skokom čovek ne može stići tamo. Ko god traži večni život mora tragati za mestom odakle su ljudska priroda i život prvobitno potekli.

2. Primarni duh i svesni duh

Učitelj Li-cu je rekao: U poređenju sa nebom i zemljom, čovek je kao mušica. Ali u poređenju sa velikim Putem, nebo i zemlja su takođe kao mehur i senka. Samo primarni duh i prava priroda pobeduju vreme i prostor.

Energija semena, slično nebu i zemlji, jeste prelažna, ali primarni duh se nalazi izvan polarnih razlika. To je mesto odakle nebo i zemlja potiču. Kada učenici shvate kako da dosegnu primarni duh, oni pobeduju polarne suprotnosti svetlosti i tame i više ne prebivaju u tri sveta.⁴⁾ Ali to je sposoban da uradi samo onaj ko je sebi predstavio prvo bitno lice čovekove prirode.

Kada se ljudi oslobole iz materice, primarni duh prebiva na majušnom prostoru (između očiju), ali svesni duh prebiva niže dole u srcu. To niže puteno srce ima oblik velike breskve: pokrivaju ga plućna krila, podržava ga jetra, a služi ga cela utroba. To srce je zavisno od vanjskog sveta. Ako čovek ne jede samo jedan dan, ono se oseća krajnje neudobno. Ako čuje nešto strašno, ono lupa; ako čuje nešto razjarujuće, ono staje; ako se suoči sa smrću, rastužuje se; ako vidi nešto lepo, to ga zaseni. Ali nebesko srce u glavi, kada bi se ono bar malo pokrenulo? Pitaš li: Zar se nebesko srce ne pokreće? Onda odgovaram: Otkud se može prava misao pokrenuti na majušnom prostoru! Ako se doista kreće, to nije dobro. Jer kada obični ljudi umiru, tada se ono kreće, ali to nije dobro. Najbolje je ako je svetlost već očvrsla u duh-telo a njena životna energija postepeno prodrla u instinkte i pokrete. Ali to je tajna koja nije otkrivena hiljadama godina.

Niže srce kreće se kao snažan, moćan zapovednik koji prezire nebeskog vladara zbog njegove slabosti, i prisvojio je vodstvo u državnim poslovima. Ali kada se primarni zamak utvrdi i brani, onda kao da je na presto seo snažan i mudar vladar. Oči započinju kruženje svetlosti kao dva ministra koja, s desna u leva, svom svojom snagom podržavaju vladara. Kada je vladavina u središtu u redu, svi oni buntovni heroji pojaviće se sa okrenutim kopljima, spremni da prime naredbe.

Put do Eliksira života poznaje kao najvišu magiju ovo troje: seme-vodu, duh-vatru i misao-zemlju. Šta je seme-voda? To je prava, jedina energija predašnjeg neba (eros). Duh-vatra je svetlost (logos). Misao-zemlja je nebesko srce središnjeg prebivališta (intuicija). Duh-vatra se koristi za podsticanje, misao-zemlja za supstanču, a seme-voda za utemeljavanje. Obični ljudi prave svoja tela kroz misli. Telo nije samo sedam stopa visoko vanjsko telo. U telu je anima. Anima se drži svesti, u cilju da na nju utiče. Svest u svom poreklu zavisi od anime. Anima je žensko (jin), ona je supstanca svesti. Sve dok se ta svest ne prekida, ona nastavlja da rada iz generacije u generaciju, a promene oblika anime i preobražaj supstance su neprekidni.

Ali pored toga postoji animus u kojem duh prebiva. Animus danju živi u očima; noću se nastanjuje u jetri. Animus danju živi u očima, on vidi; kada živi u jetri, on sanja. Snovi su lutanja duha kroz svih devet neba i svih devet zemlji. Ali svako onaj ko se u mračnom i povučenom raspoloženju budi, i sputan je uz svoje telesno obliće, taj je u stegama anime. Otuda do usredsredivanja animusa dolazi pomoću kruženja svetlosti, i na taj način duh se održava, anima se podjarmljuje, dok se svest odseca. Metod kojim su se naši stari služili da umaknu iz sveta sastojao se u potpunom topljenju taloga tame kako bi se vratili čisto kreativnom. To nije ništa drugo već smanjivanje anime i upotpunjavanje animusa. A kruženje svetlosti je magijsko sredstvo za smanjivanje tame i uspostavljanje vlasti nad animom. Čak i ako rad nije usmeren prema ponovnom dovodenju Stvaraoca, već se ograničava na magijska sredstva za kruženje svetlosti, upravo je svetlost po sebi Stvaralac. Pomoću svetlosti, čovek se vraća Stvaraocu. Ako se taj njenog kruženja čovek se vraća Stvaraocu. Ako se taj metod sledi, izobilje semena-vode samo će se pojavit; zapaliće se duh-vatra, a misao-zemlja će očvrsnuti i iskrastalaće se. I tako sazревa sveti plod. Skarabej kotrlja svoju loptu a u lopti se razvija život kao posledica nepodeljenog napora njegovog duhovnog usredsredivanja. Ako sada embrion može da izraste u gnojivo, i da se osloboди svojih ljuški, zašto ne bi prebivalište našeg nebeskog srca takođe moglo da stvari neko telo ukoliko bismo usredsredili duh na njega?

Ona delotvorna, prava ljudska priroda (logos sjedinjen sa vitalnošću), kada se ona spusti u kuću Stvarao-srca. Po prirodi je kao svetlost; on je moć svetlosti i što je po formi istovetno sa prvobitnim početkom. Anima stog; vezana je za telesno, puteno srce. Animus voli ljuntnje jesu posledice anime; ona je svesni duh koji se posle smrti hrani krvljom, ali koji se, tokom života, nalazi u velikom bolu. Tamno se vraća tamni i privlače se, kao i stvari, u skladu sa svojom vrstom. Ali učenik zna kako da u potpunosti izdvoji tamnu animu kako bi se preobratio u čistu svetlost (jang).⁵⁾

U ovom delu opisana je uloga koju primarni duh i sve sni duh igraju tokom stvaranja ljudskog tela. Učitelj kaže: život čovekov je kao život mušice; samo prava ljudska priroda primarnog duha može da prevaziđe krug neba i onoga što je lišeno polarnosti i prima primarnu energiju polarnosti pomoću koje prihvata pravu suštinu neba i zemlje u sebe i postaje svesni duh. Kao primarni duh ona prima svoju ljudsku prirodu od oca i majke. Taj primarni duh je bez svesti i znanja, ali je sposoban da reguliše tvoračke procese tela. Svesni duh je veoma delotvoran, i može neprekidno da se prilagodava. On je vladar ljudskog srca. Sve dok boravi u telu on je animus. Po odlasku iz tela postaje duh. Dok telo nastaje, primarni duh još nije ubolio embrion u kome može da se utelovi. Tako se kristalizuje u nepolarizovanom slobodnom Jednom.

U vreme rođenja svesni duh udiše energiju i tako po staje prebivalište novorodenog. On živi u srcu. Od tog časa srce je gospodar, i primarni duh gubi svoje mesto dok svesni duh ima moć.

Primarni duh voli mirovanje, a svesni duh voli kretanje. U svom kretanju on ostaje vezan za osećanja i želje. Danonoćno on troši primarno seme sve dok se energija primarnog duha u potpunosti ne iscrpi. Tada svesni duh napušta svoju ljušturu i odlazi.

10

Svako ko uglavnom čini dobro ima duh-energiju koja je čista i jasna kada dode smrt. On ističe kroz gornje otvore usta i nosa. Čista i laka energija podiže se naviše i uzdiže se do neba i postaje petostruko prisutna senka-duh. Ali ako je, tokom života, svesni duh iskoristio primarni duh za pohlepu, ludost, želju i požudu, i počinio sve moguće grehe, tada je u trenutku smrti duh- energija nečista i pometena, i svesni duh ističe zajedno sa dahom kroz niže otvore na vratnicama trbuha. Jer ako je duh-energija nečista, ona se kristalizuje u protoku naniže, tone u pakao i pretvara se u demona. Tada ne samo da primarni duh gubi svoju prirodu, već se i moć i mudrost prave ljudske prirode time smanjuju. Stoga Učitelj kaže: Ako se kreće, onda to nije dobro.

Ako čovek želi da zadrži primarni duh, onda mora, zasigurno, prvo da potčini opažajući duh. Njegovo potčinjanje se sprovodi pomoću kruženja svetlosti. Ako čovek primenjuje kruženje svetlosti, mora da zaboravi i telo i srce. Srce mora da umre, duh da živi. Kada duh živi, dah će početi da kruži na divan način. To je ono što je Učitelj nazvao najboljim.⁶⁾ Tada se duhu mora dozvoliti da se zagnjuri u trbu (plexus solaris). Energija tada opšti sa duhom, i duh se sjedinjuje sa energijom i kristalizuje se. To je metod za započinjanje rada.

Vremenom se primarni duh preobražava u prebivalištu života u pravu energiju. U to vreme mora se primeniti metod okretanja mlinskog točka, u cilju da se on tako de stiliše da se pretvori u Eliksir života. To je metod usredstvenog rada.

Kada je biser životnog eliksira završen, sveti embrion može da se oformi; tada rad mora da se usmeri na grejanje i negovanje duhovnog embriona. To je metod završavanja.

Kada se energijsko telo deteta u potpunosti uboliči, rad mora tako da se usmeri da se embrion rodi i vrati u praznu. To je metod okončavanja rada. Od najdavnijih vremena do današnjeg dana ovo nisu nikakve prazne reči, već deo velikog Puta u pravom metodu stvaranja večno živog i besmrtnog duha i svetog čoveka.

Ali ako je rad do sada dovršen, onda je apsorbovano sve što pripada tamnom principu, i telo se rada u čistu svetlost. Kada se svesni duh preobrazi u primarnog duha,

tada se tek može reći da je stekao beskonačnu sposobnost preobraženja i da je, izašavši iz ciklusa rada, dove den do šestostruko⁷⁾ prisutnog, zlatnog duha. Ako se taj metod oplemenjivanja ne primeni, kako se može umaći putu rada i umiranja?

3. Kruženje svetlosti i zaštita središta

Učitelj Li-cu je rekao: Kada je otkriven izraz "kruženje svetlosti"? Otkrili su ga "Pravi ljudi početka forme" (Guan Jin-sji).⁸⁾ Kada se svetlost navede na kružno kretanje, kristališu se sve energije neba i zemlje, svetlosti i tame. To je ono što se naziva semenolikim mišljenjem, očišćenjem energije ili očišćenjem ideje. Kada učitelj počne da primjenjuje tu magiju, onda kao da, usred bića, postoji ne-biće. Kada se tokom vremena rad usred svetlosti, razvija se tačka prave svetlosti (jang). Tada se iznenada razvija semenici biser. Kao da su se muškarac i žena zagrlili i ostvarili začeće. Tada se mora biti sasvim miran i mora se čekati. Kruženje svetlosti jeste epoha vatre.

Čovekovo srce stoji pod znakom vatre.⁹⁾ Plamen vatre potiskuje nagore. Kada oba oka posmatraju stvari sa ovoga sveta, čine to pogledom usmerenim prema spolja. Ali ako čovek zatvori oči i, obrnuvši pogled, usmeri ga prema unutra i pogleda sobu predaka, to je metod unazad usmerenog protoka. Energija bubrega je pod znakom vode. Kada se želje uskomešaju, ona teče naniže, usmerena je prema spolja, i stvara decu. Ako joj, u trenutku oslobođenja, nije dozvoljeno da istekne napolje, već se povrati i pomoći misaone energije tako da probije oklop Stvaraoca, i osvežava srce i telo i neguje ih, to je takođe metod unazad usmerenog protoka. Stoga je rečeno: Put Eliksira života u potpunosti zavisi od metoda unazad usmerenog protoka.

Kruženje svetlosti nije samo kruženje semenog cveta individualnog tela, već je to i kruženje pravih, stvaralačkih, oblikujućih energija. Ono nije trenutna fantazija, već iscrpljivanje ciklusa (seljenja duše) svih eona. Otuda trajanje daha označava jednu godinu po ljudskom shvatanju i sto godina merenih dugom noći devet staza (reinkarnacija).

Kada čovek ostavi jedini zvuk individuacije¹⁰⁾ za sobom, rodiće se izvana prema okolnostima, i sve do starosti neće se nikada osvrnuti. Energija svetlosti se iscrpljuje i otiče. To donosi devetostruku tamu (reinkarnaciju) na свет. U knjizi *Leng jen* je zapisano: "Usredsredivanjem misli, čovek može da poleti; usredsredivanjem želja, čovek pada". Kada učenik malo brine o svojim mislima a mnogo brine o svojim željama, on zalazi na stazu utonuća. Prava intuicija javlja se samo kroz razmišljanje i mirovanje: za to je neophodan metod unazad usmerenog protoka.

U Knjizi tajnih saobraznosti¹¹⁾ je zapisano: "Oslobadanje je u oku". U Jednostavnim pitanjima žutoga vladara¹²⁾ je zapisano: "Semeni cvetovi ljudskog tela moraju da se usredsrede prema gore u praznom prostoru". To se odnosi na to. Besmrtnost se nalazi u toj rečenici, a takođe se nadvladavanje sveta nalazi u njoj. To je zajednički cilj svih religija.

Svetlost se ne nalazi samo u telu, kao što se ne nalazi samo izvan tela. Planine i reke i velika zemlja osvetljeni su suncem i mesecom; sve je to ta svetlost. Otuda se ona ne nalazi samo u telu. Razumevanje i jasnost, opažanje i prosvetljenje, i svekolike kretnje (duha) takođe su ta svetlost; otuda ona nije tek nešto što se nalazi izvan tela. Svetlosni cvet neba i zemlje ispunjava svih hiljadu svemira. Ali svetlosni cvet individualnog tela takođe prolazi kroz nebo i pokriva zemlju. Otuda, čim svetlost kruži, nebo i zemlja, planine i reke, sve u isto vreme kruže sa njom. Usredsrediti semenici cvet ljudskog tela u očima, to je veliki ključ ljudskog tela. Deco, pazite! Ako samo jednog dana ne primenjujete meditaciju ta svetlost ističe ko zna kuda! Ako meditirate samo četvrt sata, možete njome da otklonite deset hiljada eona i hiljadu rođenja. Sve metode okončavaju se mirovanjem. Ta velelepna magija ne može se pojmiti.

Ali kada vežbe započnu, mora se preći od očiglednog do dubokog, od grubog do prefinjenog. Sve zavisi od toga da nema nikakvih prekida. Početak i kraj vežbe moraju biti jedno isto. Između njih postoe hladniji i topliji trenuci, o tome ne treba ni govoriti. Ali cilj nam mora biti da dosegнемo širinu neba i dubine mora, tako da svi metodi deluju lako i dostupno. Tek onda smo njime ovladali.

Svi sveti ljudi su zaveštali jedni drugima sledeće: ništa nije moguće bez kontemplacije (*fan-džao*). Kada Konfucije kaže: "Opažanje dovodi do cilja"; kada Buda za to kaže: "Vizija srca"; ili kada Laoce kaže: "Unutrašnja vizija", sve je to jedno isto.

Svako može da govorí o razmišljanju, ali njime ne može da se ovlađa ako se ne zna šta ta reč znači. Razmišljanjem treba preusmeriti samosvesno srce, koje treba da se usmeri prema tački gde se tvorački duh još nije manifestovao. Unutar našeg tela od šest stopa moramo težiti formi koja je postojala pre utvrđivanja neba i zemlje. Ako danas ljudi sede i meditiraju samo sat ili dva, gledajući samo svoj vlastiti ego, i to nazivaju razmišljanjem, kako može bilo šta od toga da nastane?

Dva osnivača budizma i taoizma učila su da čovek treba da gleda u vrh svoga nosa. Ali time nisu hteli da kažu da čovek treba da usmeri svoje misli na vrh nosa. Takođe nisu hteli da kažu da misli, dok oči gledaju vrh nosa, treba usredsrediti na žutu sredinu. Tamo gde oko gleda, tamo je i srce usmereno. Kako može ono u isto vreme da bude usmereno naviše (žuta sredina) i naniže (vrh nosa), ili pak naizmenično, tako da je čas gore, čas dole? Sve to ukazuje na mešanje prsta kojim čovek pokazuje mesec sa samim mesecom.

Šta se time hoće stvarno da kaže? Izraz "vrh nosa" je mudro izabran. Nos mora da posluži oku kao linija vodilja. Ako čoveka ne povede linija nosa, on ili otvara oči širom i gleda u daljinu, tako da se nos ne vidi, ili previše zatvara kapke, tako da se oči stiskaju i nos se ipak ne vidi. A kada su oči odviše otvorene, čovek ih greškom usmerava prema napolju, što će ga lako rastropušta da se okrenu prema unutra, usled čega se lako tone u sneno sanjanjenje. Vrh nosa se vidi na pravi način

onda kada su kapci pravilno upola spušteni. Stoga se nos uzima kao linija vodilja. Glavno je spustiti kapke na pravi način, i potom dopustiti svetlosti da sama od sebe utiče, bez ikakvog napora, uz želju da svetlost usredstveno utiče. Gledanje u vrh nosa služi samo kao početak unutrašnje koncentracije, tako da se oči dovedu u prvi smer posmatranja, a potom se održavaju pomoću linije vodilje: posle toga, sve se odvija samo od sebe. To vam je kao kada zidar obesi visak. Kada ga okači, on pomoću njega vodi svoj rad ali ne mora svaki čas da ga gleda.

Utvrdjivanje razmišljanja¹³⁾ je budistički metod koji nikako nije prenošen kao tajna.

Čovek sa ova oka gleda u vrh nosa, sedi uspravno i u udobnom položaju, i održava srce u središtu okolnosti. U taoizmu se naziva žutom sredinom, u budizmu središtem okolnosti. To je isto, a ne mora da označava središte glave. Radi se samo o utvrđivanju čovekovog mišljenja na tački koja leži tačno između očiju. Onda je sve dobro. Svetlost je ponekad krajnje pokretna. Kada čovek utvrdi misao na središtu između očiju, svetlost utiče sama od sebe. Ne mora se posebno usmeravati pažnja na središnji zamak. U ovih nekoliko reči sadržana je najznačajnija stvar.

"Središte usred okolnosti" je veoma suptilan izraz. Središte je sveprisutno; u njemu se sve sadrži; ono je povezano sa oslobođanjem od celog procesa stvaranja. Okolnosti su portal. Okolnosti, odnosno, ispunjavanje tih okolnosti, predstavljaju početak, ali to ne mora da izazove ostalo. Značenje ove dve reči je veoma promenljivo i suptilno.

Utvrdjivanje razmišljanja je neophodno: ono osigura brzo ostvarivanje prosvetljenja. Ne sme se ostati u krutom sedenju ako se pojave svetovne misli, već se mora ispitati gde ta misao jeste, gde je započela, i gde gasne. Ništa se ne postiže ako se razmišljanje silom podstiče. Čovek se mora zadovoljiti time što vidi odakle je misao potekla, a ne od traga dalje od tačke njenog postanka, jer pronaći srce (svest, dospeti svešću iza svesti), to se ne može učiniti. Zajedno želimo da stanja srca dovedemo do počinka, do pravog razmišljanja. Ono što joj protivureči jeste lažno razmišljanje. Ono ne vodi

nikakvom cilju. Kada se odmicanje misli sve dalje širi, treba stati i početi s razmišljanjem. Neka čovek razmisli i neka ponovo započne s utvrđivanjem. To je dvostruki metod brzog ostvarivanja prosvetljenja. On označava kruženje svetlosti. Kruženje je utvrđivanje. Svetlost je razmišljanje. Utvrđivanje bez ramišljanja je kruženje bez svetlosti. Razmišljanje bez utvrđivanja je svetlost bez kruženja! Pazite na to!

Opšte značenje ovog odeljka jeste u tome da je zašti ta centra važna za kruženje svetlosti. Poslednji odeljak bavi se temom da je ljudsko telo veoma važan posed kada primarni duh vlada. Ali kada ga koristi svesni duh, on dovo di do toga da se primarni duh, danju i noću, razbacuje i troši. Kada se potpuno istroši, telo umire. Ovde je opisan metod pomoću kojeg se svesni duh može savladati a primarni duh zaštititi; to je nemoguće ako čovek prvo ne započne s kruženjem svetlosti. To vam je ovako: ako treba podići prekrasnu kuću, prvo se moraju sazidati dobri teme lji. Kada je temelj čvrst, tek onda može rad da se nastavi i osnova zidova duboko i čvrsto da se usadi, i potom da se podignu stubovi i zidovi. Ako se temelji ne postave na taj način, kako se može kuća dovršiti? Metod odgajanja života upravo je takav. Kruženje svetlosti treba uporediti sa teme ljima zgrade. Kada su temelji čvrsti, kako se brzo može na njima zidati! Zaštititi žutu sredinu vatrom duha – to je dužnost gradevine. Stoga Učitelj posebno razjašnjava metod pomoću kojeg čovek počinje da odgaja život, i traži od ljudi da s oba oka gledaju vrh nosa, da spuste kapke, gledaju iznutra, da mirno sede uspravnoga tela i da učvrste svoje srce na centar u središtu okolnosti.

Zadržavanje misli u prostoru između očiju dozvoljava svetlosti da prodre. Potom se duh kristalizuje i ulazi u centar usred okolnosti. Centar usred okolnosti jeste niže eliksir-polje, mesto energije (plexus solaris).

Učitelj to tajno nagoveštava kada kaže da se u poče tku mora sedeti u tihoj sobi, tela sličnog suvom drvetu, srca sličnog hladnom pepelu. Neka očni kapci budu spušte ni; tada pogledajte iznutra i očistite srce, isperite misli, zaustavite zadovoljstva i sačuvajte seme. Svakodnevno meditirajte sedeći s prekrštenim nogama. Neka se svetlost u očima zaustavi; neka se moć slušanja uha kristalizuje a

moć ukusa jezika neka umine; odnosno, jezik treba položiti na tvrdi nepce; neka disanje kroz nos bude ritmično a misli učvršćene za tamna vrata. Ako disanje ne bude ispočetka ritmično, može doći do teškoća u disanju zbog zaustavljanja. Kada čovek zatvori oči, onda treba kao meru uzeti jednu tačku na hrbatu nosa koja leži oko santimetar ispod tačke presecanja linije pogleda, tamo gde se na nosu nalazi mala kvrga. Tada čovek počinje da sabira svoje misli; uši čine disanje ritmičnim; telo i srce se osećaju udobno i uskladeni su. Svetlost očiju mora mirno da sija, i tokom dužeg perioda ne sme doći ni do pospanosti ni do skretanja. Oči ne gledaju pravo, već spuštaju kapke i osvetljava ju ono što je iznutra. Svetlost sija na to mesto. Usta ne govore, niti se smeju. Usta se zatvaraju i diše se iznutra. Disanje je na tom mestu. Nos ne oseća nikakve mirise. Miris je na tom mestu. Uho ne čuje vanjske stvari. Sluh je na tom mestu. Celo srce nadzire ono što je iznutra. Njegovo nadziranje je na tom mestu. Misli ne lutaju napolju; prave misli nose trajanje u sebi. Ako misli istraju, seme je trajno; ako seme istraje, energija traje; ako energija istraje, tada će i duh istrajati. Duh je misao; misao je srce; srce je vatra; vatra je Elixir. Kada čovek pogleda ono što je na ovaj način iznutra, čuda otvaranja i zatvaranja vratnica nebeskih biće neiscrpna. Ali dublje tajne ne mogu da se dokuče ako disanje ne bude ritmično.

Ako učenik započne i ne može da zadrži misli na mestu između očiju; ako zatvori oči, ali energija srca mu ne omogući da sagleda prostor energije, uzrok je verovatno u tome što je disanje preglasno i užurbano, a druga zla se javljaju iz toga, zato što su telo i srce zauzeti pokušajima da nasilno potisnu nalet energije i ubrzani dah.

Ako se misli zadrže samo na dva oka, ali se duh ne kristalizuje u pleksusu solarisu (centru središta okolnosti), to je kao da se čovek ispeo do dvorane ali nije još stupio u unutrašnje odaje. Tada se duh–vatra neće razviti, energija ostaje hladna, a pravi plod teško će se pojavit.

Stoga Učitelj izražava strah da bi ljudi, u svojim napornima, samo učvrstili svoje misli na mesto na nosu, a izostavili da misle na učvršćivanje svojih ideja na prostoru energije; zbog toga se poslužio poređenjem sa zidarom i njegovim viskom. Zidar koristi visak samo da bi video da li mu je zid

ravan ili kos, i za to mu konop služi kao linija vodilja. Kada odredi pravac, može da počne s radom. Ali tada on radi na zidu, ne na visku. To je jasno. Iz toga se vidi da učvršćiva nje misli između očiju znači samo ono što visak čini zidaru. Učitelj se stalno vraća na to jer se plaši da bi ga mogli pogrešno razumeti. A čak ako su učenici dokučili način rada, on se plaši da bi mogli pogrešno da protumače svoj rad, i tako kaže nekoliko puta: "Tek posle sto dana istražnog rada, tek tada svetlost je prava; tek se tada može započeti rad sa duh-vatrom". Ako se nastavi na taj način, posle sto dana u svetlosti se spontano razvija tačka prave stvaralačke svetlosti (jang). Učenici moraju to da istraže svojim iskrenim srcima.

4. Kruženje svetlosti i ritmično disanje

Učitelj Li-cu je rekao: Odluka se mora izvršiti sabranim srcem, a ne treba žudeti za uspehom; uspeh će posle doći sam od sebe. U prvom periodu oslobadanja uglavnom se javljaju dve greške: nemarnost i rasejanost. Ali to se može izlečiti; srce ne sme preterano da se prepusti disanju. Disanje potiče iz srca.¹⁴⁾ Ono što iz srca potiče jeste dah. Čim se srce pokrene, razvija se dah-energija. Dah-energija je preobražena aktivnost srca. Kada se naše ideje veoma brzo kreću, one neosećno prelaze u fantazije koje uvek prati izdisanje daha, jer su unutrašnje i vanjsko disanje sastavljeni kao ton i odjek. Svakodnevno izdišemo bezbroj puta i imamo jednak broj fantazija. I tako se jasnost daha gasi dok se drvo suši i pepeo trune.

Znači li to, dakle, da čovek ne sme da ima nikakve zamisli na umu? Ne može se biti bez njih. Možda ne bi trebalo da diše? Ne može se bez disanja. Najbolje je bolest pretvoriti u lek. S obzirom da su srce i dah uzajamno zavisni, kruženje svetlosti mora se sjediniti sa ritmom disanja. Za to nam je, više od svega, potrebna svetlost uha. Postoje svetlost oka i svetlost uha. Svetlost oka je sjedinjena svetlost vanjskog sunca i meseca. Svetlost uha je sjedinjeno seme unutrašnjeg sunca i meseca. Seme je, dakle, svetlost u kristalizovanom obliku. Oni imaju isto poreklo i razlikuju se samo po imenu.

Drugim rečima, razumevanje (uh) i jasnost (oko) su jedna ista delotvorna svetlost.

Kada čovek sedi, nakon što je spustio kapke, on se služi očima da bi utvrdio liniju viska i potom usmerava svetlost naniže. Ali ako prenošenje naniže nije uspešno, onda se srce usmerava na osluškivanje disanja. Čovek ne bi smeо da čuje izlazak i ulazak daha. Ono što čuje jeste da je to bešumno. Čim postane šumno, disanje je grubo i površno, i ne prodire na otvoreno. Tada se srce mora načiniti sasvim lakis i sićušnim. Što je opuštenije, sve manje postaje; što je manje, sve je mirnije. Iznenađa postaje toliko mirno, da sasvim staje. Tada se izražava pravo disnje i postaje se svestan pravog obličja srca. Ako je srce lako, disanje je lako, jer svaki pokret srca utiče na dah- energiju. Srce se primiruje tako što se obrati pažnja na dah- energiju. Na srce se ne može neposredno uticati. Stoga se dah- energija koristi kao drška, a ovo se naziva održavanjem zgusnute dah-energije.

Deco, zar ne razumete prirodu kretanja? Kretanje se može proizvesti vanjskim sredstvima. Ono je samo drugi naziv za veština vladanja. Srce se može pokrenuti trčanjem. Zar ne bi onda čovek mogao da ga smiri pomoću usredsredenog mirovanja? Veliki sveti mudraci koji su znali kako srce i dah-energija uzajamno utiču jedno na drugo smislili su jedan lakši postupak kako bi pomogli potomstvu.

U Knjizi Eliksira¹⁵⁾ je zapisano: "Kokoška može da izleže jaja zato što joj srce uvek osluškuje". To je važna magijska izreka. Kokoška može da izleže jaja zbog energije toplove. Ali energija toplove može samo da ugreje ljuške; ona ne može da prodre unutra. Stoga ona usmerava tu energiju iznutra svojim srcem. To čini čulom sluha. Na taj način usredsređuje svoje celo srce. Kada srce prodre, energija prodire, i pile prima energiju toplove i počinje da živi. Stoga kokoška, čak i u vreme kada ostavi jaja, uvek ima stav osluškivanja, načuljenog uha. Tako se usredsredenost duha ne prekida. Ako usredsredenost duha ne trpi prekide, ni energija toplove tokom dana ili noći, i duh se budi u život. Buđenje duha se ostvaruje zato što je srce prvo umrlo. Kada čovek može da dozvoli srcu da umre, tada se primarni duh

budi u život. Ubiti srce ne znači dopustiti mu da se osuši i uvene, već da je postalo nedeljivo i jedinstveno.

Buda je rekao: "Kada učvrstite srce na jednu tačku, onda vam ništa nije nemoguće". Srce lako pobegne, pa je stoga neophodno da ga usredstavljemo pomoću dah-energije. Dah-energija lako postaje gruba, stoga srce mora da je prečišćava. Kada je to učinjeno, može li se onda dogoditi da ne bude učvršćeno?

Protiv grešaka iz nemarnosti i rasejanosti treba se boriti mirnim radom koji se odvija svakodnevno, bez prekida; tada ćete sigurno doći do uspeha. Ako čovek ne sedi i meditira, često će biti rasejan i ne primetivši to. Mehanizam kojim se rasejanost sprečava jeste svest o rasejanosti. Nemarnost koje je čovek svestan i nemarnost koje nije svestan - između njih leži hiljadu milja. Nesvesna nemarnost je prava nemarnost; svesna nemarnost nije potpuna nemarnost, jer u njoj još uvek ima nešto jasnosti. Rasejanost potiče iz uma kojem je dopušteno slobodno da luta; nemarnost potiče iz uma koji još nije čist. Rasejanost se može mnogo lakše ispraviti nego nemarnost. To vam je kao kad ste bolesni: ako osećate bolove i nelagodnosti, možete se poslužiti lekovima, ali nemarnost je kao bolestina koju leči nedostatak razumevanja. Rasejanosti se može suprotstaviti, pometenost se može ispraviti, ali nemarnost i letargičnost su teške i tamne. Rasejanost i pometenost bar imaju svoje mesto, ali u nemarnosti i letargičnosti samo je anima aktivna. U rasejanosti je još animus prisutan, ali u nemarnosti čista tama vlada. Ako čovek postane pospan za vreme meditiranja, to je posledica nemarnosti. Nemarnost se samo disanjem može nadvladati. Lako dah koji utiče i ističe kroz nos nije pravi dah, uticanje i isticanje pravog daha odigrava se u vezi s njim.

Kada čovek, dakle, sedi, srce mu uvek mora biti mirno a energija zgusnuta. Kako se srce može smiriti? Pomoću dah-a. Srce, međutim, mora biti svesno uticanja i isticanja dah-a; on se ne sme slušati uhom. Ako se ne čuje, onda je disanje lako; ako je lako, čisto je. Ako se čuje, onda je dah-energija gruba; ako je gruba, onda je nemirna; ako je nemirna, javljaju se nemarnost i letargija i čoveku se spava. To je bar jasno.

Potrebno je razumeti kako se ispravno srce koristi tokom disanja. To je upotreba bez upotrebe. Treba samo dozvoliti da svetlost sasvim nežno pada na sluh. Ova rečenica sadrži tajno značenje. Šta to znači: dozvoliti svetlosti da padne? To je spontano zračenje svetlosti očiju. Oko gleda samo iznutra a ne spolja. Osetiti sjaj ne gledajući spolja znači gledati iznutra: to nema nikakve veze sa doslovnim gledanjem iznutra. Šta znači: sluh? To je spontano slušanje svetlosti uha. Uho osluškuje samo iznutra a ne sluša ono što je spolja. Osetiti sjaj ne slušajući ono što je spolja znači slušati iznutra; to nema nikakve veze sa doslovnim slušanjem onoga što je iznutra. U takvoj vrsti slušanja čovek jedino čuje da nema nikakvog zvuka; u takvoj vrsti gledanja, čovek jedino vidi da nema nikakvog oblika. Ako oko ne gleda spolja a uho ne osluškuje izvana, oni se zatvaraju i hoće da uteču. Samo kada čovek gleda i sluša iznutra, čula ne izlaze i ne tonu. Na taj način oslobođamo se nemarnosti i letargije. To je jedinstvo semena i svetlosti sunca i meseca.

Ako se čoveku, usled nemarnosti, prispava, treba da ustane i da prošeta. Kada se um razbistri, treba ponovo sesti. Ako ima vremena ujutru, može se sedeti dok ne izgori jedan mirišljavi štapić, tako je najbolje. Popodne se mešaju razni ljudski poslovi i može se lako zapasti u nemarnost. Nije, međutim, neophodno imati mirišljavi štapić. Ali zato se sve mora odložiti i mora se neko vreme sasvim mirno sedeti. Tokom vremena doći će do uspeha a nećemo postati nemarni niti ćemo zaspati.

Glavna misao ovog odeljka jeste da najvažniju stvar za uspostavljanje kruženja svetlosti predstavlja ritmično disanje. Što dalje rad odmiče, sve dublje postaje učenje. Za vreme kruženja svetlosti učenik mora da uskladi srce i disanje kako bi izbegao neprijatnosti nemarnosti i rasejanosti. Učitelj da bi se, kada su početnici već seli i spustili kapke, mogao javiti kakve zbrkane fantazije zbog kojih će srce početi toliko da udara, da će biti teško voditi. Stoga on podučava vežbi brojanja daha i učvršćivanja misli srca, a sve to da bi se sprečilo vanjsko isticanje energije duha.

Dah potiče iz srca, i zbog toga neritmično disanje iz nemira srca. Stoga čovek mora sasvim nežno da udiše i

izdiše, kako bi disanje samom uhu ostalo nečujno, a samo srce treba tiho da odbrojava. Kada srce zaboravi broj udisaja, to je znak da je srce iskliznulo u vanjski svet. Tada se srce mora smiriti. Ako uho ne sluša pažljivo ili oko ne gleda u hrbat nosa, često se događa da srce isklizne ili da naide pospanost. To je znak da dolazi do pometenosti i letargije, i da seme–duh mora ponovo da se dovede u red. Ako usta, prilikom spuštanja kapaka i određivanja smera, nisu čvrsto zatvorena a zubi nisu stisnuti, lako se može dogoditi da srce požuri napolje; tada moramo brzo zatvoriti usta i stisnuti zube. Pet čula uskladjuju se prema srcu, a duh mora da ima pristupa dah–energiji kako bi srce i dah bili u harmoniji. Na taj način potreban nam je svakodnevni rad od najviše nekoliko frtalja sata, i srce i disanje će sami od sebe uspostaviti pravu vrstu saradnje i harmonije. Tada više nije potrebno brojati i disanje samo od sebe postaje ritmično. Kada je disanje ritmično, greške iz nemarnosti i rasejanosti vremenom same iščezavaju.

5. Greške za vreme kruženja svetlosti

Učitelj Li-cu je rekao: Vaš rad će postepeno postati zgušnut i zreo, ali pre nego što dospete do stanja u kojem sedite kao uvelo drvo ispred litice, postoji još mnogo mogućnosti pogreške, te bih na to želeo posebno da ukažem. Ta se stanja prepoznaju tek kada se lično iskuse. Nabrojaču ih. Moja škola se razlikuje od budističke škole joge (*Džan-džung*)¹⁶⁾ po tome što poznaje potvrđne znake za svaki stupanj pređenog puta. Prvo ću govoriti o greškama, potom o potvrđnim znacima.

Kada čovek počne da izvršava svoju odluku, mora se pobrinuti da se sve odvija na ugodan, opušten način. Ne sme se previše zahtevati od srca. Treba paziti da se srce i energija sasvim automatski usklade. Tek se tada može ostvariti stanje mirovanja. Za vreme trajanja tog stanja neophodni su pravi uslovi i pravi prostor. Ne sme se sesti na meditiranje usred nekih frivilnih poslova. Odnosno, um mora da bude oslobođen od zaludnih preokupacija. Moramo odložiti sve naše upletenosti; moramo biti odvojeni i neovisni. Misli ne smeju da budu usredsredene na pravi postupak. Ta se opasnost javlja

ako se previše trudimo. Naravno, ne možemo bez truda, ali pravi put leži u održavanju podjednake razlike između bića i ne-bića. Ako čovek može da ostvari besvhrovitost kroz svrhu, onda je stvar dosegnuta. Tada se čovek može prepustiti, odvojen i nepomenut, na nezavisan način.

Osim toga, čovek ne sme da postane žrtva zarobljavajućeg sveta. Zarobljavajući svet je mesto gde se pet vrsta tamnih demona zabavljaju. To je slučaj, na primer, kada posle usredsredovanja čovek uglavnom misli o suvim drvima i mrtvom pepelu, a tek retko pomišlja o svetlom izvoru na velikoj zemlji. Na taj način tone u svet mraka. Tamo je energija hladna, disanje je hrapavo, i javljaju se mnoge slike hladnoće i raspadanja. Ako čovek tamo predugo boravi, onda ulazi u svet biljaka i kamenja.

Ne sme ga zavesti ni deset hiljada klopki. To se dogada ako se, nakon što je stanje mirovanja započelo, jedna za drugom pojavljuju raznorazne vrste veza. Čovek pokušava da ih raskine, a ne može; sledi ih, i čini mu se da mu je tako lakše. To znači da je gospodar postao sluga. Ako čovek predugo boravi na tom stupnju, ulazi u svet iluzornih želja.

U najboljem slučaju čovek će se naći na nebu; u najgorem, među lisičjim duhovima.¹⁷⁾ Takav duh-lisac, istina je, može da luta slavnim planinama i uživa u vetrui mesecu, cveću i voću, koralnim stablima i draguljima trave. Ali posle tri do pet stotina godina takvog života, ili nekoliko hiljada – u najboljem slučaju, nagrada mu se okončava i ponovo se rada u svet nemira.

Sve su to pogrešne staze. Kada čovek poznaje pogrešne staze, onda može da potraži potvrđne znake.

Cilj ovog odeljka¹⁸⁾ jeste da skrene pažnju na pogrešne staze u vreme meditiranja koje mogu da zavedu čoveka iz prostora energije u pećinu fantazije. Ta pećina je svet demona. To je, na primer, slučaj kada čovek sedne da meditira i vidi plamenove jarkih boja, ili ako vidi kako mu se bodisative i bogovi približavaju, ili kakve slične prikaze. Ili pak, ako čovek ne uspeva da ujedini energiju i disanje, ako voda iz bubrega ne može da se podigne već pritska nani

že, dok se primarna energija hlađi a disanje postaje grublje; tada nežnih svetlih energija velike zemlje ima premalo, i čovek dospeva u prazan svet fantazije. Ili kada čovek dugo sedi i ideje mu se javljaju u gomilama, i on pokušava da ih zaustavi a ne može; tada počinje da im se potčinjava i oseća se lakše; kada se to dogodi, ne sme se ni pod kakvim okolnostima nastaviti s meditiranjem, već se mora ustati i malo prošetati sve dok se srce i energija ponovo ne sjedine; tek se tada može vratiti meditiranju. Prilikom meditiranja čovek mora da poseduje neku vrstu svesne intuicije, kako bi osetio da se energija i disanje sjedinjuju u polju Elksira; on mora da oseti kako toplo oslobođanje koje pripada pravoj svetlosti počinje slabašno da se komeša. Tada je on pronašao pravi prostor. Kada se taj pravi prostor pronađe, čovek je bezbedan od opasnosti dospevanja u svet iluzorne želje ili tamnih demona.

6. Potvrđna iskustva za vreme kruženja svetlosti

Učitelj Li-cu je rekao: Posjoe mnoge vrste potvrđnih iskustava. Čovek se ne sme zadovoljiti malim zahtevima, već mora dospeti do pomisli da sva živa bića moraju da se iskupe. Ne sme da bude trivijalan i neodgovornog srca, već mora nastojati delima da dokaže svoje reči.

Ako, kada dode do mirovanja, duh neprekidno i postojano oseća veliku radost, kao da je opijen ili sveže okupan, to je znak da je svetlost harmonična u celom telu; tada Zlatni cvet počinje da pupi. Kada, posle toga, svi otvori miruju, a srebrni mesec stoji usred neba, i čovek ima osećaj da je ova velika zemlja svet svetlosti i sjaja, to je znak da se telo srca otvara za jasnost. To je znak da se Zlatni cvet otvara.

Zatim, celo telo se oseća jako čvrsto, te se ne boji ni oluje ni mraza. Stvari koje druge ljude čine nezadovoljnim, kada ih sretjem ne mogu da zaklone sjaj semena duha. Žuto zlato ispunjava kuću; stepenice su od belog žada. Istrulele i smrdljive stvari na zemlji koje dođu u dodir sa jednim dahom prave energije istog će časa ponovo oživeti. Crvena krv postaje mleko. Krhko telo od mesa postaje čisto zlato i dijamanti. To je znak da se Zlatni cvet kristalizovao.

24

Knjiga o uspešnom razmišljanju (Jing-guan-ding) kaže: "Sunce tone u veliku vodu i javlju se magične slike drvoreda". Zalazak sunca označava da je u haosu (u svetu pre pojave, tj. pre razumljivog sveta) položen temelj: odnosno, nepolarizovano stanje (*vi-di*). Najviše dobro je kao voda, čisto i neokaljano. Ono je vladar velike polarnosti, bog koji se javlja u trigramu zaprapsćenosti, *Džen*¹⁹. *Džen* se takođe predstavlja drvetom, i otuda se javlja slika drvoreda. Sedmoruki niz stabala označava svetlost sedam telesnih otvora (ili srčanih otvora). Severozapad je smer Stvaraoca. Kada se pokrene jedno mesto dalje, tamo je Ambis. Sunce koje tone u veliku vodu jeste slika za Stvaraoca i Ambis. Ambis je smer ponoći (miš, *cu*, sever). Na zimsku ravnodnevnicu grom (*Džen*) se nalazi u središtu zemlje, sakriven i pokriven. Tek kada se dospe do trigrama *Džen* svetlost se ponovo javlja iznad zemlje. To je slika koju predstavlja drvored. Na sličan način može se zaključiti i ostalo.

Drugi deo označava podizanje temelja na tome. Veliki svet je kao lek, staklasti svet-dragulj. Sjaj svetlosti postepeno se kristalizuje. Otuda se podiže velika terasa i na njoj se, tokom vremena, pojavljuje Buda. Kada se pojavi zlatno biće, ko bi to mogao biti osim Bude? Jer Buda je zlatni sveti čovek velikog prosvetljenja. To je veliko potvrđno iskustvo.

Postoje tri potvrđna iskustva koja se mogu oprobati. Prvo: kada čovek dospe u stanje meditacije, bogovi su u dolini.²⁰ Čuje se kao da ljudi govore na daljinu od nekoliko stotina koraka, i svaki glas se jasno čuje. Ali zvuci su kao odjek u dolini. Čovek ih može čuti, ali ne i sebe. To se naziva prisustvom bogova u dolini.

Povremeno se i sledeća stvar može iskusiti: čim se čovek smiri, svetlost očiju počinje da bukti, tako da sve pred čovekom postaje sasvim svetlo kao da se nalazi u kakvom oblaku. Ako čovek otvori oči i potraži telo, neće ga više pronaći. To se naziva: "U praznoj odaji postaje svetlje". Iznutra i izvana, sve je podjednako svetlo. To je izuzetno povoljan znak.

Ili kada, dok čovek meditira, telo postane sjajno kao svila ili žad. Tada kao da postaje teško da se sedi, kao da nešto vuče naviše. To se naziva: "Duh se vraća i dotiče nebo". Vremenom se doista može poleteti naviše.

Sada je već moguće da se dožive sva tri od ovih iskustava. Ali ne može se sve izraziti. Razne stvari se raznim ljudima pokazuju na razne načine. Ako čovek doživi te stvari, to je znak podobnosti. Sa tim stvarima vam je kao kada čovek piće vodu. Svako mora za sebe da kaže da li mu je voda topla ili hladna. Na isti način mora čovek sebe da uveri u ova iskustva, tek onda postaju ona stvarna.

7. Kruženje svetlosti i život

Učitelj Li-cu je rekao: Kada se uspeh u stvaranju kruženja svetlosti ostvaruje postepeno, čovek ne sme da napusti svoje obične aktivnosti. Drevni mudraci su govorili: Kada nam aktivnosti naidu, moramo ih prihvati; kada nam stvari naidu, moramo ih razumeti iz osnova. Ako se ispravnim mislima aktivnosti pravilno vode, vanjske stvari ne razbacuju svetlost, već ona kruži u skladu sa svojim zakonom. Čak i još nevidljivo kruženje svetlosti započinje na taj način; a koliko je tek to istina u slučaju sa pravim kruženjem svetlosti koje se već jasno manifestovalo.

Kada čovek u običnom životu poseduje sposobnost da reaguje na stvari samo pomoću refleksa, bez ikakve primese misli na druge ili o sebi, onda je to kruženje svetlosti koje se javlja iz okolnosti. To je prva tajna.

Ako se, rano ujutru, čovek može oslobođiti svih upletenosti i meditira od jednog do dva dupla sata, a potom se može usmeriti prema svim aktivnostima i vanjskim stvarima na čisto objektivan, refleksni način, i ako se to može nastaviti bez ikakvih prekida, onda posle dva ili tri meseca svi savršeni dolaze sa neba i potvrđuju takvo ponašanje.

Prethodni odeljak bavi se onim blaženim poljima u koja čovek stupa kada napreduje u svom radu. Cilj ovog odeljaka jeste da pokaže učenicima kako iz dana u dan da uobičaja vaju svoj rad, na način koji im daje nadu za rano sticanje Eliksira života. Kako to da Učitelj baš na ovom mestu govori o činjenici da čovek ne sme da ostavi svoj uobičajeni

način života? Može se pomisliti da je Učitelj želio da spreči učenike u brzom sticanju Eliksira života. Onaj ko zna odgo vara na to: Nikako! Učitelj brine da učenik slučajno ne ispu ni svoju karmu, i stoga tako govori. Ako je rad već odveo na blažena polja, srce je kao voden prostranstvo. Kada stvari dodu, ono odražava stvari; kada stvari odu, duh i energija se ponovo spontano sjedinjuju i ne dopuštaju da ih zavedu vanjske okolnosti. Na to je Učitelj mislio kada je kazao da se mora odustati od svih upletenosti u mislima na druge ljude i sebe. Kada učenik uspe da se uvek usredstvdi pravim mislima na prostor energije, on ne mora sam da započinje okretanje svetlosti – svetlost se okreće sama. Ali kada se svetlost okreće, Eliksir spontano nastaje i isto vremeno izvršavanje svetovnih zadataka nije nikakva smetnja. Druga je stvar na početku izvodenja meditiranja, kada su duh i energija još uvek razbacani i zbrkani. Ako se svetovni poslovi tada ne mogu zadržati na izvesnoj udaljenosti i ne pronade se mirno mesto gde se čovek može usredstviti svom svojom energijom, i tako izbegne sve pometnje potekle iz običnih zanimacija, tada čovek možda bude marljiv ujutru a sigurno će biti indolentan uveče. Koli ko je potrebno da čovek na ovaj način dospe do pravih tajni? Rečeno je: Kada čovek pristupi radu, treba da ostavi kućne poslove. A ako to nije sasvim moguće, treba zadužiti nekoga da brine o njima, kako bi čovek svome radu mogao da posvetu punu pažnju. Ali kada rad toliko odmakne da se iskuse tajni potvrđni znaci, onda ne mari ako se u isto vreme sredju svakodnevni poslovi, neophodni za ispunjanje karme. To je ta veza između kruženja svetlosti i života. Još je davno Pravi čovek purpurne polarne svetlosti²¹ rekao: "Ako čovek odgaja svoje delanje dok se meša sa svetom a i dalje u harmoniji sa svetlošću, onda okruglo je okruglo i uglasto ima uglove; tada živi među ljudima, tajanstven a vidljiv, različit a ipak isti, i niko to ne može pojmiti; tada niko ne primećuje naša tajna delanja". Životnost kruženja svetlosti ima upravo to značenje: živeti mešajući se sa svetom a ipak u skladu sa svetlošću.

8. Magična bajalica za daleko putovanje²²

Učitelj Li-cu je rekao: Ji Čing je ostavio magičnu bajalicu za daleko putovanje.

*Četiri reči kristalizuju duh u prostoru energije.
U šestom mesecu iznenada preleće beli sneg.
Na trećoj postaji sunčev disk zrači zaslepljujuće zrake.*

*U vodi duva vjetar Nežnosti.
Lutajući nehom, čovek jede duh-energiju Prijemčivog.*

*I još dublja tajna nad tajnama:
Zemlja koje nigde nema, to je pravi dom...*

Ovi stihovi su puni misterije. Značenje je: Najvažnije stvari u velikom Taou su reči: delanje putem nedeljanja. Nedeljanje sprečava da se čovek zaplete u oblik i sliku (materijalnost). Delanje u nedeljanju sprečava da čovek potone u tupu prazninu i mrtvo ništavilo. Efekt u potpunosti zavisi od središnjeg Jednog; oslobođanje efekta nalazi se u očima. Dva oka su kao stožer Velikih Kola koji okree celi svet; ona izazivaju kruženje polova svetlosti i tame. Elixir od početka do kraja zavisi od jedne stvari: metala usred vode, odnosno, olova u području vode. Dosada smo govorili o kruženju svetlosti, ukazujući time na početno oslobođanje koje od spolja deluje na ono što leži iznutra. To je pomoć onome koji sluša Učitelja. To je za učenika na početnim stupnjevima. Oni prolaze kroz dva niža prelaza kako bi dospeli do gornjeg. Kada je redosled događaja jasan a priroda oslobođanja poznata, nebo više ne sputava Put, već otkriva konačnu istinu. Učenici, čuvajte tajnu i udvostručite svoje napore!

Kruženje svetlosti je obuhvatan izraz. Što više rad napreduje, tim bolje Zlatni cvet cveta. Ali postoji još jedna, čudesnija vrsta kruženja. Do sada smo od spolja radili na onome što je iznutra; sada ostajemo u središtu i vladamo spoljašnjim. Dovde je to bila služba uz pomoć Učitelja; sada je to širenje Učiteljevih zapovesti. Ceo odnos se sada obrće. Ako čovek želi da prodre u suptilnija područja pomoću ovog metoda, mora prvo da se postara za potpunu kontrolu tela i srca, tako da je sas-

vim slobodan i smiren, oslobođen od svih upletenosti, neuznemiravan najmanjim uzbudjenjem, i s nebeskim srcem postavljenim tačno u sredinu. Neka tada čovek spusti kapke oka kao da je primio sveti edikt, poziv da postane sveštenik. Ko bi se usudio da ne posluša? Tada sa ova oka čovek osvetljava kuću Ambisa (voda, Kan). Kud god Zlatni cvet pode, prava svetlost polarnosti izlazi da ga sretne. Prijanjanje (sjaj, Li) je svetlo izvana i tamno iznutra; to je telo Stvaraoca. Jedna tamna (linija) ulazi i postaje vladar. Posledica je da se srce (svest) razvija u zavisnosti od stvari, usmerava se prema napolju, i nosi ga potok. Kada kružeca svetlosti sija prema onome što je iznutra, ona se ne razvija u zavisnosti od stvari, energija tame je učvršćena, i Zlatni cvet usredsredeno sija. To je, dakle, sabrana svetlost polarnosti. Povezane stvari medusobno se privlače. Tako polarizovana linija svetlosti Ambisa potiskuje naviše. Nije to samo svetlost u ambisu, već je to stvaralačka svetlost koja susreće stvaralačku svetlost. Čim se te dve supstance susretnu, one se nerazlučivo sjedinjavaju, i tu se razvija neprekidan život; on dolazi i odlazi, uspinje se i pada sam od sebe, u kući primarne energije. Čovek postaje svestan blistavosti i beskraja. Celo telo oseća se lako i želeslo bi da poleti. To je stanje za koje je rečeno: Oblaci ispunjavaju hiljadu planina. Postepeno se, sasvim blago, kreće tamno-amo; neprimetno se uspinje i spušta. Puls miruje a disanje staje. To je trenutak pravog stvaralačkog jedinstva, stanje za koje je rečeno: Mesec prikuplja deset hiljada voda. Usred tog mraka, nebesko srce iznenada započinje da se kreće. To je povratak jedine svetlosti, vreme kada dete oživljava.

Međutim, ovi se detalji moraju pažljivo objasniti. Kada osoba pogleda nešto, oslušne nešto, oči i uši se pokreću i prate stvari sve dok ne prođu. Svi ti pokreti su pomoćnici, i kada ih nebeski vladar sledi u njihovim zadacima to znači: živeti zajedno sa demonima.

Ako sada, tokom svakog kretanja i svakog trenutka odmora, osoba živi zajedno sa ljudima a ne s demonima, tada je nebeski vladar pravi čovek. Kada se on pokrene, i mi sa njim, to kretanje je koren neba. Kada on miruje, i mi sa njim, to mirovanje je pećina meseца. Kada on neprekidno smenjuje kretanje i mirovanje, kreći-

te se neprekidno s njim u kretanju i mirovanju. Kada se uspinje i pada, uz udisanje i izdisanje, uspinjite se i padajte s njim. To je ono što se naziva hodanjem tamo-amo između korena neba i pećine meseca.

Kada nebesko srce još čuva mir, kretanje pre pravog vremena je greška mekoće. Kada se nebesko srce već pokrenulo, kretanje koje za tim sledi, u nameri da se s njim uskladi, greška je krutosti. Čim se nebesko srce pokrene, čovek se mora punim srcem uspeti do kuće Stvaraoca. Tako duh-svetlost vodi vrh; to je voda. To kretanje je u skladu sa vremenom. Nebesko srce se uspinje do vrha Stvaraoca, gde se širi u potpunoj slobodi. Tada iznenada zatraži najdublju tišinu, te ga čovek mora brzo i punim srcem povesti u žuti zamak; tako oči opažaju središnje žuto boravište duha.

Kada dove želja za tišinom, nijedna misao se ne javlja; onaj koji gleda iznutra iznenada zaboravlja da gleda. U tom času telo i srce moraju biti potpuno oslobođeni. Sve upletenosti su iščezle bez traga. Tada više ne znam na kom mestu se nalazi kuća moga duha i moje topionice. Ako čovek poželi da se uveri u svoje telo, ne može da dospe do njega. To stanje je prodiranje neba u zemlju, vreme kada se sva čuda svojim korenima vraćaju. Tako je to kada kristalizovani duh odlazi u prostor energije.

Jedno je kruženje svetlosti. Kada se započinje, ono (Jedno) je u prvi mah još razbacano i čovek želi da ga prikupi; šest čula nisu aktivna. To je odgajanje i negovanje vlastitog porekla, punjenje ulja kada čovek ode da primi život. Kada se dospe dovoljno daleko da se sakupi, čovek se oseća lako i slobodno i ne mora ni najmanje da se muči. To je smirivanje duha u prostoru predaka, preuzimanje predašnjeg neba.

Kada čovek toliko napreduje da svaka senka i svaki odjek iščešnu, tako da bude potpuno miran i čvrst, to je uzmak u pećinu energije gde se sve čudesno svojim korenima vraća. Čovek ne menja mesto, već se mesto samo deli. To je netelesni prostor gde hiljadu i deset hiljada mesta predstavljaju jedno mesto. Čovek ne menja vreme, već se vreme samo deli. To je nemerljivo vreme, kada su svi eoni kao jedan tren.

Sve dok srce ne ostvari apsolutno mirovanje, ne može se kretati samo. Čovek pokreće kretanje i zaboravlja kretanje; to nije kretanje po sebi. Stoga se kaže: Ako se, podstaknut vanjskim stvarima, čovek pokreće, to je kretanje neba. Biće koje je postavljeno naspram neba može pasti i doći pod vlast impulsa. Impulsi se zasnavaju na činjenici da postoje vanjske stvari. Oni su misli koje zalaže iza čovekovog vlastitog položaja. Tada kretanje vodi u kretanje. Ali kada se nikakva ideja ne javlja, tada dolaze prave ideje. To je prava ideja. Kada su stvari mirne i čovek je sasvim čvrst, i oslobođanje neba se iznenada pokrene, nije li to kretanje bez svrhe? Delanje kroz nedeljanje ima upravo to značenje.

Što se navedene pesme tiče, prva dva stiha odnose se samo na aktivnost Zlatnog cveta. Naredna dva stiha bave se medusobnim prožimanjem sunca i meseca. Šesti mesec je Prijanjanje (*Li*, vatra). Beli sneg koji proleće je pravi polarni mrak usred trigrama vatre, koji upravo prelazi u Prijemčivo. Treća postaja je Ambis (*Kan*, voda). Sunčev disk je jedina polarna linija u trigramu vode, koja upravo prelazi u Stvaraoca. U tome se sastoji način za uzimanje trigrama za Ambis i način za preobrtanje trigrama za Prijanjanje.

Naredna dva stiha odnose se na aktivnost stožera Velikih Kola, uspon i pad celog oslobođanja polarnosti. Voda je trigram Ambisa; oko je velar Nežnosti (*Sun*). Svetlost očiju osvetljava kuću Ambisa, i tamo kontroliše seme velike svetlosti. "Nebom", to označava kuću Stvaraoca (*Cien*). "Lutajući nebom, čovek jede duh- energiju Prijemčivog". To pokazuje kako duh prodire u energiju, kako nebo prodire u zemlju; to se sve tako događa kako bi odnogovala vatra.

Napokon, dva poslednja stiha ukazuju na najdublju tajnu, koja je prisutna od početka do kraja. To je ispiranje srca i očišćenje misli; to je kupanje. Svetla nauka uzima za opčetak znanje o tome gde treba stati, a za kraj - zaustavljanje na najvišem dobrom. Njen početak je izvan polarnosti i ponovo se prazni izvan polarnosti.

Buda govorio o prolaznom, tvorcu svesti, kao o fundamentalnoj istini religije. A ceo rad na usavršavanju života i ljudske prirode u našem taoizmu leži u izrazu "prouzrokovati prazninu". Sve tri religije slažu se u je-

dnom, u nalaženju duhovnog Eliksira za prelazak iz smrti u život. U čemu se taj duhovni Eliksir sastoji? On označava večni boravak u besvrsnosti. Najdublja tajna kupanja koja se može naći u našem učenju odnosi se, dakle, na umeće pražnjenja srca. Time je ova stvar sredena. Ono što sam ovde otkrio predstavlja plod cele decenije napora i truda.

Ako vam još nije jasno u kojoj meri sva tri dela mogu da se nalaze u jednom delu, razjasniću vam to pomoću trostrukog budističkog razmišljanja o praznini, iluziji i središtu.

Praznina dolazi kao prvo od tri razmišljanja. Sve se stvari sagledavaju kao prazne. Potom sledi iluzija. Iako se zna da su prazne, stvari se ne uništavaju, već se čovek posvećuje svojim poslovima usred praznine. Ali iako čovek ne uništava stvari, on im ne obraća nikakvu pažnju; to je razmišljanje o središtu. Dok razmišlja o praznom, čovek takođe zna da ne može da uništi deset hiljada stvari, a ipak ih ne primećuje. Na taj način tri razmišljanja se sjedinjuju. Ali, kada se primenjuje razmišljanje o praznini, praznina je zasigurno prazna, ali iluzija je takođe prazna, i središte je prazno. Velika snaga je potrebna za primenu razmišljanja o iluziji; tada je iluzija stvarno iluzija, ali praznina je takođe iluzija, a i središte je iluzija. Kada se nalazi na putu središta, čovek takođe stvara slike praznine; one se ne nazivaju praznim, već se nazivaju središnjim. Takođe se primenjuje i razmišljanje o iluziji, ali se ne naziva iluzijom, već se naziva središnjim. Što se pak središta tiče, ništa više ne treba da se kaže.

Ovaj odeljak prvo pominje Ji Ćingovu magičnu bajalicu za daleko putovanje. Ta magična bajalica kazuje da je tajno čudo Puta u tome kako se nešto razvija iz ničega. U duhu i energiji koji se sjedinjuju u kristalizovanom obliku, pojavljuje se, tokom vremena, usred praznine, tačka prave vatre. Što je, tokom vremena, duh mirniji, vatra je sve sve tlijia. Sjaj vatre se poređi sa topotom sunca u šestom mesecu. Rasplamsala vatra prouzrokuje isparavanje vode Ambisa, zagreva se para, i kada prede tačku ključanja podiže se naviše kao beli sneg. Na to se misli kada je rečeno da se u šestom mesecu može videti kako proleće

beli sneg. Ali zbog toga što voda pomoću vatre isparava, budi se prava energija; kada tama otpočne, svetlost počiće da se kreće; to vam je kao ponoć. Stoga posvećenici nazivaju to vreme vremenom žive ponoći. U to vreme čovek radi na energiji sa ciljem da je navede da potekne unazad i naviše, i da potekne naniže kao uspravno okretanje sunčevog točka. Stoga je zapisano: "Na trećoj postaji sunčev disk zrači zaslepjuće zrake". Metod okretanja koristi se disanjem za raspaljivanje vatre na vratnicama života; na taj način čovek uspeva da dovede pravu energiju na njeno prvobitno mesto. Stoga se kaže da vetar u vodi duva. Iz energije predašnjeg neba razvija se ulazni i izlazni dah kasnijeg neba i njegova rasplamsujuća energija.

Put vodi od krsne kosti naviše u unazad usmerenom protoku sve do vrha Stvaraoca, kao i kroz kuću Stvaraoca; potom tone kroz dva nivoa u direktnom naniže usmerenom protoku sve do pleksusa solarisa, i greje ga. Stoga je zapisano: "Lutajući nebom, čovek jede duh–energiju vremenom, energija i forma obogaćuju i upotpunuju, dok telo i srce postaju radosni i veseli. Ako se, primenom okretanja točka učenja, to ne može postići, kako bi drugačije mogao čovek da krene na to daleko putovanje? Evo našta to ispada: kristalizovani duh ponovo zrači prema duh–vatri i, pomoću najvećeg mirovanja, raspaljuje "vatru usred vode", koja se nalazi usred prazne pećine. Stoga se kaže: "I još dublja tajna nad tajnama: zemlja koje nigde nema, to je pravi dom".

Učenik je u svom radu već zašao u tajanstveno područje; ali ako ne poznaje metod topljenja, bojim se da će teško proizvesti Eliksir života. Stoga je Učitelj otkrio tajnu koju su strogo čuvali prethodni sveti ljudi. Kada učenik zadrži kristalizovanog duha unutar pećine energije i, u isto vreme, prepusti se vladavini najvećeg mirovanja, tada se u mrklom mraku nešto razvije iz ničega, tj. pojavljuje se Zla tni cvet velikog Jednog. U to vreme svesna svetlost se razdvaja od svetlosti ljudske prirode (*sjing*). Stoga se kaže: "Kretanje usled podsticaja vanjskih stvari vodi do njenog direktnog izlaska i stvaranja čoveka. To je svesna svetlost". Ako, u vreme kada je prava energija u dovoljnoj meri sakupljena, učenik ne dozvoli da ona istekne direktno napolj, već je navede da teče unazad, to je svetlost života;

mora se primeniti metod okretanja vodeničnog točka. Ako čovek nastavi da okreće, prava energija se vraća korenima, kap po kap. Tada točak staje, telo je čisto, energija je sveža. Jedno okretanje označava jedan nebeski ciklus, ono što je učitelj Čiu nazivao malim nebeskim ciklusom. Ako čovek ne sačeka sa upotrebatom energije dok se ne nakupi u dovoljnoj meri, ona je tada odviše nežna i slaba, i Eliksir se neće formirati. Ako ima energije a ne koristi se, onda postaje prestara i kruta, i tada će se, takođe, teško proći zvesti Eliksir života. Kada nije ni prestara ni previše nežna, tada je pravi čas da se svršishodno upotrebti. Na to misli Buda kada kaže: "Pojava teče u prazninu". To je pretvara njije semena u energiju. Ako učenik ne razume to načelo, i dopusti energiji da direktno ističe, tada se energija menja u seme; na to se misli kada se kaže: "Praznina napokon teče u pojave". Ali svaki čovek koji se telesno sjedini sa ženom oseća prvo zadovoljstvo a potom gorčinu; kada seme iste knje, telo je umorio a duh malaksao. Sasvim je druga stvar kada posvećenik sjedini duh i energiju. To donosi prvo čistotu a potom svežinu; kada se seme preobrazi, telo je zdravo i slobodno. Prema jednom predanju stari učitelj Peng doživeo je osam stotina godina jer se služio devoj kama u negovanju svoga života, ali to je netačno. On se u stvari služio metodom stapanja duha i energije. U Eliksiru života uglavnom se koriste simboli, a po njima vatra Prija njanja (*Li*) često se poredi sa nevestom, a voda Ambisa sa dečakom (*puer aeternus*). Iz toga su potekle pogrešne priče o tome kako je učitelj Peng sačuvao muževnost pomoću žena.

Ali posvećenici se mogu poslužiti zbacivanjem Ambisa (*Kan*) i Prijanjanja (*Li*) tek kada imaju iskrene namere u radu, drugačije se čista mešavina ne može stvoriti. Pravi cilj zavisi od zemlje; boja zemlje je žuto, pa je stoga u knjigama o Eliksiru života ona predstavljena žutom klicom. Kada se Ambis i Prijanjanje sjedine, pojavljuje se Zlatni simbol. Ali svetovni ljudi koji ne razumeju tajne reči *Knjige o Eliksiru života* pogrešno su shvatili žuto i belo u njoj, i smatraju to za sredstvo za pravljenje zlata od kamenja. Nije li to glupo?

Jedan drevni posvećenik je rekao: "Ranije je svaka škola poznavala ovaj dragulj, i samo ga budale nisu znale u potpunosti". Ako o ovome razmislimo, vidimo da su ti stari doista ostvarivali dug život pomoći semena-energije pri sutne u njihovim telima, i da nisu produžavali godine guta njem ovog ili onog eliksira. Ali svetovni ljudi su izgubili korene i uzverali se na vrhove drveća. *Knjiga o Eliksiru* takođe kaže: "Kada se pravi čovek (beli mag) služi pogrešnim sredstvima, pogrešna sredstva deluju na pravi način". Time se označava preobražaj semena u energiju. "Ali ako se pogrešni čovek služi pravim sredstvima, prava sredstva deluju na pogrešan način." Time se označava telesno sje dinjavajuće čoveka i žena iz kojeg potiču sinovi i kćerke. Budala troši najdragoceniji dragulj svoga tela u nekontroli sanoj požudi, i ne zna kako da sačuva svoju seme-energiju. Kada se ona iscrpi, telo nestaje. Sveti i mudri ljudi poznaju samo jedan način odgajanja svojih života: uništavanje požude i čuvanje semena. Sakupljeno seme se preobražava u energiju, a energija, kada je imala dovoljno, pravi stvaralački jako telo. Razlike koju pokazuju obični ljudi zavisi samo od toga kako primenjuju naniže ili unazad usmeren protok.

Ceo ovaj odeljak namenjen je razjašnjavanju metoda punjenja ulja u susretu sa životom. Tu oči predstavljaju glavnu stvar. Dva oka su drška polarne zvezde. Kao što se nebo okreće oko polarne zvezde kao središnje tačke, tako i među ljudima prava namera mora da vlada. Otuda dovršavanje Eliksira života u celosti zavisi od uskladivanja pravog cilja. Potom, ako je rečeno da se temelji mogu položiti za sto dana, treba pre svega uzeti u obzir stepen marljivosti u radu i stepen snage fizičkog sastava. Onaj ko prilježno radi, i ima jak sastav, brže uspeva u okretanju vodenog točka. Kada osoba otkrije metod uskladivanja misli i energije, ona može da dovrši Eliksir u periodu od sto dana. Ali onaj ko je slab i inertan neće ga proizvesti čak ni posle sto dana. Kada je Eliksir dovršen, duh i energija su čisti i jasni; srce je prazno, ljudska priroda (*sing*) izražena, a svetlo svesti preobražava se u svetlost ljudske prirode. Ako se čovek čvrsto drži svetlosti ljudske prirode, Ambis i Prijanjanje spontano opšte. Kada se Ambis i Prijanjanje smešaju, rada se sveti plod. Sazrevanje svetog ploda

posledica je velikog nebeskog ciklusa. Dalja razjašnjenja prestaju sa metodom nebeskog ciklusa.

Ova knjiga se bavi sredstvima za odgajanje života i pokazuje kako se započinje gledanjem hrbata nosa; ovde je prikazan metod obrtanja; metodi učvršćivanja i opuštanja prikazani su u drugoj knjizi, *Sji ming fang* (*Metodi za produžavanje života*).

Pregled²³⁾ kineskih koncepta na kojima se zasniva ideja o

Zlatnom cvetu ili besmrtnom duh-telu

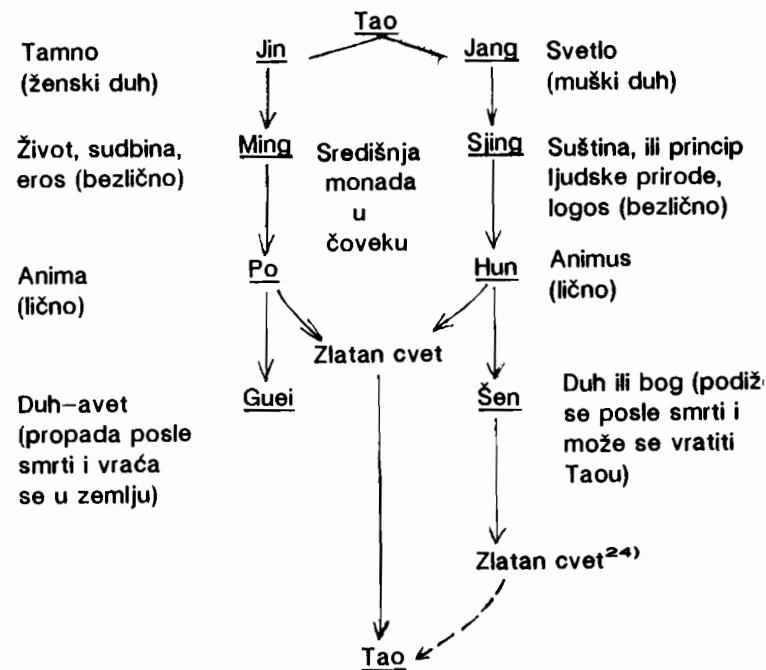
Iz Taoa, nepodeljenog, velikog Jednog, potiču dva suprotna stvarnosna principa, tamno i svetlo, jin i jang. Oni se u prvi mah smatraju samo prirodnim silama, odvojenim od čoveka. Kasnije se iz njih razvijaju seksualne i ostale polarnosti. Iz jina dolazi *Kun*, prijemčivi ženski princip; iz janga dolazi *cien*, stvarački muški princip; iz jina dolazi *ming*, život; iz janga, *sjing* ili ljudska priroda.

Svaki čovek sadrži središnju monadu, koja se u trenutku začeća, cepta na život i ljudsku prirodu, *ming* i *sjing*. To su opšti principi, te se mogu povezati sa erosom i logosom.

U čovekovoj individualnoj telesnoj egzistenciji njih predstavljaju druge dve polarnosti, duša *po* (ili anima) i duša *hun* (animus). Tokom celog života čovekovog one su u sukobu, i svaka teži da vlada. U času smrti one se razdvajaju i svaka ide svojim putem. Anima tone u zemlju kao *guen*, duh-avet. Animus se podiže i postaje *šen*, duh ili bog. *Šen* može vremenom da se vrati Taou.

Ako životna energija teče naniže, odnosno, u vanjski svet, i to bez ikakve smetnje, tada anima pobeduje animusa; ne razvijaju se duh-telo ili Zlatni cvet, a prilikom smrti ego se gubi. Ako se životna energija vodi unazad usmerenim protokom, odnosno, ako se čuva i "podiže" umesto da se rasipa, animus pobeduje, i ego ostaje i posle smrti. Tada on postaje *šen*, duh ili bog. Čovek koji se drži puta očuvanja tokom života može da dospe do stupnja Zlatnog cveta, koji tada oslobađa ego od sukoba suprotnosti, i on ponovo postaje deo Taoa, nepodeljenog, velikog Jednog.

Dijagram kineskih koncepta povezanih sa razvijkom Zlatnog cveta ili besmrtnog duh-tela

Beleške:

- 1) *Sjing*, inače prevodeno kao "ljudska priroda". (K.F.B.)
- 2) Ovaj komentar verovatno potiče iz sedamnaestog ili osamnaestog veka.

3) *Leng jen* je budistička *Suramgama sutra*.

4) Nebo, zemlja, pakao.

5) Svetlost ovde treba shvatiti kao načelo sveta, pozitivni pol, a ne kao svetlost koja sija.

6) Ovde su izražena četiri stupnja ponovnog rođenja. Ponovno rođenje (iz vode i duha) je razvoj vazdušnog tela unutar prolaznog tела od mesa. U ovome postoji očigledna veza sa mislima Pavla i Jovana.

7) Petostruko prisutan duh u kojem se čovek koji je težio dobrom, ali slepo, preobražava pri smrti ograničen je na područje pet čula, i stoga je još uvek zatočen na ovoj zemlji. Ponovno rođenje podstiče njegov prelaz u šesto, duhovno područje.

8) Laoceov učenik. (Prema legendi. H.V.)

9) Ovde su suprotstavljena dva psihička pola. Ona su predstavljena kao logos (srce, svest), koja se nalazi pod trigramom vatre (Li), i eros (bubrezi, seksualnost), pod trigramom vode (Kan). "Prirodni" čovek dopušta da obe te energije deluju prema spolja (intelekt i rasplodavanje); otuda one "ističu" i troše se. Posvećenik ih okreće prema unutra i sjedinjuje ih, tako ad one oplodjuju jedna drugu i proizvode psihički vitalan, i stoga jak, život duha.

10) Znak "*ho*", ovde preveden kao "individuacija", sastavljen je od simbola za "energiju" unutar "ograda". Tako označava formu entelehije utisнуте u monadu. To je odvajanje energijske jedinice i njenio sjedinjavanje sa semenim energijama, što vodi do otečotvorenja. Smatra se da je ovaj proces povezan sa jednim zvukom. Empirijski se podudara sa začećem. Od tog časa odvija se stalni "razvoj", "odvijanje", sve dok rođenje ne iznese jedinku na svetlost. Od tada se nastavlja automatski sve dok se energija ne iscrpi i ne dode do smrti.

11) *Jin fu ding*, klasično taoističko delo.

12) *Huang-di nei-ding su-ven*, taoističko delo koje navodno potiče od mitskog vladara Huang Dija.

13) Metod utvrđivanja razmišljanja (*di-guan*) jeste metod meditiranja u budističkoj školi *tien-tai*. On se kreće između smirivanja emocija pomoći vežbi disanja i razmišljanja. U nastavku našeg teksta preuzeti su neki njegovi elementi. "Okolnosti" predstavljaju "sredinu", stanje, ono što, u sprezi sa "uzrocima" (jin), pokreće kruženje zablude. "Utvrđeni pol u bekstvu pojave" nalazi se sasvim doslovno u "središtu okolnosti".

14) Kineski znak za "dah" (*sji*) sastavljen je od znaka *cu*, "od", "sebe", i znaka *sjin*, "srce" ili "svest". Stoga ga možemo protumačiti kao "ono što potiče iz srca", "što dolazi iz srca", ali u isto vreme on opisuje stanje u kojem "srce se slaže sa samim sobom", tj. mirovanje.

15) Tajna knjiga o sektama zlatne pilule života. (Iako je legendarna tradicija ove knjige izuzetno stara, u sadašnjem taoističkom kanonu nema knjige pod tim naslovom. H.V.)

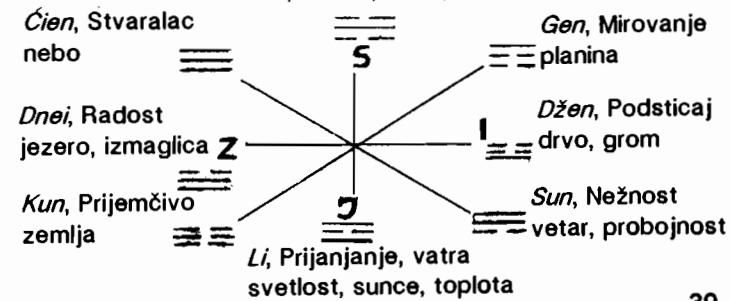
16) Na japanskom – *zen*.

17) Prema kineskom folkloru lisice takođe mogu da proizvedu Eliksir života; na taj način stiču sposobnost preobražavanja u ljudska bića. One odgovaraju demonima prirode u mitologiji Zapada.

18) Ovaj odeljak pokazuje jasan budistički uticaj. Iskušenje koje se ovde pominje sastoji se u opasnosti da se takve fantazije prihvate, i da im se čovek potčini. (Uporedi sa srcem u kojoj Mefistofel uspavljuje Fausta pomoći svojih demona).

19) Up. *Ji ding*, odeljak *Šou gua* (Rasprava o trigramima). *Džen* je trigram groma, proleća, istoka, drveta. Stvara lac, nebo, nalazi se na severozapadu u ovom rasporedu. Ambis je na severu.

Kan, Ambis, voda, mesec

- 20) Up. Laoce, *Tao te king*, deo 6.
- 21) Nekoliko taoističkih posvećenika nosi ovo ime. Ovde se verovatno misli na Džanga Bo-duana, koji je živeo u jedanaestom veku. (H.V.)
- 22) Up. prvo poglavlje kod Čuangcea. (H V.)
- 23) Pregled i dijagram pripremio je prevodilac ovog dela na engleski, K.F. Bejns. (Prev.)
- 24) S obzirom da u tekstu ima dovoljno dokaza koji pokazuju da su budistički uticaji isticali da Zlatni cvet potiče samo sa duhovne strane, ta je činjenica istaknuta linijom koja vodi od šena. Međutim, u čisto kineskom nauku stvaranje Zlatnog cveta zavisi od podjednake međuigre sila janga i jina. (K.F.B.)

RIHARD VILHELM

POREKLO I SADRŽAJ TAJNE ZLATNOG CVETA

1. Poreklo knjige

Ova knjiga potiče iz jednog ezoteričnog kruga u Kini. Dugo je prenošena samo u usmenom obliku, a kasnije je i zapisana; prvi put je štampana u periodu Člen-lung (osamnaestiti vek). Tokom 1920. godine u Pekingu je ponovo štampano hiljadu primerka, dopunjениh tekstom *Huei ming ding*, koji su razdeljeni u maloj grupi ljudi koji su, po mišljenju urednika, razumeli pitanja o kojima se u njoj raspravljalo. Tako sam i ja došao do jednog primerka. Novo štampanje i kruženje ove knjižice bilo je posledica religioznog budenja podstaknutog tadašnjim političkim i ekonomskim stanjem u Kini. U to vreme formiljen je niz tajnih sekti koje su, služeći se praksom tajnih tradicija iz drevnih vremena, težile da dosegnu psihičko stanje koje bi ih uzdiglo iznad svekolike bede života. One su se služile magijskim pisanjem, molitvama, žrtvama i sličnim metodama; pored toga, postojale su i medijumske seanse, široko rasprostranjene u Kini, pomoću kojih se tragalo za direktnim vezama sa bogovima i umrlijima. Pravljeni su eksperimenti i sa planšetom," letećom duh-olovkom - kako su je Kinezi zvali.

Međutim, uporedo sa ovim običajima postoji i jedan ezoterični pokret koji se u potpunosti posvetio psihološkoj metodi, tj. meditaciji ili primeni joge. Sledbenici ove metode, nasuprot evropskim "joginima" koji ove istočnjačke vežbe prihvataju samo kao oblik sporta, gotovo bez izuzetku postižu središnje iskustvo. Stoga se može reći da nam je, bar što se kineske psihe tiče, dostupan potpuno pouzdan metod ostvarivanja konačnih psihičkih iskustava. (Ovde treba primetiti, kao što K.G. Jung pravilno ističe, da se kineski mentalitet, bar do nedavno, bitno razlikovao u nekim osnovnim detaljima od evropskog). Pored oslobođanja od okova iluzornog vanjskog sveta, razne sekte streme i mnogim drugim ciljevima. Na najvišem nivou, one se služe ovim oslobođanjem pomoću

meditiranja u cilju traganja za budističkom nirvanom, ili pak, kao što pokazuje primer iz ove knjige, podučavaju da se sjedinjavanjem duhovnog principa sa povezanim psihogenim silama čovek može pripremiti za mogućnost življena posle smrti, ne samo kao senovito biće koje se mora raspasti, već kao svesni duh. Osim toga, a često u vezi sa tom idejom, postoje škole koje pomoći meditacije pokušavaju da vrše psihički uticaj na izvesne procese simpatičnog nervnog sistema. (Kao Evropljani, mi bismo ovde govorili o sistemu endokrinih žlezda). Ovaj uticaj pojačava, podmlađuje i normalizuje životne procese, tako da se čak i smrću može ovladati na takav način da se uklopi kao harmoničan završetak života. Drugim rečima, duhovni princip, sada prilagođen za nezavisan nastanak života u duh-telu, stvorenom iz vlastitog sistema energije, napušta ovozemaljsko telo, koje ostaje iza njega kao sasušena ljuštura cvrčka.

Niži slojevi ovih sekci nastojali su na ovaj način da ovlađaju magijskim moćima, sposobnošću da izgone zle duhove i bolestine, a u svemu tome posebnu ulogu igraju talismani i usmene i pisane bajalice. Takve stvari mogu da odvedu do povremenih masovnih psihoza, koje se potom oslobođaju u verskim ili političkim nereditima, što se, na primer, videlo u Bokserском ustanku. U poslednje vreme, uvek prisutna sinkretistička tendencija taoizma pokazala se u činjenici da se u takvim organizacijama nalaze članovi svih svetskih religija (konfuciјanstva, taoizma, budizma, islama i hrišćanstva, pa čak i judaizma) koji pritom ne moraju da istupaju iz svojih verskih zajednica.

Posle ovog kratkog opisa osnove iz koje su se u naše vreme razvili takvi pokreti, mora se nešto reći o izvorima iz kojih potiču učenja izložena u ovoj knjizi. Niz značajnih otkrića pokazuje da su ovi propisi znatno stariji od njihovog pisanih oblika. *Tai ji din hua cung dī*³ može se naći još u sedamnaestom veku, kada je štampan pomoći drvenih ploča. Urednik opisuje kako je pronašao jedno nepotpuno izdanje iz tog vremena u ulici Liu-li-čang, staroj pekinškoj ulici u kojoj se nalaze prodavci knjiga i antikviteta, i govori kako ga je dopunio posluživši se knjigom svoga prijatelja. Ali usmena tradicija je još starija, i vodi nas do religije Zlatnog eliksira

života (*Din-dan-diao*), koja se razvila u osmom veku, u periodu Tang. Smatra se da je njen osnivač bio poznati taoistički posvećenik Li Jen⁴ (Li Tung-pin), koji je kasnije uvršten među osam besmrtnika, i o kojem se tokom vremena stvorilo obilje mitova. Ova sekta, kao sve religije, domaće i strane, primljena je sa trpeživošću i naklonošću u periodu Tang i znatno se raširila, ali je tokom vremena, pošto je uvek bila ezoterična i tajna religija, počela da trpi proganjivanja jer se sumnjalo da se njeni članovi bave političkim intrigama. Neprijateljski raspoloženi vladari su ih neprekidno proganjali, a na najokrutniji način to su činili Mandžui, neposredno pre vlastitog pada.⁴ Mnogi članovi su pristupili hrišćanstvu, a svi su, čak i oni koji nisu pristupili crkvi, prijateljski raspoloženi prema njemu.

Naša knjiga daje najbolji postojeći prikaz religije Zlatnog eliksira života. Reči se pripisuju Li Jenu, koji je predstavljen kao patrijarh Li, Li-cu. On je živeo krajem osmog i početkom devetog veka. Njegovim rečima predodat je kasnije komentar, ali i on potiče iz iste tradicije.

Odakle je Li došao do svog ezoteričnog, tajnog nauka? On sam pripisuje njegovo poreklo Guan Jin-siju, učitelju Jin-siju iz Tesnaca, za koga je, prema tradiciji, Laoce napisao svoj *Tao te dīng*. U stvari, u samom sistemu naći ćemo mnogo misli koje su preuzete iz ezoteričnog, prikrivenog, mističkog učenja *Tao te Dīnga*; na primer, "bogovi u dolini" su identični sa "duhom doline" Laocea. Ali dok se tokom perioda Han⁵ taoizam sve više pretvarao u vanjsko madioničarstvo, zahvaljujući činjenici da su taoistički dvorski madioničari pokušavali pomoći alhemije da pronadu zlatnu pilulu (kamen filozofa), koja bi pretvarala metale u zlato i omogućila čoveku fizičku besmrtnost, pokret Li Jena predstavlja je reformu. Al hemijski znaci su postali simboli psiholoških procesa. U tom smislu postojala je bliska veza sa prvočitnim idejama Laocea. On je, naravno, bio krajnje slobodan duh, a njegov slebenik, Čuangce, prezirao je sve varke jogina, iscelitelja i onih koji su tragali za eliksirom života, iako je on sam, svakako, primenjivao meditaciju i pomoći nje ostvarivao ono saznanje jedinstva na kojem se zasnivao njegov kasniji, intelektualno razvijeni sistem. Kod Li Jena je postojala izvesna vera, u religioznom

smislu, koja ga je, podstaknuta budizmom, uverila u iluzorni kvalitet svih vanjskih stvari, ili na način koji se jasno razlikovao od budizma. On svom snagom traga za učvršćenim stožerom u protoku pojava, gde bi posvećenik mogao da ostvari večni život; što je misao sasvim strana budizmu, koji poriče bilo kakvu materijalnost egua. Međutim, ne sme se potcenjivati uticaj mahajana budizma, koji je u to vreme dominirao kineskom mišlju. Svugde se navode budističke sutre. U našem tekstu taj uticaj je nesumnjivo veći nego što je bio, kako pretpostavljamo, u religiji Zlatnog eleksira života uopšte. U drugoj polovini trećeg odeljka izričito se govori o metodu poznatom kao "utvrđivanje razmišljanja" (di-guan), što je čisto budistički metod koji se primenjivao u školi *tien-tai* Di Kaja.

Od tog trenutka u našem eseju jasno se zapaža izvestan prekid u redosledu razmišljanja. S jedne strane, dalje se opisuje negovanje Zlatnog cveta; s druge strane, pojavljuju se čisto budističke ideje koje ne priznaju svet i naglašeno usmeravaju cilj prema nirvani. Potom sledi nekoliko odeljaka - izostavljenih iz našeg izdanja - koji, imajući u vidu duhovnu uzvišenost i celovitost dela, gotovo da nemaju nikakvu vrednost. Štaviše, rad na unutrašnjem ponovnom rođenju pomoću "kruženja svetlosti", i stvaranje božanskog zrna-jezgra opisan je samo u njegovim prvim stupnjevima, iako su kasniji stupnjevi naznačeni kao cilj. Stoga moramo da posumnjamo da je deo rukopisa doista izgubljen, i da su dopune preuzete iz drugih izvora. Ako je to tačno, onda to objašnjava prekid kontinuiteta i slabiji kvalitet ovde izostavljenih odeljaka.

Nepričasno čitanje otkriće, međutim, činjenicu da ova dva izvora, taoizam i budizam, ne pokrivaju ceo obim rasudivanja. Naime, naći ćemo i na konfučijanstvo u obliku koji se zasniva na *Ji dingu*. U raznim delovima našeg teksta nalazimo osam osnovnih trigrama (bagua) *Ji ding* koji su upotrebljeni kao simboli izvesnih unutrašnjih procesa, i kasnije ćemo pokušati da objasnimo uticaj koji proističe iz takve upotrebe simbola. Što se ostalog tiče, budući da konfučijanstvo i taoizam imaju široku zajedničku osnovu, sjedinjavanje ove dve škole mišljenja nije prouzrokovalo nikakav gubitak koherencnosti.

Možda će mnoge evropske čitaocе iznenaditi što se u tekstu pojavljuju izreke koje su mu poznate iz hrišćanskog nauka, dok se, s druge strane, tim istim dobro poznatim stvarima koje se u Evropi često prihvataju kao crkvene fraze ovde daje sasvim različita perspektiva, zbog psiholoških veza u kojima se koriste. Navešćemo nekoliko misli i koncepta koji se posebno izdvajaju: Svetlost je život čovekov. Oko je svetlost tela. Čovek se duhovno ponovo rada iz vode i vatre, kojima se mora dodati "misao-zemlja" (duh), kao iz utrobe ili uzoranog polja. Uporedimo ih sa Jovanovim rečima: "Ja vas kršćavam vodom: posle mene doći će onaj koji će vas krstiti svetim Duhom i vatrom"; ili: "Ako čovek nije rođen iz vode i duha, ne može ući u kraljevstvo Božije." Kako sugestivna, na primer, postaje misao o "vodi" kao seme-noj supstanci u našem tekstu, i koliko jasna postaje razlika između "izvan usmerenog toka" aktivnosti koja se iscrpljuje u začinjanju (što je rođeno od tela, telo je) i "unazad usmerenog" kretanja (*metanoia*).

Kupanje takođe igra ulogu u ovom ponovom rođenju, upravo kao i u krštenju koje Jovan propoveda, odnosno u hrišćanskom krštenju. Čak se i mistično venčanje, koje igra izuzetno važnu ulogu u hrišćanskim parabolama, pojavljuje nekoliko puta, pominje se takođe i dete, dečak u nama (puer aeternus, Hristos, koji mora da se rodi u nama i koji je, na drugi način, mlađoženja duše), kao i nevesta. A ono što možda najviše iznenaduje, čak i kao naizgled nevažan detalj, potreba da u lampama bude ulja kako bi jarko gorele, zadobija novo i značajno psihološko značenje u našem tekstu. Treba takođe pomenuti da izraz "Zlatni cvet" (*Din hua*), u jednoj ezoteričnoj vezi, uključuje i reč "svetlost". Ako se ta dva znaka napišu jedan iznad drugog, tako tvore ideo-gram za "svetlost" (*guang*). Taj tajni znak je očigledno izmišljen u vreme proganjanja, kada je veo duboke tajnovitosti bio neophodan za produžavanje učenja. U isto vreme to je razlog zbog kojeg je ovo učenje uvek ostalo ograničeno na tajne krugove. Čak i danas je broj njegovih članova veći nego što nama izvana izgleda.

Ako se upitamo otkuda potiče ova svetlost - religija, moramo pre svega da razmotrimo Persiju, jer je u periodu Tang postojalo mnogo persijskih hramova Zaratu-

stre, a posebno sa persijskim misticizmom, postoje s druge strane izuzetno velike razlike. Treba takođe razmotriti i direktni uticaj hrišćanstva. U periodu Tang religija jednog turskog plemena, Ujgura, koji su bili u savezu sa carom, predstavljala je nestorijevski ogrank hrišćanstva; ona je bila izuzetno cenjena, što potvrđuje poznati nestorijanski spomenik u Sianfu, koji je podignut 781. godine i nosi natpis na kineskom i sirijskom. Otuda su veze između nestorjanaca i *Din-dan-diaoa* sasvim moguće. Timoti Ričard je otišao toliko daleko da je smatrao *Din-dan-diao* običnim ostatkom iz vremena starih nestorjanaca. Na takav stav navele su ga izvesne podudarnosti u ritualu i nekim običajima među članovima *Din-dan-diaoa* koji su sasvim bliski hrišćanskoj praksi. Nedavno je P.J. Saeki⁶ ponovo prihvatio tu teoriju i, podržan nestorijanskim liturgijom koju je Pejo pronašao u Dun-huangu, utvrdio niz daljinjih pareleta. On je čak identifikovao Li Jenu, osnivača *Din-dan-diaoa*, sa Adamom koji je napisao tekst na nestorijanskom spomeniku i potpisao se kineskim imenom Li Sju-jen. Prema toj hipotezi, Li Jen, osnivač *Din-dan-diaoa*, bio bi hrišćanin nestorijanske veroispovesti! Saeki odlazi predaleko u svom oduševljenju za identifikacije: njegovi dokazi su gotovo sasvim uverljivi, ali uvek nedostaje ključna tačka koja bi konačno utvrdila stvar. Mnogi delimični dokazi ne sačinjavaju jedan ceo, ali moramo se složiti s njim da u *Din-dan-diaou* postoji znatan primesak nestorijanskih ideja koje su takođe prisutne u našem rukopisu. Neke od tih ideja deluju neobično u svojoj čudnovatoj odeći, dok druge dobijaju uočljivu, novu vitalnost. Tu dospevamo do jedne od onih tačaka koje se neprekidno dokazuju:

*Orient und Occident
Sind nicht mehr zu trennen?*. (Gele).

2. Psihološke i kosmološke primese teksta.

Ukoliko želimo da naš prevod буде razumljiv, moramo da kažemo nekoliko reči o osnovama filozofije na kojima ovaj metod počiva. Ova filozofija је, do izvesne mere, zajedničko svojstvo svih tokova kineske filozofije.

Ona se zasniva na stavu da su kosmos i čovek podložni istom zakonu; da je čovek mikrokozan i da nije odvojen od mikrokozma nikakvim utvrđenim preprekama. Isti zakoni vladaju jednim koliko i drugim, a od jednoga vodi put do drugog. Psiha i kosmos su kao unutrašnji svet i vanjski svet. Otuda čovek po prirodu učestvuje u svim kosmičkim zbivanjima, a oni ga prožimaju i iznutra i spojava.

Tao, dakle, Put, vlada čovekom kao što vlada nevidljivom i vidljivom prirodom (nebom i zemljom)- Znak za Tao se u svom prvočitnom obliku⁸ sastoji od glave, koju verovatno treba protumačiti kao "početak", zatim od znaka za "hodanje" u njegovom dvostrukom obliku u kome takođe označava "stazu", kao i od znaka, u dnu, za "mirovanje", koji je izostavljen u kasnijem obliku pisma. Prvočitno njegovo značenje, dakle, pokazuje "stazu koja, premda utvrđena, vodi od početka direktno do cilja". Osnovna ideja jeste put kojim on mora da putuje. Laoce je koristio tu reč, premda u metafizičkom smislu, kao konačni svetovni princip, koji prethodi realizaciji ali još uvek nije podeljen između suprotnosti od kojih zavisi uhodenje u stvarnost. Ovakva terminologija je prepostavljena i u ovoj knjizi.

U konfučijanizmu se javlja izvesna razlika u terminologiji. Reč "Tao" poseduje izvestan smisao unutrašnjeg sveta i označava "pravi put"; s jedne strane, put neba, a s druge, put čoveka. U konfučijanstvu konačni princip nepodeljenog Jednog jeste Tai-di (veliki stožer, vrhovna konačnost). Reč "stožer" povremeno se javlja i u našem tekstu, gde je identičan sa Taom.

Iz Taoa i Taj-dija razvijaju se principi stvarnosti, kojima je jedan kraj svetlost (jang) a drugi mrak ili senovitost (jin). Neki evropski učenjaci pokušali su to da objasne pomoću seksualnih pojmoveva, ali ove oznake se odnose na pojave u prirodi. Jin je senka, i otuda predstavlja severnu stranu planine i južnu stranu reke (jer položaj sunca tokom dana čini da južna strana reke izgleda tamna). Jang, u svom prvočitnom obliku, označava lepršave barjake i, u skladu sa jinom, predstavlja južnu stranu planine i severnu stranu reke. Započevši samo sa značenjem "svetlo" i "tamno", princip je potom proširen na sve suprotnosti, uključujući i seksualne.

Međutim, s obzirom da i jin i jang imaju zajedničko poreklo u nepodeljenom Jednom a aktivni su samo u oblasti pojava, gde se jang pojavljuje kao aktivni princip koji uslovjava, dok je jin pasivni princip koji je izведен i uslovljen, sasvim je jasno da metafizički dualizam ne predstavlja osnovu ovih ideja. Manje apstraktni od jina i janga jesu koncepti Kreativnog i Prijemčivog (Dien i Kun) koji potiču iz *Knjige promena*, a koji su simbolično predstavljeni nebom i zemljom. Kroz jedinstvo neba i zemlje, i kroz dejstvo dvojnih primarnih sila unutar tog polja aktivnosti (kojim vlada jedan primarni zakon, Tao) razvija se "deset hiljada stvari", odnosno, vanjski svet.

Među tim stvarima, sagledanim izvana, nalazi se takode i čovek u svojoj telesnoj pojavi koja, u svim svojim delovima, predstavlja mali svemir (*sjao tien-di*). Otuđa, prema konfučijancima, unutrašnja priroda čovekova potiče sa neba, ili kao što bi taoisti to izrazili, ona predstavlja pojarni oblik Taoa. U svetu pojava čovek se razvija u mnoštvo jedinki, a u svakoj od njih nalazi se središnja monada kao životni princip; ali ona se odmah, još pre rođenja, u trenutku začinjanja, razdvaja u dvoplone pojave čovekove prirode i života (*sjing i ming*). Reč koja označava čovekovu prirodu (*sjing*) sastavljena je od reči za srce ili um (*sjin*) i poreklo, rođenje (*šeng*). Srce (*sjin*) je, prema kineskoj ideji, sedište emocionalne svesti, koji bude pet čula svojim reakcijama na utiske primljene iz spoljašnjeg sveta. Ono što ostaje kao podloga kada se nikakva osećanja ne izražavaju, ono što počiva, tako da kažemo, u transcedentnom, nadsvesnom stanju, jeste čovekova priroda (*sjing*). Menjajući se prema tačnijoj definiciji ovog koncepta, čovekova priroda je ili prvo bitno dobra, ako se sagleda sa gledišta večne ideje (Mencije), ili je prvo bitno zla, ili je u najboljem slučaju neutralna. Sagledana sa gledišta empirijsko-istorijske evolucije, ona se može pretvoriti u nešto dobro samo dugotrajnim razvijanjem moralnih običaja (Sjin Ding).

Čovekova priroda (*sjing*), kao ideja nesumnjivo povezana sa logosom, deluje prisno isprepletana sa životom (*ming*) kada stupa u pojarni svet. Znak *ming* u stvari označava carsku zapovest, potom sudbinu, sudbu dodeljenu nekom čoveku, otuda i trajanje životnog veka, meru vitalne energije koju čovek ima na raspolaganju, i

odatle proizlazi da je *ming* (život) blisko povezan sa erosom. Čovek kao duhovno biće načinjen je ljudskim bićem pomoću svoje prirode (*sjing*). Svaki pojedini čovek je poseduje, ali ona prevazilazi granice zbog toga što čovek mora naprsto da prihvati svoju sudbinu; ona ne potiče iz njegove svesne volje. Konfučijanstvo u *mingu*, životu, vidi nehom dan zakon kojem se čovek mora prilagoditi; taoizam ga prihvata kao šaroliku igru prirode koja ne može izbeći zakone Taoa, ali koji je ipak čist slučaj; kineski budizam ga sagledava kao delovanje karme u svetu iluzije.

Ovim dvojnostima odgovaraju odredene dvopolne tenzije u čoveku. Telo se aktivira među drugim dve psihičke strukture: *hun*, koju sam zbog toga što pripada principu jang preveo kao animus, i *po*, koja pripada principu jin i koju sam preveo kao anima. Obe ideje potiču iz posmatranja onoga što se događa pri umiranju, i stoga obe u svom pisanim obliku sadrže znak za "demonu"⁹, odnosno, preminuloga (*guei*). Smatralo se da je anima posebno povezana sa telesnim procesima; prilikom smrti ona tone u zemlju i propada. Animus je, s druge strane, viša duša; posle smrti podiže se u vazduh, gde je u prvi mah još uvek aktivan, a potom isparava u prostor ili ponovo utiče u zajednički bazen života. Kod živih, ove dve strukture u izvesnoj meri odgovaraju cerebralnom sistemu i sistemu pleksus solarisa. Animus boravi u očima, anima u trbuhu. Animus je svetao i aktivan, anima je tamna i sputana za zemlju. Znak za *hun* (animus) sačinjen je od znakova za "demonu" i "oblak", dok je znak za *po* (anima) sastavljen od znakova za "demonu" i "belo". Ovo ukazuje na ideje slične onome što na drugim mestima nalazimo kao senka-duša i telo-duša, i nema sumnje da je i kineski koncept imao nešto slično u vidu. Pa ipak, moramo biti obazrivi u pogledu odstupanja, jer u najstarijem pismu znak za demonu nedostaje i stoga smo možda suočeni sa prvo bitnim, osnovnim simbolima. U svakom slučaju, animus (*hun*) je svetla, jang-duša, dok je anima (*po*) tamna, jin-duša.

Uobičajeni protok, u smeru časovnika, odnosno, nadole usmeren protok životnog procesa, jeste onaj u kojem dve duše stupaju u odnos kao intelektualni i animalni faktori. Po pravilu, anima, ta volja koja ne pravi

razlike, nagnaće, podbadana strastima, animus ili intelekt da joj služi. Ako ništa drugo, anima će to učiniti da bi se intelekt usmerio prema spolja, zbog čega će energija i animusa i anime isticati i život se trošiti. Pozitivni rezultat jeste stvaranje novih bića u kojima se život nastavlja, dok se prvo bitno biće "pospoljašnjuje" i "na kraju ga stvari pretvaraju u stvar". Posledica je smrt. Anima tone, animus se diže, e ego, lišen svoje energije, ostaje u neizvesnom stanju.

Ako se ego pomirio sa "pospoljašnjavanjem", onda sledi smer naniže i tone u bedu smrti, slabašno održavan iluzornim slikama života koje ga još uvek privlače, iako nije u stanju ni u čemu aktivno da učestvuje (slike pakla, gladne duše). Ali ako je ego učinio napor da krene nagore uprkos procesu "pospoljašnjavanju", on zadržava još neko vreme (onoliko, u stvari, koliko je ojačan energijama izraženim kroz žrtve preživelih) relativno srećan život, i to svako prema svojim zaslugama. U oba slučaja lični element se povlači i dolazi do nevoljnog odgovaranja na "pospoljašnjavanje". Biće se pretvara u impotentnog fantoma jer mu nedostaju životne energije, i sudba mu se primiče kraju. Ono tada kuša plodove svojih dobrih ili loših dela u nekom od rajeva ili pakla, koja, naravno, nisu vanjska već čisto unutrašnja stanja. Što više biće prodre u ta stanja sve veća postaje nevoljnost, dok napokon ne iščeze sa ravni postojanja, bez obzira koje prirode ona bila, i potom, ušavši u novu utrobu, započinje novu egzistenciju dopunjenu prethodnim zamisljanjima. To stanje je stanje demona, duha, preminulog, onog koji se povlači. Kineska reč za takvo stanje biće jeste *guai* (što se često pogrešno prevodi rečju "davo").

Ako je, s druge strane, tokom života bilo moguće da se pokrene "unazad usmeren protok", kretanje životnih energija nagore, ako energijama anime ovlađa animus, tada dolazi do oslobadanja od spoljašnjih stvari. One se prepoznaju ali se ne žele. Tako se iluzija lišava svoje energije. Dolazi do unutrašnjeg, silaznog kruženja energije. Ego se povlači iz sveta, a posle smrti ostaje živ jer je "pounutrašnjavanje" sprečilo gubitak životnih energija u vanjskom svetu. Umesto da se rasipaju, one su unutar unutrašnjeg kruženja monade stvorile životni centar koji ne zavisi od telesnog postojanja. Takav ego je bog

deus, šen. Znak za *šen* znači širiti, stvarati; rečju, to je suprotnost od *guai*. U nastarijem kineskom pismu predstavljen je dvostrukim vijugavim obrascem, koji takođe može da označava grom, munju, električni nadražaj. Takvo biće živi sve dok se unutrašnje kruženje nastavlja. Ono čak može, premda nevidljivo, i dalje da utiče na ljudе i da ih podstiče na velike misli i plemenita dela. Sveci i mudraci iz drevnih vremena su takva bića, koja su hiljadama godina podsticala i obrazovala čovečanstvo.

Međutim, jedno ograničenje ostaje. Ta bića zadržavaju lični karakter, i stoga su podložna posledicama prostora i vremena. Ona nisu besmrtna, kao što ni nebo i zemlja nisu večni. Večan je samo Zlatni cvet, koji izrasta iz unutrašnje odvojenosti od stvari. Čovek koji dostigne taj stupanj preobražava svoj ego; on više nije ograničen na monadu, već prodire kroz magični krug polarne dvojnosti svih pojava i vraća se nepodeljenom Jednom, Taou. U tome leži razlika između budizma i taoizma. U budizmu je taj povratak u nirvanu povezan sa potpunim poništavanjem ega, koji je, kao i svet, tek iluzija. Ako nirvana ne može da se objasni kao smrt, prekid, ipak je striktno transcedentna. U taoizmu, s druge strane, cilj je da se u preobraženom obliku sačuva ideja osobe, "trgovi" koje je iskustvo ostavilo. To je svetlost koja se, sa životom, vraća sebi i koju u našem tekstu simbolično predstavlja Zlatni cvet.

Na kraju moramo dodati još nekoliko reči o upotrebi osam trigramata iz *Knjige promena* (*Ji ding*) u našem tekstu. Trigram Džen ☰, grom, Podsticaj, jeste život koji izbija iz dubina zemlje; to je početak svekolikog kretanja. Trigram Sun ☷, vetar, drvo, Nežno, karakteriše tok stvarnosnih energija u formu ideje. Kao što vetar prožima sva mesta, tako je i princip koji Sun označava sveprožimajući, i stvara "realizaciju". Trigram Li ☱, sunce, vatra, sjaj, Prijanjanje, igra veliku ulogu u ovoj religiji svetlosti. On prebiva u očima, tvori zaštitni krug i dovodi do ponovnog rođenja. Trigram Kun ☲, zemlja, Prijemčivo, jeste jedan od dva primarna principa, odnosno, jin princip koji je otelotvoren u energijama zemlje. To je zemlja koja, kao obradeno polje, prima seme neba i daje mu oblik. Trigram Duei

☱, jezero, izmaglica, Radost, konačno je stanje na jin strani, i stoga pripada jeseni. Trigram Čien ☰, nebo, Stvaralac, jako, otelotvorene je jang principa koji oplodjuje Kun, Prijemčivo. Trigram Kan ☷, voda, Ambis, jeste suprotnost trigrama Li ☲, kao što se pokazuje u njegovo vanjskoj strukturi. On predstavlja područje erosa, dok Li označava logos. Li je sunce, Kan je mesec. Venčanje Kan i Li predstavlja tajni magijski proces koji proizvodi dete, novog čoveka. Trigram Gen ☱, planina, Mirovanje, simbol je meditacije, koja smirivanjem spoljašnjih stvari oživljava unutrašnji svet. Stoga je Gen mesto gde se smrt i život sreću, gde se "Stirb und Werde" okončavaju.

Beleške:

1) Zanimljivo je da je čoveku koji je štampao ovaj tekst planšeta napisala predgovor u ime Li-cuja, posvećenika iz dinastije Tang, kome se ova učenja pripisuju. Međutim, taj predgovor se znatno razlikuje od misli iznesenih u samoj knjizi; jednolik je i besmislen, kao i većina takvih tekstova.

2) *Tajna zlatnog cveta*; kineski izdavač izdanja kojim se služimo promenio je naslov u *Čang šeng šu* (Umetnost produžavanja ljudskog života).

3) Roden oko 769. godine. (Primedba Helmuta Vilhelma)

4) Godine 1891. njihovi najamnici su ubili 15000 članova ove sekte.

5) Treći vek pre naše ere do trećeg eka naše ere.
(Primedba K.F. Bejnsa)

6) *The Nestorian Monument in China*, London, drugo izdanje, 1982.

7) Istok i Zapad

Ne mogu više da budu razdvojeni.

8) Up. *Gu-džou-beièn*, knj.66, str. 25 i dalje, koji je takođe konsultovan u vezi sa analizom ostalih znakova.

9) reč "demon" u kineskom ne mora nužno da ima značenje zla. (K.F.B.)

KARL GUSTAV JUNG

KOMENTAR "TAJNE ZLATNOG CVETA"

UVOD

1. Teškoće sa kojima se Evropejac susreće prilikom pokušaja da razume Istok

Nema sumnje da na mene, pravog Zapadnjaka po svojim osećanjima, neobičnost ovog kineskog teksta ostavlja dubok utisak. Istina, izvesno poznavanje istočnačkih religija i filozofija pomaže mom intelektu i intuiciji u razumevanju tih ideja bar u nekoj meri, kao što mogu da razumem paradokse primitivnih verovanja u terminima "etnologije" ili "komparativne istorije religija". Naravno, to je zapadnjački način prikrivanja srca ispod ogrtića tzv. naučnog razumevanja. Delimično to činimo zbog *misérable vanité des savants* koja uplašeno i užasnuo odbacuje svaki znak žive simpatije, a delimično zbog toga što simpatijsko razumevanje može da dozvoli da se dodir sa tudim duhom pretvori u ozbiljno iskustvo. Tzv. naučna objektivnost sačuvala bi ovaj tekst za filološku oštrinu sinologa, i ljubomorno bi je čuvala od svakog drugog tumačenja. Ali, Rihard Vilhelm (*Richard Wilhelm*) je odviše duboko prodro u tajnu i tajanstvenu vitalnost kineske mudrosti da bi dozvolio da takav biser intuitivnog uvida iščeze u pretincima specijalista. Počašćen sam što je njegov izbor psihološkog komentatora pao na mene.

Naravno, to povlači rizik da takvo jedinstveno blago iščeze u čeljustima druge specijalističke nauke. Svako ko pokušava da umanji zasluge zapadnjačke nauke i učenja samo potkopava glavni temelj evropskog uma. Nauka, svakako, nije savršen instrument, ali je zato superioran i nezaobilazan, i nanosi zlo samo onda kada se shvati kao cilj po sebi. Naučni metod mora da služi; on greši kada preuzme presto. On mora da bude spreman da služi svim granama nauke, jer je svakoj od njih, zbog svoje nepotpunosti, potrebna podrška svih drugih.

Nauka je alatka zapadnjačkog uma i pomoću nje se više vratnica može otvoriti nego golim šakama. Ona je deo naše spoznaje i zamračuje nam uvid samo kada smatra da postoji jedino njeno razumevanje. Istok nas podučava jednom drugom, širem, dubljem i višem razumevanju, odnosno, razumevanju kroz život. Nama je taj način samo ovlaš poznat, samo kao senasto osećanje izvučeno iz religiozne terminologije, i stoga rado umećemo istočnjačku "mudrost" u znake navoda i pripisujemo je mračnom području vere i praznoverja. Ali na taj način potpuno pogrešno shvatamo "realizam" Istoka. Ovaj tekst, na primer, nije sačinjen od preteranih osećanja ili razrađenih mističnih uvida koji se graniče sa patološkim i proističu iz asketskih nastranosti i povučenosti. On se zasniva na praktičnim uvidima visoko razvijenih kineskih umova, koje ni na koji način ne možemo da potcenjujemo.

Ova će se tvrdnja možda učiniti odviše smelom i naići će na nevericu, što ne iznenaduje kada se ima u vidu koliko je taj materijal slabo poznat. Štaviše, neobičnost tog materijala je tako privlačna, da je naša pomenitost o tome kako se i gde kinseki svet mišljenja može priključiti našem sasvim razumljiva. Kada se suoči sa problemom razumevanja ideja Istoka, uobičajena greška Zapadnjaka je slična grešci studenta u *Faustu*. Zaveden Davolom, on prezivro okreće leđa nauci, i zanesen istočnjačkim okultizmom, doslovno preuzima joga vežbe i postaje jedan imitator. (Teofizika je naš najbolji primer takve greške.) I tako on napušta jedini siguran osnov zapadnjačkog uma i gubi se u izmaglici reči i ideja koje ne bi nikada nastale u evropskim mozgovima, i koje nikada neće moći plodonosno da se nakaleme na njih.

Jedan drevni posvećenik je rekao: "Ako pogrešan čovek koristi prava sredstva, prava sredstva deluju na pogrešan način." Ta kineska izreka, nažalost odviše istinita, stoji u oštrom kontrastu prema našem verovanju u "pravi" metod. U stvarnosti, u takvim stvarima sve zavisi od čoveka a malo ili ništa od metoda. Jer metod je samo staza, samo smer kojim se čovek kreće. Način na koji dela predstavlja pravi izraz njegove prirode. Ako metod nije takav, onda je on samo izveštačenost, nešto veštački pridodatao, bez korena i životnog soka, što služi

samo pogrešnom cilju samo-obmane. On se pretvara u sredstvo zavaravanja i izbegavanja nečega što je možda neumitan zakon čovekovog bića. Koliko je to daleko od čovečnosti i iskrenosti kineskog mišljenja! Naprotiv, on predstavlja poricanje vlastitog bića, predaju neznanim i nečistim bogovima, kukavički trik u cilju sticanja psihičke nadmoćnosti, svega u stvari što je krajnje protivno značenju kineskog "metoda". Jer ti uvidi proističu iz načina života koji je potpun, nepatvoren i istinit u pravom smislu reči; to su uvidi koji dospevaju iz drevnog, kulturnog života Kine koji je dosledno i povezano rastao od najdubljih instinkta, i koji je, za nas, beskrajno udaljen a nemoguće ga je imitirati.

Zapadnjačka imitacija Istoka je dvostruko tragična usled toga što proističe iz nepsihološkog nerazumevanja koje je sterilno kao što su moderna bekstva u Taos, na blažena ostrva južnih mora ili u Centralnu Afriku, gde se iskreno izigrava "primitivnost" dok civilizovani čovek Zapada izbegava svoje preteće dužnosti, svoje *Hic Rhodus hic salta*. To nije samo pitanje našeg imitiranja, ili još gore, pretvaranja u misionare nečega što je organski strano, već je pre pitanje izgradnje naše zapadnjačke kulture koja poboljeva od hiljadu bolestina. To treba učiniti odmah, i to treba da učini pravi Evropejac, onakav kakav je na svojim uobičajenim zapadnjačkim mestima, sa svojim bračnim problemima, svojim neurozama, društvenim i političkim zabludama, i svojom celokupnom filozofskom dezorientacijom.

Učinićemo dobro ako odmah priznamo da, u osnovi gledano, ne razumemo potpunu odvojenost jednog ovakvog teksta od sveta, da je, štaviše, ne želimo da razumemo. Naslućujemo li, možda, da mentalni stav, koji u tolikoj meri može da usmeri pogled unutra, može da proizvede takvu odvojenost samo zato što su ti ljudi toliko potpuno ispunili instinkтивne zahteve svojih priroda da ih skoro ništa ne sprečava da sagledaju nevidljivu suštinu sveta? Može li biti da se preduslov za takvu viziju nalazi u oslobođanju od ambicija i strasti koje nas vezuju uz vidljivi svet, i ne proističe li to oslobođanje iz razumnog ispunjavanja instinkтивnih zahteva, pre nego iz njihovog prevremenog ili strašljivog gušenja? Da li se naše oči otvaraju pre duhom samo onda kada se poštu-

ju zakoni zemlje? Svako ko poznaje istoriju kineske kulture, i ko je pažljivo izučavao *Ji king*, tu knjigu mudrosti koja već hiljadama godina prožima svakoliko kinesku misao, neće tek tako preći preko ovih pitanja. On će znati, štaviše, da gledišta izražena u našem tekstu nisu izuzetna sa kineske tačke gledišta, već da su, u stvari, neumitni, psihološki zaključci.

U našoj hrišćanskoj kulturi, duh i strast duha su dugo vremena bili najveće vrednosti i stvari kojima se najviše stremilo. Tek posle pada srednjeg veka, odnosno tokom devetnaestog veka, kada je duh počeo da se izrada u intelekt, pojavila se reakcija protiv nepodnošljive vladavine intelektualizma. Ovaj pokret, istina, u prvi mah je načinio oprostivu grešku mešanja intelekta sa duhom, i krivljenja drugog za nedela prvog. Intelekt doista šteti duši kada pokušava da se dokopa nasleda duha. On uopšte nije pogodan za to, zato što je duh nešto više od intelekta po tome što ne uključuje u sebe samo njega, već i osećanja. To je smer, ili princip, života koji teži sjajnim, nadlijudskim visinama. Naspram njega стоји mračan, ženski, zemljin princip (*jin*), sa emocionalnošću i instinkтивnošću kaje dosežu daleko unazad u dubine vremena, i u korene fiziološkog kontinuiteta. Ti koncepti su nesumnjivo čisto intuitivni uvidi, ali ih se ne možemo lišiti ako pokušavamo da razumemo prirodu čovekove duše. Kina takode ne bi mogla bez njih zato što, kako istorija kineske filozofije pokazuje, nikada nije otišla toliko daleko od središnjih psihičkih činjenica da bi se izgubila u jednostranom preteranom razvoju i precenjivanju jedne izdvojene psihičke funkcije. Otud Kinezi nisu nikada ispuštali iz vida paradokse i polarnost svojstvene svemu što je živo. Suprotnosti se uvek uravnotežavaju - to je znak visoke kulture. Jednostranost, iako daje zamah, oznaka je varvarstva. Reakcija koja sada započinje na Zapadu - protiv intelekta a u korist osećanja, ili u korist intuicije - izgleda mi kao oznaka kulturnog napretka, širenja svesti preko odviše uskih granica despotskog intelekta.

Ne želim da potcenim veličanstvenu diferencijaciju zapadnjačkog intelekta; uporeden s njim, istočnjački intelekt može da se opiše kao detinjast. (Što, očigledno, nema nikakve veze sa inteligencijom.) Kada bismo uspeli

da podignemo još jednu, ili čak i treću psihičku funkciju do nivoa časti pripisanog intelektu, tada bi Zapad mogao da očekuje da prevaziđe Istok u velikoj meri. Zato je doista tužno kada Evropejac napusti vlastitu prirodu i imitira Istok ili "deluje" na njega na bilo koji način. Mogućnosti koje su mu otvorene bile bi daleko veće kada bi ostao veran sebi i iz svoje vlastite prirode razvio sve ono što je Istok stvorio iz svog unutrašnjeg bića tokom vekova.

Uopšteno rečeno, i sagledano sa nepopravljivo spoljašnje tačke gledišta intelekta, učiniće se kao da nam stvari koje Istok toliko ceni uopšte nisu potrebne. Sam intelekt ne može u prvi mah da pojmi praktičnu važnost koju istočnjačke ideje mogu da imaju za nas, i stoga može da ih klasificira samo kao filozofske i etnološke neobičnosti. Nedostatak razumevanja ide toliko daleko da čak ni učeni sinolozi ne shvataju praktičnu primenu *Ji kinga*, i sagledavaju ga kao zbirku nerazumljivih magičnih bajalica.

2. Moderna psihologija nudi mogućnost razumevanja

Zapažanja do kojih sam došao u mojoj praksi otvorila su mi potpuno nov i neočekivan pristup istočnjačkoj mudrosti. Naravno, treba imati na umu da ja nisam imao nikakvo znanje kineske filozofije za svoju polaznu tačku. Nапротив, kada sam započeo svoje životno delo u praksi psihijatrije i psihoterapije, nisam ništa znao o kineskoj filozofiji, i tek mi je kasnije moje profesionalno iskustvo pokazalo da sam u svojoj tehnički nesvesno bio voden tajnim putem kojim su najbolji umovi Istoka bili vekovima opsednuti. Ovo se može shvatiti kao subjektivna maštarija - što je jedan razlog za moju raniju odbojnost prema objavljuvanju bilo čega o toj tematiki - ali Rihard Vilhelm, taj veliki tumač kineske duše, u potpunosti mi je potvrdio tu paralelu. Tako me je podstakao da pišem o jednom kineskom tekstu koji u celosti pripada tajanstvenim senkama istočnjačkog uma. U isto vreme, a to je izuzetno neobična činjenica, po svom sadržaju on je živa paralela sa onim što se događa u psihičkom razvoju mojih pacijenata, od kojih nijedan nije Kinez.

Da bih ovu neobičnu činjenicu razjasnio čitaocu, moram da ukažem na to da psiha, kao i ljudsko telo koje pokazuje zajedničke anatomske odlike bez obzira na sve rasne razlike, takođe poseduje jedan zajednički podsloj koji prevaziđa sve razlike u kulturi i svesti. Taj podsloj sam nazvao kolektivno nesvesno. Zajednička celom čovečanstvu, ta nesvesna psiha se ne sastoji samo od sadržaja koji su sposobni da postanu svesti, već i od latentnih sklonosti prema izvesnim identičnim reakcijama. Stoga činjenica kolektivno nesvesnog jednostavno predstavlja psihički izraz identiteta moždane strukture bez obzira na sve rasne razlike. To objašnjava analogije, ponekad čak i podudarnost, između raznih mitskih motiva i simbola, i mogućnost uzajamnog razumevanja među ljudskim bićima. Razne linije psihičkog razvoja započinju od zajedničkog skladišta čiji korenovi dosežu u sve slojeve prošlosti. To takođe objašnjava psihološke podudarnosti sa životnjama.

Sagledano čisto psihološki, to znači da čovečanstvo ima zajedničke insinkte imaginacije i delanja. Svesna imaginacija i delanje razvijaju se sa tim nesvesnim arhetskim slikama u osnovi, i uvek ostaju vezani za njih. To je naročito slučaj kada svest ne dostigne neki viši stepen jasnoće, odnosno kada, u svim svojim funkcijama, više zavisi od instinkta nego od svesne volje, kada nad njom više vlada afekat nego racionalno rasudivanje. Takvo stanje osigurava primitivno zdravlje psihe koje se, međutim, pretvara u nedostatak adaptiranosti, čim se javi okolnosti koje traže viši moralni napor. Instinkti su dovoljni samo pojedincu usadenom u prirodu, koji u celi-ni uvek ostaje isti. Stoga pojedinac kojim više upravlja nesvestan nego svestan izbor teži izrazitom psihičkom konzervativizmu. To je razlog zbog čega se primitivan čovek ne menja tokom hiljada godina, a to je isto razlog zbog čega se on plaši svega što je nepoznato i neobično. Sve bi ga to moglo da odvede u pogrešnu adaptiranost, i tako do najveće psihičke opasnosti, do neke vrste neuroze. Viša i šira svest, koja nastaje tek kroz asimilaciju nepoznatog, teži autonomiji, teži revoluciji protiv starih bogova koji nisu ništa drugo do te moćne, nesvesne, arhetske slike kojima je svest uvek robovala.

Što god svest postaje moćnija i nezavisnija, i s njom svesna volja, nesvesno se sve više nagoni u pozadinu. Kada se to dogodi, lako je moguće da se svesne strukture odvoje od nesvesnih arhetipova. Stekavši tako slobodu, one kidaju lance instinktivnosti, i na kraju dospevaju do stanja koje je lišeno instinkta ili je njemu suprotno. Svest se tako otrgla od svojih korenova i više ne može da se poziva na autoritet arhetskih slika; ona ima prometejsku slobodu, to je tačno, ali i bezbožni *hybris*. Ona doista krstari iznad zemlje, čak i iznad čovečanstva, ali opasnost pada postoji, ne za svakog pojedinca, to svakako, ali kolektivno za slabe članove takvog društva, koje tada, ponovo kao Prometeja, nesvesno privezuje uz Kavkaz. Mudri Kinezi bi rekli rečima *Ji kinga*: Kada jang dostigne najveću snagu, mračna moć jina se rada u njegovim dubinama, jer noć počinje u podne kada se jang lomi i počinje da se pretvara u jin.

Lekar je u mogućnosti da prati taj obrt dok se odigrava u životu. On, na primer, vidi kako uspešan poslovni čovek ostvaruje sve svoje želje bez obzira na opasnost, i tada, povukavši se iz aktivnosti na vrhuncu uspeha, pada za kratko vreme u neurozu koja ga menja u svadljivu babu, vezuje ga za krevet i na kraju uništava. Slika je potpuna, čak i u promeni muškog u ženski stav. Tačnu paralelu ovome nalazimo u legendi o Nabukodonosoru u "Knjizi proroka Danijela", i naravno, u cezarskom ludilu uopšte. Slični slučajevi jednostranog preterivanja u svesnom stanovištu, i odgovarajućoj jin-reakciji nesvesnog, formiraju znatan deo psihijatrijske prakse u našem vremenu, koje toliko precenjuje svesnu volju da čak veruje da "gde postoji volja, tu postoji put". Ne želim da umanjujem visoku moralnu vrednost svesne volje; svest i volja mogu i dalje da se smatraju najvišim kulturnim dostignućima čovečanstva. Ali čemu služi moral koji uništava ljudsko biće? Uskladiti volju i sposobnost predstavlja, čini mi se, bolju stvar od morala. Moral a *tout prix* je znak varvarstva - često je mudrost bolja - ali možda ja na to gledam kroz profesionalne naočare lekara koji mora da ispravlja boljke koje slede trag preuvečilanog kulturnog dostignuća.

Bilo kako bilo, činjenica je da svest uzdignuta nužnom jednostranošću toliko izmiče dodiru arhetipova, da dolazi do sloma. Pre nego što dođe do stvarne katastrofe, znaci greške se pokazuju kao odsustvo instinkta, nervozna, dezorientacija, i zapetljavanje u nemoguće situacije i probleme. Kada lekar počne da ispituje, otkriva nesvesno koje se nalazi u potpunoj pobuni protiv vrednosti svesnog, i koje stoga ne može ni na koji način da se asimilira u svesno, dok obrnuti proces, naravno, nikako ne dolazi u obzir. Tako se suočavamo sa naizgled nepomirljivim sukobom sa kojim čovekov razum može jedino da se bavi kroz lažna rešenja ili sumnjive kompromise. Ako se odbiju oba izvrđavanja, suočavamo se s pitanjem šta se dogodilo sa toliko potrebnim jedinstvom ličnosti, i sa nužnošću da za njim tragamo. I tu dospevamo do staze kojom Istok putuje od najdavnijih vremena. Očigledno je da Kinez duguje pronalazak te staze činjenici da nikada nije bio sposoban da prisilno razdvoji suprotnosti ljudske prirode u tolikoj meri, da su se između njih izgubile sve svesne veze. Kinez poseduje takvu sveobuhvatnu svest zato što su, kao i u slučaju primitivnog mentaliteta, DA i NE ostali u svojoj prvobitnoj bliskosti. Pa i pored toga, on nije mogao da umakne osećanje sukoba suprotnosti, te je pronašao način života u kojem će biti, kako to Indusi nazivaju, *nirdvandva*, slobodan od suprotnosti.

Naš tekst se bavi tim načinom, a taj isti problem se pojavljuje kod mojih pacijenata. Zapadnjak ne može da učini veću grešku kada prihvati direktnu primenu kineske joge, jer će to biti pitanje njegove volje i svesti, i samo će ojačati svest protiv nesvesnog, stvarajući upravo onaj efekat koji je trebalo izbeći. Neuroza će se jednostavno pojačati. Nemoguće je dovoljno naglasiti da mi nismo Istočnjaci, i da posedujemo sasvim različitu polaznu tačku u tim stvarima. Takođe je velika greška ako se prihvati da je to staza kojom svaki neurotičar mora da putuje, ili da je to rešenje za kojim treba tragati na svakom stadijumu neurotičnog problema. Ona je pogodna samo u onim slučajevima gde je svesno dostiglo abnormalan stepen razvoja, pa se stoga preterano udaljilo od nesvesnog. Taj visok stepen svesti je *conditio sine qua non*. Ništa nije pogrešnije nego želeti da se taj put

otvori neurotičarima koji su bolesni zbog preterane dominantnosti nesvesnog. Iz istog razloga takav put razvoja skoro da nema nikakvog smisla pre sredine života (normalno između 35 i 40 godina); u stvari, ako se njime povremeno kroči, on može da bude presudno štetan.

Kao što je rečeno, razlog za traženje novog načina bila je činjenica da mi je osnovni problem pacijenta delovao nerešivo, osim ako neko nasilje nije naneseno jednoj ili drugoj strani njegove prirode. Ja sam uvek radio sa strasnim uverenjem da u osnovi ne postoje nerešivi problemi, a iskustvo me je u to uverilo utoliko što sam često vidoao kako pacijenti jednostavno prerastaju problem koji je druge uništavao. To "prerastanje", kako sam ga ranije nazvao sastojalo se u stvari od novog nivoa svesti. Na horizontu ličnosti se pojavljivalo neko više ili šire interesovanje, i kroz to širenje gledišta nerešivi problem je izgubio svoju nužnost. On nije razrešen logički, već je izbledeo kada se suočio sa novom i jačom životnom tendencijom. On nije potisnut i načinjen nesvesnim, već se samo pojavio u drugačioj svetlosti, i tako je stvarno postao drugačiji. Ono što je na nižem nivou vodilo do najžešćih sukoba i paničnih izliva emocija, sada je sagledano sa višeg nivoa svesti, izgledalo kao oluja u dolini videna sa visokog planinskog vrha. To ne znači da je oluja lišena svoje stvarnosti, već da se čovek, umesto da se nalazi u njoj sada nalazi iznad nje. Naravno, s obzirom da smo mi i dolina i planina u odnosu na psihu, može se učiniti da je tašta iluzija osećati se izvan onog što je ljudsko. Čovek sigurno oseća afekat i on ga potresa i muči, ali u isto vreme on je svestan više svesti, koja ga sprečava da se izjednači sa afektom, svesti koja objektivno prima afekat i može da kaže: "Znam da patim". Ono što naš tekst kaže za indolentnost: "Indolentnost koje je čovek svestan, i indolentnost koje je nesvestan hiljadu kilometara su razdvojeni", važi takođe i za afekat.

Povremeno se u mojoj praksi dešavalo da je pacijent prerastao sebe zbog nepoznatih potencijala, i to je za mene postalo iskustvo od prvostepene važnosti. U meduviremenu sam naučio da su svi najveći i najznačajniji životni problemi u izvesnom smislu nerešivi. Oni

moraju da budu takvi zbog toga što izražavaju nužnu polarnost svojstvenu svakom samostalnom sistemu, i nikada ne mogu da se reše, već samo da se prerastu. Stoga sam se pitao da li ta mogućnost prerastanja, odnosno dalje psihičkog razvoja, nije bila normalna dok bi ostajanje u konfliktu bilo patološko. Svako mora da poseduje taj viši nivo, bar u začetnom obliku, i u poviљnim okolnostima mora da je sposoban da razvije tu mogućnost. Kada sam ispitao način razvoja tih osoba koje su mirno, i skoro nesvesno, sebe prerasle, uvideo sam da su njihove sudbine imale nešto zajedničko. Nova stvar im je prišla iz oblasti neznanih mogućnosti izvan njih ili u njima; oni su je prihvatali i dalje se razvijali pomoću nje. Bilo je tipično to što su neki prihvatali novu stvar izvan sebe a drugi u sebi; odnosno, da je u neke ljude urasla spolia a u druge iznutra. Ali, ta nova stvar nije nikada isključivo dolazila iznutra ili spolia. Ako bi se javila spolia, pretvarala se u duboko subjektivno iskustvo; ako bi se javila iznutra, postajala je spoljašnji dogadaj. Ni u jednom slučaju nije se pretvarala u iskustvo zahvaljujući nameri i svesnoj volji, već bi se pre reklo da je donešena tokom vremena.

Mi smo toliko skloni da sve pretvaramo u svrhu i metod, da se ja namerno izražavam apstraktним terminima kako bih izbegao stvaranje predrasuda u ovom ili onom smeru. Nova stvar ne sme da se upisuje ni u kakvu rubriku, jer se onda pretvara u recept koji treba mehanički primenjivati, a to bi ponovo bio slučaj "pravih sredstava" u rukama "pogrešnog čoveka". Duboko me je impresionirala činjenica da je ta nova stvar retko kad odgovarala svesnim iščekivanjima. A što je još značajnije, iako se ona suprotstavlja duboko ukorenjenim instinktima onako kako ih mi poznajemo, ipak predstavlja jedinstveno prikidan izraz cele ličnosti, izraz koji ne bi mogao da se zamisli u kompletnijem obliku.

Šta su ti ljudi radili da bi dostigli razvitak koji ih je oslobođao? Koliko sam ja mogao da vidim, nisu radili ništa (*wu-wu!*)¹ već su puštali da se stvari same dogadaju. Kao što učitelj Li-cu (*Lu-tsu*) kaže u našem tekstu, svelost se okreće prema vlastitom zakonu, ako čovek ne odustane od svog običnog zanimanja. Umetnost puštanja da se stvari same dogadaju, delanja putem

nedelanja, prepuštanja sebe, kako je Majster Eckhart (*Meister Eckhart*) učio, postala je za mene ključ za vratnice pravog puta. Moramo da budemo sposobni da pustimo da se stvari same dogadaju u psihi. To je, za nas, u stvari umetnost o kojoj samo nekolicina nešto zna. Svest se uvek upliće, pomaže, ispravlja i negira, i nikad ne ostavlja jednostavan razvoj psihičkih procesa na miru. On bi bio dovoljno jednostavan, samo kada jednostavnost ne bi bila najteža od svih stvari. U početku zadatok se sastoje samo u objektivnom posmatranju fragmenta neke fantazije u njegovom razvoju. Ništa ne može da bude jednostavnije, a ipak već ovde započinju teškoće. Nijedan fragment se ne pojavljuje - ili da, ipak jedan - ali on je odviše glup - stotine dobrih razloga ga koče. Čovek ne može da se skoncentriše na njega - odviše je dosadan - čemu od vodi - on je "ništa osim", itd. Svestan um podiže brojne primedbe, u stvari, on je često sklon brisanju spontanog fantaziranja uprkos stvarnom uvidu, čak i uprkos čvrstoj odluci pojedinca da dozvoli psihičkim procesima da se odvijaju bez ikakvih upitanja. Često se javlja pravi grč svesti.

Ako čovek uspe da prevaziđe početne teškoće, kritika će verovatno ponovo započeti kasnije i pokušaće da protumači fantaziju, da je klasificira, esteticizira ili omaločavi. Iskušenje da se to čini je skoro neodoljivo. Posle potpunog i vernog posmatranja, uzda se može popustiti nestrljivom svesnom umu; ona se, u stvari, mora popustiti, inače će se razviti sprečavajući otpor. Ali svaki put kada treba da se proizvede materijal fantazije, aktivnost svesti mora da se odstrani.

U većini slučajeva rezultati tih napora u prvi mah mnogo ne ohrabruju. Oni se obično sastoje od mreža fantazije koje ne pružaju nikakvo jasno saznanje svog porekla ili cilja. Osim toga, način dospevanja do fantazija je različit kod svakog pojedinca. Za mnoge ljude najlakše je da ih zapišu; drugi ih predstavljaju vizuelno, dok ih treći crtaju i slikaju sa ili bez vizualizacije. U slučajevima visokog stepena svesnog grča, šake mogu često same da fantaziraju; one modeliraju ili crtaju figure koje su često potpuno strane svesnom umu.

Ove vežbe moraju da se nastavljaju sve dok grč u svesnom umu ne popusti, drugim rečima, sve dok čovek

ne bude u stanju da dopusti stvarima da se dogadaju, što je i bio neposredan cilj vežbanja. Na taj način se stvara nov stav, stav koji prihvata neracionalno i nepojmljivo, iz prostog razloga što je to ono što se dogada. Taj stav bi bio otrov za osobu koja je već bila savladana stvarima koje se upravo dogadaju, ali je od najveće vrednosti za onoga koji odabira, isključivo svesnom ocenom, samo stvari koje su prihvatljive za njegovu svest između svih stvari koje se dogadaju, i tako postepeno iz potoka života prelazi u ustajalu baruštinu.

Na ovom mestu, put kojim putuju dva gore pomenuta tipa izgleda da je poseban. Oba tipa su naučila da prihvate ono što do njih dode. (Kao što učitelj Li-cu kaže: "Kada nam dodu zanimanja, moramo da ih prihvati; kada nam dodu stvari, moramo da ih razumemo od osnove.") Jedan čovek će uglavnom prihvati ono što mu dode izvana, a drugi ono što dode iznutra; a prema zakonu života, jedan će morati od vanjskog da prihvati stvari koje ranije ne bi nikada prihvatio izvana, dok će drugi prihvati stvari iznutra koje bi ranije uvek odbio.

Ovaj preokret u čovekovom biću označava uvećanje, uzdizanje i obogacenje ličnosti uz zadržavanje ranih vrednosti i pored promene, pod uslovom, naravno, da te promene nisu samo iluzije. Ako se vrednosti ne zadrže, pojedinac prelazi na drugu stranu, od prikladnosti do neprikladnosti, od adaptiranosti do njenog nedostatka, od smisla do besmisla, pa čak od racionalnosti do mentalnih nemira. Put nije bez opasnosti. Sve što je dobro je skupo, a razvoj ličnosti je jedna od najskupljih stvari. To je pitanje govorenja da samom sebi, shvatanja sebe kao najozbiljnijeg zadatka, posedovanja svesti o svemu što se radi, i sagledavanja svega toga u svim aspektima - što je doista zadatak koji nas maksimalno opterećuje.

Kinez može da se pozove na autoritet svoje celokupne kulture. Ako krene tim dugim putem, on čini ono što se smatra za najbolje od svega što može da učini. Ali Zapadnjak koji poželi da krene tim putem, ako je stvarno ozbiljan, imaće sve autoritete protiv sebe - intelektualne, moralne i religiozne. Zbog toga je beskrajno lakše čoveku da imitira kineski put, i da napusti mučan evropski, ili da potraži put natrag do hrišćanske crkve srednjeg veka, i da ponovo podigne evropski zid koji treba

da razdvoji prave hrišćane od jadnih neznabozaca i etnografskih čudotvorija koji prebivaju s one strane. Estetski ili intelektualni flertovi sa životom i sudbinom tu dolaze do naglog kraja. Zakoračiti ka višoj svesti znači udaljiti se od svih straža i sigurnosnih mera. Čovek mora u potpunosti da se preda novom putu, jer samo pomoću svog integriteta može on da produži dalje, i samo njegov integritet može da garantuje da se njegov put neće pretvoriti u absurdnu avanturu.

Bez obzira da li čoveku sudbina dolazi spolja ili iznutra, iskustva i događaji puta ostaju isti. Zato ne moram da govorim ništa o mnogostrukim spoljašnjim i unutrašnjim događajima, o beskrajnoj raznolikosti koju svejedno ne bih nikada mogao da iscrpim. Štaviše, to je savsim nevažno za tekst o kojem govorimo. Ali zato se može mnogo reći o psihičkim stanjima koja prate dalji razvoj. Ta psihička stanja su simbolično izražena u našem tekstu, i to simbolima s kojima sam bio blizak tokom mnogih godina u mojoj praksi.

OSNOVNI KONCEPTI

1. *Tao*

Teškoće s kojima se evropski um suočava prilikom interpretiranja ovakvih tekstova proističu iz činjenice da kineski autori uvek započinju od središnje tačke, od tačke koju bismo nazvali njegovim predmetom ili ciljom; rečju, on započinje onim krajnjim uvidom do kojeg je naumio da dopre. Tako kineski autor započinje svoje delo idejama koje zahtevaju takvo potpuno razumevanje, da osoba razlučujućeg uma mora da oseli da će biti kriva za smešne pretenzije, ili čak za izricanje krajnjih gluposti, ako se upusti u intelektualnu raspravu o suprotnim psihičkim iskustvima najvećih umova Istoka. Na primer, naš tekst²² započinje sledećim rečima: "Ono što postoji kroz sebe naziva se Put." *Hui Ming Ching* započinje rečima: "Najskrivenija tajna Taoa su ljudska priroda i život."

Za zapadnjaci um je karakteristično da ne poseduje nikakav koncept za *Tao*. Kineski pisani znak je sasta-

Vlijen od znaka za "glavu" i znaka za "hodanje". Vilhelm ga prevodi na nemački kao *Sinn* (Smisao). Drugi ga prevode kao "put", "providenje", ili čak, u slučaju jezuita, kao "Bog". Već to ukazuje na teškoće. "Glava" može da se shvati kao svest³, a "ići" kao putovanje putem, te bi ideja bila: ići svesno, ili svestan put. Ovo se slaže s činjenicom da se "svetlost nebeska" koja "prebiva između očiju" kao "srce neba" upotrebljava kao sinonim Taoa. Čovekova priroda i život se sadrže u "svetlosti nebeskoj" i, prema Liu Hua-jangu (*Liu Hua-yang*), predstavljaju najvažnije tajne Taoa. "Svetlost" je simbolično ekvivalentna svesti, a priroda svesti se izražava analogijama sa svetlošću. *Hui Ming Ching* započinje stihovima:

Ako želiš da upotpuniš dijamantsko telo bez isticanja,

Marljivo zagrej korene svesti⁴ i života.

Zapali svetlost u blaženoj zemlji uvek na domaku ruke,

I tu sakriveno, neka tvoje pravo biće uvek prebita.

Ovi stihovi sadrže neku vrstu alhemičarskog uputstva, metod ili način za stvaranje "dijamantskog tela". "Zagrevanje" je neophodno; odnosno, da bi se "osvetlilo" boravište duha mora doći do pojačavanja svesti. I ne samo svesti; sam život mora da bude pojačan. Takvo jedinstvo proizvodi "svestan život". Prema *Hui Ming Chingu*, drevni mudraci su znali kako da premoste jaz između svesti i života jer su razvijali i jedno i drugo. Na taj način se *shell*, besmrtno telo, "rastapa" i na taj način "upotpunjava se veliki Tao".

Ako prihvatimo da je Tao metod ili svestan način kojim se sjedinjava ono što je razdvojeno, onda smo se verovatno približili psihološkom sadržaju tog koncepta. U svakom slučaju, odvojenost svesti od života može da se shvati samo kao ono što sam gore opisao kao skretanje, ili pomerenost, svesti. Nema sumnje, takođe, da je poimanje suprotnog sakrivenog u nesvesnom, tj. "preokret", označa ponovnog sjedinjavanja sa nesvesnim zakonima bića, a svrha tog ponovnog sjedinjavanja je dostizanje svesnog života, ili izraženo kineskim terminima, stvaranje Taoa.

2. Kružno kretanje i središte

Kao što je već ranije pokazano, jedinstvo suprotnosti⁵ na nekom višem nivou svesti nije racionalna stvar, niti je stvar volje; to je psihički proces razvoja koji se izražava simbolima. Istoriski, taj proces je uvek bio predstavljen simbolima, te se razvoj individualne ličnosti i danas predstavlja simboličnim figurama. Do te činjenice sam došao zahvaljujući sledećim zapažanjima. Proizvodi spontane fantazije koje smo gore pomenuli postaju sve dublji i koncentrišu se postepeno oko apstraktnih struktura koje očigledno predstavljaju "principle", prave gnostičke *archai*. Kada se fantazije uglavnom izražavaju kroz misli, rezultat su intuitivne formulacije naslućenih zakona ili principa, koje u prvi mah teže da budu dramatizovane ili personifikovane. (Vratilćemo se na to kasnije.) Ako se fantazije izražavaju kroz crteže, pojavljuju se simboli koji uglavnom pripadaju tzv. mandala tipu. "Mandala" znači krug, i taj simbol se ne nalazi samo širom Istoka, već i kod nas; mandale su često korištene u srednjem veku. Rani srednji vek je posebno bogat hrišćanskim mandalama, koje uglavnom pokazuju Isusa u središtu a četiri jevangelista, ili njihove simbole, na osnovnim stranama sveta. Ovaj koncept je sigurno izuzetno star, pošto su Egipćani⁶ predstavljali Horusa i njegova četiri sina na isti način. (Poznato je da Horus i njegova četiri sina imaju bliske veze sa Isusom i četiri jevangelista.) Kasnije nalazimo jednu očiglednu i veoma interesantnu mandalu u knjizi Jakoba Boehmea (*Jacob Boehme*) o duši.⁷ Ta se mandala, jasno, bavi psihosmičkim sistemom koji je jako obojen hrišćanskim okom⁸ ili "ogledalom mudrosti", što očigledno znači da je *summa* tajnog znanja. Oblik mandala je najčešće ovlik cveta, krsta ili točka, sa izraženom sklonosću prema četvornoj strukturi. (To podseća na *tetraktys*, osnovni broj u Pitagorinom sistemu.) Mandale te vrste takođe se nalaze na peščanim crtežima koji se upotrebljavaju u ceremonijama Pueblo i Navaho Indijanaca.⁹ Najlepše mandale, naravno, nalaze se na Istoku, posebno u tibetanskom budizmu. Na tim mandalama su predstavljeni i simboli iz našeg teksta. Crteže mandala otkrio sam čak i među duševnim bolesnicima, pa i među onima koji nisu

ništa znali o vezama o kojima ovde govorimo.

Medu mojim pacijentima nailazio sam i na slučajeve žena koje nisu crtale mandale, već su ih igrale. U Indiji se taj tip naziva *mandala nrithya* ili mandala ples, a plesne figure izražavaju ista značenja kao crteži. Moji pacijenti mogu sasvim malo da govore o značenju simbola, ali ih oni fasciniraju i smatraju da na ovaj ili onaj način izražavaju njihovo psihičko stanje.

Naš tekst obećava da će "otkriti tajnu Zlatnog Cveta velikog Jednog". Zlatni Cvet je svetlost, a svetlost, nebeska je Tao. Zlatni Cvet je mandala simbol s kojim sam se često srećao u materijalu koji su donosili moji pacijenti. On se crta ili kao pravilan geometrijski ukras viden odozgo, ili kao cvet koji raste iz neke biljke. Biljka je često struktura blještavo vatrenih boja koja raste iz leje mraka, i nosi cvet svetlosti na vrhu, simbol sličan simbolu božićnog drveta. Crtež takve vrste takođe izražava poreklo Zlatnog Cveta, jer prema *Hui Ming Chingu* "zametna kesica" je samo "žuti zamak", "nebesko srce", "terasa života", "purpurni hol grada od žada", "mračni prolaz", "prostor predašnjeg neba", zmajev zamak na dnu mora." Ona se takođe naziva "granična oblast snežnih planina", "prvobitni prolaz", "carstvo najveće radosti", "zemlja bez granica", i "oltar na kojem su svest i život načinjeni". "Ako čovek koji umire ne zna ovu zametnu kesicu," kaže *Hui Ming Ching*, "on neće pronaći jedinstvo svesti i života u hiljadu rođenja, ni u deset hiljada vekova."

Početak, u kojem je sve još uvek jedinstveno, i koji se stoga pojavljuje kao najviši cilj, leži na dnu mora u mraku nesvesnog. U zametnoj kesici, svest i život ("čovekova priroda" i "život", *hsing-ming*) još uvek su "jedinstvo", "nerazdvojivo izmešani kao iskre u plamenoj peći". "U zametnoj kesici nalazi se vatra vladara." "... Svi mudraci su započeli od zametne kesice." Obratite pažnju na analogije s vatrom. Poznata mi je jedna serija evropskih mandala na crtežima na kojima nešto nalik biljnom semenu pliva na vodi, a iz dubina vatra koja prožima zrno navodi ga da raste i uzrokuje stvaranje velikog zlatnog cveta iz unutrašnjosti zametne kesice.

Ovaj simbolizam se odnosi na neku vrstu alhemičarskog procesa prečišćavanja i oplemenjivanja; mrak rada

svetlost; iz "olova vodene oblasti" raste plemenito zlato; ono što je nesvesno postaje svesno u obliku procesa života i rastenja. (Indijska kundalini joga¹⁰) pruža potpunu analogiju.) Na taj način dolazi do jedinstva svesti i života.

Moji pacijenti, naravno, ne stvaraju takve slike mandala pod sugestijom; slične slike su pravljene davno pre nego što sam doznao njihov smisao ili vezu sa praksama na Istoku, koje su mi, u to vreme, bile sasvim nepoznate. Slike su dolazile sasvim spontano i iz dva izvora. Jedan izvor je nesvesno, koje spontano stvara takve fantazije; drugi izvor je život, koji, ako se živi s potpunom odanošću, donosi intuiciju sopstva, individualnog bića. Svest o individualnom biću izražava se na crtežu, dok nesvesno iziskuje odanost životu. Sasvim u skladu sa istočnjačkim konceptom mandala simbol nije samo sredstvo izražavanja, već proizvodi svoj efekat. On deluje na svog tvorca. Drevni magijski efekti leže skriveni u ovom simbolu pošto on originalno potiče iz "zatvarajućeg kruga", "magičnog kruga", čija je magičnost sačuvana u bezbrojnim narodnim običajima.¹¹ Ta slika ima očiglednu svrhu crtanja *sulcus primigeniusa*, magične brazde oko središta, *templuma*, ili *temenosa* (sветe mede), unutrašnje ličnosti, u cilju da se spriči "isticanje". Magični običaji nisu ništa drugo osim projekcije psihičkih dogadaja, koji se ovde obrnutim putem primenjuju na psihu, kao neka vrsta čini bačenih na sopstvenu ličnost. Drugim rečima, pomoću tih konkretnih postupaka pažnja se, ili bolje rečeno, interesovanje, vraća unutrašnjem, svetom području, koje predstavlja izvor i cilj duše i koje sadrži jedinstvo života i svesti. Jedinstvo koje se nekad posedovalo je izgubljeno, i sada mora ponovo da se pronade.

Jedinstvo života i svesti je Tao, čiji bi simbol bila središnja bela svetlost (up. *Bardo Thodol*, *Tibetansku knjigu mrtvih*).¹² Ova svetlost prebiva na "kvadratnom santimetru", ili na "licu", odnosno, između očiju. To je slika kreativne tačke, tačke koja ima intenzitet bez širenja, za koju se smatra da je povezana sa prostorom "kvadratnog santimetra", simbolom onoga što se širi. To dvoje sačinjava Tao. Čovekova priroda *hsingl* i svest *lhui* su izraženi simbolima svetlosti, i stoga predstavljaju

intenzitet, dok se život *Imingl* podudara sa širenjem. Prvo ima karakter jang principa, drugo jina. Mandala jedne devojke mesečarke, stare petnaest i po godina, koju sam lečio pre trideset godina, pokazuje u svom središtu "izvor životne energije" bez širenja, koji se u svojim emanacijama direktno sudara sa suprotnim prostornim principom - što stoji u savršenoj analogiji sa osnovnom idejom kineskog teksta.

"Ograda", ili *circumambulatio*, izražena je u našem tekstu idejom "kruženja". "Kruženje" nije samo kretanje u krug, već označava, s jedne strane, izdvajanje slike mede, a s druge, usmerenost i usredosredenost. Točak sunca počinje da se okreće; odnosno, sunce je oživelo i počinje da se kreće svojim putem, ili drugim rečima, Tao počinje da dejstvuje i da preuzima vodstvo. Delanje je preokrenuto u nedeljanje; sve što je periferno podložno je upravi onoga što je središnje. Zato se kaže: "Kretanje je samo drugo ime vladanja." Psihološki, ovo kruženje bi predstavljalo "okretanje u krug oko sebe", čime su, očigledno, obuhvaćene sve strane ličnosti. "Oni navode stubove svetlosti i mraka na okretanje", odnosno, dan i noć se smenjuju.

Smenjuje se svetlost Raja
Sa dubokom, užasnom noći. /Faust/

Otuda kružno kretanje poseduje i moralan značaj aktiviranja svih svetlih i mračnih sila čovekove prirode, i uz njih, svih psiholoških suprotnosti. To je samospoznaja pomoću samoinkubacije (*sanskrit tapas*). Sličan arhetipski koncept savršenog bića je Platonov čovek, okrugao sa svih strana i koji u sebi ujedinjuje oba pola.

Jedna od najboljih paralela sa stvarima ovde izrečenim jeste opis središnjeg iskustva Edwarda Mejlenda (*Edward Maitland*), saradnika Ane Kingsford.¹³⁾ On je otkrio da tokom razmišljanja o nekoj ideji, povezane edeje postaju vidljive, tako da kažemo, u dugom nizu koji očigledno doseže do njihovog porekla. On kaže: "Nisam posedovao nikakvo znanje ili isčekivanje kada sam se, u svom pokušaju, prepustio impulsu. Jednostavno sam pokušao da eksperimentišem... sedeci za svojim pisaćim stolom kako bih mogao da zapisem rezulta-

te, i rešen da zadržim vlast nad svojom spoljašnjom i perifernom svešću, bez obzira dokle dospem prema mojoj unutrašnjoj i središnjoj svesti. Jer nisam mogao da znam da li ću moći da uspostavim prvu ako bih je napustio, ili da li ću moći da se prisetim činjenica mog iskustva. Na kraju sam ostvario svoj cilj, premda uz izuzetan napor, uz veliku tenziju zazvanu nastojanjima da obe krajnosti svesti imam u vidu.

Započevši potragu, imao sam osećaj da prolazim kroz niz sfera ili pojaseva... kao da se penjem ogromnim merdevinama koje se od periferije pružaju prema središtu sistema, koji je u isto vreme bio moj sistem, sunčev sistem i univerzalni sistem, a sva tri sistema su u isto vreme bila različita i ista... Konačno, krajnjim i, osećao sam, poslednjim naporom... uspeo sam da usmerim sve zrake moje svesti u željenu žigu. U tom istom trenutku, kao usled neke nenađene užarenosti sjedinjenih zrakova, suočio sam se sa sjajom neopisive beline i svetlosti, i sa bljeskom takvog intenziteta da me je skoro pomeo. Ali iako sam osećao da treba da istražujem dalje, odlučio sam ipak da pokušam da prodrem u skoro zaslepljujući bljesak i da vidim šta krije. To mi je, uz veliki napor, pošlo za rukom, i pogled mi je otkrio ono što sam naslućivao da tamo mora biti... Dvostruko obliče Sina... nepoznato načinjeno pokazanim, neizraženo izraženim, nepojedinačno pojedinačnim, Bog kao Gospod, dokazujući kroz svoju dvojnost da je Bog Supstanca kao i Sila, Ljubav kao i Volja, Žensko kao i Muško, Majka kao i Otac." Otkrio je da je Bog dvoje u jednom nalik čoveku. Osim toga, zapazio je nešto što naš tekst takode ističe, "zadržavanje disanja". On kaže da je obično disanje prestalo i da je zamjenjeno unutrašnjom respiracijom, "nečim kao disanjem neke izdvojene unutrašnje ličnosti koja nije pripadala fizičkom organizmu". Smatrao je da je to biće entelehija Aristotela, i unutrašnji Isus apostola Pavla, "duhovna i telesna individua unutar fizičke i pojavnne ličnosti, koja stoga predstavlja ponovno radanje čoveka na ravni koja prevaziđa materijalno."

Ovo istinsko¹⁴⁾ iskustvo sadrži sve suštinske simbole našeg teksta. Sama pojava, odnosno, vizija svetlosti, iskustvo je uobičajeno kod mnogih mistika i nesumnjivo najznačajnije, pošto se bezuslovno pojavljuje u svim

vremenima i na svim mestima, ujedinjavajući u sebi najveću energiju i najdublje značenje. Hildegarde iz Bengena, izuzetna ličnost nezavisno od svog misticizma, izražava svoju središnju viziju na sličan način. "Od mog detinjstva," kaže ona, "uvek sam vidala svetlost u mojoj duši, ali ne spoljašnjim očima, niti kroz misli moga srca; ni pet spoljašnjih čula ne učestvuje u toj viziji... Svetlost koju zapažam nije lokalna, već svetlijia od oblaka koji donosi sunce. U njoj ne mogu da razlučim visinu, širinu ili dužinu... Ono što vidim ili naučim u takvoj viziji dugo ostaje u mom sećanju. U istom trenutku vidim, čujem i spoznajem... Ne prepoznajem nikakvo obliće u toj svetlosti, premda ponekad u njoj vidim drugu svetlost koja mi je poznata kao živa svetlost... Dok uživam u prizoru te svetlosti, sva tuga iščezava iz mojih uspomena..."

Poznajem nekoliko osoba koje su se kroz lično iskustvo uverile u ovu pojavu. Koliko mogu da je shvatim, čini se da ona ima veze sa akutnim stanjem svesti, intenzivnim koliko apstraktним, "odvojenom" svešću koja, kako Hildegarde zgodno primećuje, prinosi svesti područja psihičkih zbivanja koja su obično pokrivena mrakom. Činjenica da obične telesne senzacije prestaju tokom takvog iskustva sugerira da se njihova specifična energija povukla iz njih, i da se očigledno usmerila prema povećanju jasnoće svesti. Ta pojava, po pravilu, je spontana, i dolazi i odlazi po svom nahodenju. Njen efekat iznenaduje zbog toga što uvek donosi rešenje psihičkih komplikacija, i tako oslobada unutrašnju ličnost od emocijonalnih i intelektualnih čvorova, stvarajući jedinstvo bića koje se obično oseća kao "oslobadanje".

Svesna volja ne može da dostigne takvo simbolično jedinstvo zato što je svest u tom slučaju borac. Njen protivnik je kolektivno nesvesno koje ne razume jezik svesnog. Zato je neophodno potrebna magija simbola koji sadrži one primitivne analogije koje opšte sa nesvesnim. Nesvesno može da se dosegne i izrazi samo simbolima, što je razlog zbog čega proces individuacije nikada ne može da se odvija bez simbola. Simbol je primitivan izraz nesvesnog, ali u isto vreme on je takođe ideja koja odgovara najvišoj intuiciji koju svest stvara.

Najstariji crtež mandale koji mi je poznat je paleolitski tzv. "sunčev točak", koji je otkriven u Rodeziji. On

se takođe zasniva na principu četvorstva. Stvari koje dosežu toliko daleko u ljudsku istoriju sigurno dotiču najdublje slojeve nesvesnog i učiću tamo gde je svestan govor sasvim nemoćan. Takve stvari ne mogu da se izmisle, već moraju ponovo da izrastu iz zaboravljenih dubina ako treba da izraze najdublje uvide svesti i najuzvišenije intuicije duha. Dolazeći iz tih dubina one prepliću jedinstvenost današnje svesti sa iskonском prošlošću života.

POJAVE PUTOA

1. Dezintegracija svesti

Kad god se usko ograničena, ali intenzivno čista pojedinačna svest susreće sa ogromnom širinom kolektivno nesvesnog, postoji opasnost da ono izvrši razorni uticaj na svest. Štaviše, prema izlaganju u *Hui Ming Chingu*, taj efekat pripada neobičnim pojavama kineske joge. U tekstu se kaže: "Svaka posebna misao dobija oblik i postaje viljiva po boji i obliku. Sveukupna duhovna moć pokazuje svoje tragove..." Jedna od ilustracija koje prate knjigu pokazuje mudraca utečnog u razmišljanje, a glava mu je okružena plamenim jezicima, iz kojih se pojavljuje pet ljudskih figura; tih pet se ponovo dele u dvadeset i pet manjih. To je šizofreničan proces ukoliko postane permanentan. Stoga se u uputstvima, kao da se posvećenik opominje, kaže: "Oblici koje duh-vatra stvara samo su prazne boje i prazni oblici. Svetlost čovekove prirode *lhsingl* sija na praiskono, na istinito".

Razumljivo je što se tekst vraća zaštitnoj figuri "zavarujućeg kruga". On, naime, treba da spreči "isticanje" i da zaštići jedinstvo svesti od cepanja pod uticajem nesvesnog. Osim toga, kineski koncept ukazuje na put prema smanjenju razornog uticaja nesvesnog; on opisuje "figure misli" ili "posebne misli" kao "prazne boje i prazne oblike", i tako im do maksimuma smanjuje moć. Ova ideja se nalazi u celokupnom budizmu (posebno u njegovom mahajana vidu), a u uputstvima umrlima u *Tibetanskoj knjizi mrtvih* dospeva do tačke kada se i dobiti i loši bogovi tumače kao iluzije koje treba prevazići.

Jedan psiholog sigurno nije kompetentan da utvrduje metafizičku tačnost ili lažnost te ideje; on mora da se zadovolji time što će, gde god može, odrediti postojanje psihičkog efekta. Dok to radi, ne treba da gubi vreme oko toga da li je pomenuti oblik transcendentalna iluzija ili ne, pošto to treba da odluči vera, a ne nauka. Ovde se bavimo oblašću za koju se dugo smatralo da je izvan domena nauke, i koja se stoga smatrala iluzornom. Ali, za takvu pretpostavku ne postoji nikakvo naučno opravdanje, pošto suštvenost tih stvari nije naučni problem jer bi, u svakom slučaju, bio izvan opsega ljudske percepcije i presude, i stoga izvan svake mogućnosti doношења dokaza. Psiholog se ne bavi supstancicom tih kompleksa, već psihičkim iskustvom. Nema sumnje da su to psihički sadržaji koji se mogu iskusiti, i koji poseduju nepobitnu autonomiju. Oni su fragmentarni psihički sistemi koji se ili pojavljuju spontano u ekstatičnim stanjima i, pod izvesnim okolnostima, ostavljaju snažne utiske i posledice, ili pak postaju fiksirani kao mentalni poremećaji u obliku opsena i halucinacija, i tako uništavaju jedinstvo ličnosti.

Psihijatar je sklon da veruje u toksine i slično, i da objašnjava šizofreniju takvim terminima, a pritom ne stavљa nikakav naglasak na psihičke sadržaje. S druge strane, u psihogenetskim poremećajima (histerija, prinudna neuroza, i dr.), gde toksični efekti i degeneracija ćelija ne dolazi u obzir, nalaze se spontani odvojeni kompleksi, kao na primer u somnabulističkim stanjima. Frojd je, istina, želeo da ih objasni kao posledice nesvesne represije seksualnosti, ali to objašnjenje ni na koji način ne vredi za sve slučajeve, zato što sadržaji koje svesno ne može da asimilira mogu spontano da se razviju iz nesvesnog, a hipoteza o represiji nije adekvatna za takve primere. Štaviše, suštinska autonomija tih elemenata može da se posmatra u afektima svakodnevnog života koji se uporno nameću protiv naše volje, a potom, uprkos našim iskrenim naporima da ih potisnemo, nadvladavaju ego i uzimaju ga pod svoju kontrolu. Ne čudi što primitivan čovek vidi u tim raspoloženjima neku vrstu opsednutosti ili ih pripisuje gubitku duše. Naš kolokvijalni govor odražava istu stvar kada kažemo: "Ne znam šta ga je spopalo danas"; "Spopao ga davo"; "On je van

sebe"; "Koji li mu je davo". Čak i zakonodavstvo priznaje izvestan stepen smanjene odgovornosti u stanju afekta. Autonomni psihički sadržaj, dakle, predstavljaju poznata iskustva. Takvi sadržaji imaju razorne posledice na stanje svesti.

Ali pored običnih, poznatih afekata, postoje i suptilnija, složenija emocionalna stanja koja više ne mogu da se opišu kao čisti i jednostavni afekti, već predstavljaju složene fragmentarne psihičke sisteme. Što su složeniji, sve više poseduju karakter ličnosti, oni nužno poseduju karakter "persona". Takvi fragmentarni sistemi naročito se javljaju u mentalnim bolestima, u slučajevima psihogenetskog cepanja ličnosti (dvostruka ličnost), i naravno u pojavama medijuma. Takode se susreću u religioznim pojавama. Mnogi od ranijih bogova razvili su se iz "persona" u personifikovane ideje, i na kraju u apstraktne ideje, pošto se aktivirani nesvesni sadržaji uvek prvo pojavljuju kao projekcije u spoljašnjem svetu. Tokom mentalnog razvoja, svest ih postepeno asimilira kao projekcije u prostoru i uboličava ih u svesne ideje koje, potom, gube svoj prvobitno autonoman i ličan karakter. Kao što nam je poznato, neki od starih bogova su se pretvorili u čisto opisne atribute preko astrologije (*martial, iovial, saturnine, lunatic*,¹⁶) erotičan, logičan, i dr.).

Uputstva *Tibetanske knjige mrtvih* posebno nam omogućavaju da sagledamo u kolikoj meri dezintegracija preti svesti kroz te figure. Mrtvima se neprekidno ponavlja da ne smatraju te oblike istinitim, i da ne brkaju njihove nejasne pojave sa čistom belom svetlošću *Dharma-kaye* ("božanskog tela istine"). Smisao je u tome da ne projektuju jednu svetlost najviše svesti u konkretnе figure, i da je na taj način izgube u mnoštvu autonomnih fragmentarnih sistema. Kada u tome ne bi bilo opasnosti, i kada ti sistemi ne bi predstavljali preteće autonomne i razilazne tendencije, takva žustra uputstva ne bi bila neophodna. Ako shvatamo jednostavniji, politeistički orijentisan stav istočnjačkog uma, onda bi ta uputstva skoro bila ekvivalentna upozorenjima nekom hrišćaninu da ne dozvoli da ga zaslepi iluzija ličnog boga, a da ne pominjemo Trojstvo i bezbrojne andele i svece.

Kada sklonosti prema disocijaciji ne bi bile urodene čovekovoj psihi, delovi se ne bi nikada otcepljivali; dru-

gim rečima, ni duhovi ni bogovi ne bi nikada nastali. To je, takođe, razlog što je naše vreme u tolikoj meri bezbožno i profano, jer nam nedostaje poznavanje nesvesne psihe a kultu svesti podredujemo sve ostalo. Naša prava religija je monoteizam svesti, opsednutost njome, praćena fanatičkim odricanjem da postoje delovi psihe koji su autonomni. Ali mi se razlikujemo od budističke doktrine joga po tome što čak poričemo da je takve autonomne delove uopšte moguće iskusiti. Tu se javlja velika psihička opasnost, pošto se delovi onda ponašaju kao svi ostali prigušeni sadržaji: oni nužno indukuju pogrešne stavove, jer se potisnuti materijal ponovo pojavljuje u svesti u lažnoj formi. Ta činjenica, koja je toliko upečatljiva u svakom slučaju neuroze, takođe važi za kolektivne psihičke pojave. U tom pogledu naše vreme je upalo u fatalnu pogrešku: mi verujemo da možemo da kritikujemo religiozne činjenice intelektualno, verujemo, na primer, kao Laplas (*Laplace*) da je Bog hipoteza podložna intelektualnom razmatranju, potvrđivanju ili odricanju. Potpuno je zaboravljeno da razlog zbog koga čovečanstvo veruje u "demonu" nema nikakve veze sa spoljašnjim faktorima, već da proističe iz jedno-stavnog zapažanja moćnog unutrašnjeg efekta autonomnih fragmentarnih sistema. Taj efekat se ne potire intelektualnim kritikovanjem, ili ako ga opišemo kao lažnog. On je kolektivno uvek prisutan; autonomni sistemi neprekidno deluju, zbog toga što osnovna struktura nesvesnog nije dotaknuta kolebanjima prolazne svesti. Ako poreknemo postojanje autonomnih sistema, zamišljajući da smo ih se na taj način oslobođili, onda ni njihov, i dalje prisutan efekat ne može da se shvati, niti svest može da ih asimilira. Oni se pretvaraju u neobjašnjivi faktor nemira, čije postojanje moramo na kraju da pretpostavimo negde izvan nas. Na taj način, dolazi do projekcije autonomnih fragmentarnih sistema, i u isto vreme se stvara opasna situacija, pošto se uznemiravajući efekti pripisuju zloj volji izvan nas koja se, naravno, nalazi upravo kod našeg bližnjeg - *de l'autre cote de la riviere*. To vodi do kolektivne obmane, "incidenta", rata i revolucije, rečju, do destruktivne masovne psihoze.

Ludilo je opsednutost nesvesnim sadržajem kojeg, kao takvog, svest nije asimilovala, niti može da ga asimi-

lira, pošto svesni um poriče postojanje takvih sadržaja. Izraženo religioznim terminima, taj stav je ekvivalentan sledećem: "Mi se više ne plašimo boga i verujemo da se sve može proceniti ljudskim standardima". Taj *hybris*, odnosno, takva uskost svesti, uvek predstavlja najkraci put prema bolnici za umobolne. Preporučujem izvrsno predstavljanje tog problema u romanu H.Dž. Velsa (*Wells*) *Christina Alberta's Father*, i u Šreberovom (*Schreber*) *Denkwurdigkeiten eines Nervenkranken*.

Prosvetljeni Evropejac će verovatno osjetiti olakšanje kada se u *Hui Ming Chingu* kaže da "oblici koje duh-vatra stvara samo su prazne boje i prazni oblici". To zvuči sasvim evropski i naizgled savršeno odgovara našem razumu. Štaviše, pomicamo da možemo da se hvalimo što smo već dostigli takve visine jer zamišljamo da smo takve fantome bogova ostavili daleko za sobom. Ali ono što smo prerasli su samo reči - bogovi, a ne psihičke činjenice odgovorne za radanje bogova. Još smo uvek opsednuti našim autonomnim psihičkim sadržajima kao da su oni bogovi. Danas se oni nazivaju fobijama i sl., rečju, neurotičnim simptomima. Bogovi su se pretvorili u bolesti; Zevs više ne vlada Olimpom već solarnim pleksusom, i proizvodi primerke za lekarske ordinacije ili remeti mozgove političara i novinara koji tada nesvesno oslobadaju mentalne epidemije.

Zbog toga je za čoveka sa Zapada bolje ako u početku ne zna odviše o tajnom uvidu istočnjačkih mudraca, jer bi to bio slučaj "pravog sredstva u rukama pogrešnog čoveka". Umesto da dozvoli sebi da ga ponovo ubede da je demon iluzija, Zapadnjak treba ponovo da iskusi stvarnost te iluzije. On treba da nauči da ponovo prepozna te psihičke sile, a ne da čeka dok mu njegova raspoloženja, stanje nervoze i halucinacije na najbolniji mogući način razjasne da nije jedini gospodar u kući. Proizvodi disocijativnih tendencija su psihičke ličnosti relativne stvarnosti. One su stvarne kada se ne priznaju kao takve, i stoga su projeklovane; relativno stvarne kada su povezane sa svesnim (religioznim terminima rečeno, kada postoji kult); ali su nestvarne u meri u kojoj je svest počela da se odvija od svojih sadržaja. Međutim, do poslednjeg slučaja dolazi samo onda kada se život toliko iscrpno živi, i sa takvom odanošću, da

više ne postoje nikakve neispunjene obaveze prema životu, odnosno, kada nikakve želje koje ne mogu bez oklevanja da se žrtvaju ne stoje na putu unutrašnjeg odvajanja od sveta. Lagati sebe o tome je uzaludno. Dokle god smo pripojeni, opsednuti smo; a kada je čovek opsednut, to označava postojanje nečeg jačeg od njega. Nije nevažno da li ćemo nešto zvati "manjom" ili "bogom". Služiti maniji zasluguje prezir i nečasno je, ali služili nekom bogu ima više smisla i produktivnije je, pošto označava čin podvrgavanja višem, duhovnom biću. Personifikacija omogućava čoveku da sagleda relativnu stvarnost autonomnog psihičkog fragmentarnog sistema, i tako omogućava svoju asimilaciju i razvlašćuje sile sudbine. Tamo gde se bog ne priznaje, razvija se ego-manija, a iz te manije dolazi bolest.

Učenje joge bezuslovno prihvata bogove. Njeno tajno uputstvo, dakle, namenjeno je samo onome kome se svetlost svesti nalazi na tački oslobođanja od sila sudbine, kako bi ušao u krajnje nepodeljeno jedinstvo, u "središte praznine i života", kao što naš tekst kaže "tako učenje se teško čuje u hiljadu vekova". Očigledno je da se veo maje ne može podići samo odlukom razuma, već traži celovitu i detaljnu pripremu koja se sastoji od potpune isplate svih dugova životu. Jer sve dok bezuslovna pripojenost kroz *cupiditas* postoji, veo se ne podiže i ne dostižu se visine svesti oslobođene od sadržaja i iluzije. Nikakva čarolija ili prevara ne može u tome da pomogne. To je ideal koji može potpuno da se ostvari samo u smrti. Do tada će postojati stvarne i relativno stvarne figure nesvesnog.

2. Animus i anima

Prema našem tekstu, među figurama nesvesnog ne postoje samo bogovi, već i animus i anima. Vilhelm prevodi reč *hun* kao animus. Doista, koncept "animusa" izgleda da odgovara reči *hun*, čiji je znak sastavljen od znaka za "oblake" i znaka za "demon". Tako *hun* znači "oblak-demon", viša "dah-duša" koja pripada jang principu i stoga je muška. Posle smrti *hun* se podiže nagore i postaje *shen*, "šireći i samo-otkrivajući" duh ili bog.

"Anima" zvana *p'o* i pisana znacima za "belo" i "demon", tj. "beli duh", pripada nižoj, zemljanoj, telesnoj duši, jin principu, i stoga je ženska. Posle smrti ona tone nadole i postaje *kuei* (demon), što se često objašnjava kao "onaj koji se vraća" (tj. zemlji), povratnik, duh. Činjenica da se *animus* i *anima* razdvajaju posle smrti i da svako ide svojim nezavisnim putem pokazuje da su oni, za kinesku svest, razdvojeni psihičkim faktorima koji imaju znatno različite efekte, i da su uprkos činjenici da su prvobitno ujedinjeni u "jedinoj delotvornoj, pravoj čovekovoj prirodi", u "kući Kreativnog", u stvari dvoje. "*Animus* je u nebeskom srcu". ""*Animus* danju živi u očima (odnosno, u svesti); noću on prebiva u jetri". On je ono "što smo dobili od velike praznine, ono što je po obliku identično sa praiskonskim početkom". *Anima*, s druge strane, predstavlja "energiju teškog i mutnog"; ona se drži telesnog, putenog srca. "Želje i impulsi ljudstva" njeni su efekti. "Ko god je sumoran i neraspoložen pri buđenju... sputan je animom".

Pre mnogo godina, pre nego što me je Vilhelm upoznao sa ovim tekstrom, ja sam upotrebio koncept "anime" na način sasvim analogan kineske definicije reči *p'o*, i naravno bez ikakvih metafizičkih namera. Za psihologa *anima* nije trancedentalno biće, već nešto što pripada okviru iskustva. Jer kao što kineska definicija takođe pokazuje, afektivna stanja pripadaju neposrednom iskustvu. Ali zašto onda govorimo o animi a ne jednostavno o raspoloženjima? Razlika je u tome što efekti često poseduju autonomni karakter, i stoga se većina ljudi nalazi u njihovoj vlasti. Ali, kao što smo videli, afekti su ograničeni sadržaji svesti, delovi ličnosti. Kao delovi ličnosti, oni sudeluju u njenom karakteru i stoga mogu lako da se personifikuju, što je proces koji se i danas dogada, kako nam pokazuju gore navedeni primeri. Personifikacija nije zaludan izum, pošto osoba pokrenuta afektom ne pokazuje neodređen karakter, već neki izražen, različit od svog normalnog karaktera. Pažljiva istraživanja pokazuju da afektivni karakter muškarca poseduje ženske crte. Ta psihološka činjenica je bila potecište kineskom učenju o *p'o*-duši, kao i mom konceptu anime. Dublja introspekcija, ili ekstatično istkustvo, otkriva postojanje ženske figure u nesvesnom, otuda

žensko ime, anima, psiha ili duša. Anima može takođe da se definiše kao slika, ili arhetip ili kao zbir svih iskuštava muškaraca sa ženom. To je razlog zbog čega se anima, po pravilu, projektuje na ženu. Kao što nam je poznato, poezija je često opisivala i slavila animu.¹⁶ Veza anime sa duhom u kineskom konceptu je interesantna za parapsihologe utoliko što "kontrole" često pripadaju suprotnom seksu.

Iako mi Vilhelmov prevod reči *hun* kao "animus" izgleda opravдан, ipak sam imao važne razloge da odaberem "logos" za muškarčev duh, za mušku jasnoću svesti i razuma, pre nego inače priklađan izraz "animus". Kineski filozofi su poštedeni od izvesnih teškoća koje pritiskaju zapadnjačke psihologe, zato što kineska filozofija, kao sve mentalne i duhovne aktivnosti drevnih vremena, isključivo pripada muškom svetu. Njeni koncepti se nikada ne uzimaju psihološki, i stoga nije nikada istraživano u kojoj meri mogu da se primene na žensku psihu. Ali psiholog ne može da ignoriše egzistenciju žene i njenu posebnu psihologiju. Razlozi zbog kojih radije prevodim *hun* kada se pojavljuje u muškarcu rečju *logos* povezani su sa tom činjenicom. Vilhelm u svom prevodu upotrebljava *logos* za kineski koncept *hsing*, koji takođe može da se prevede kao suština ili kreativna svest. Posle smrti *hun* postaje *shen*, duh, što je, u filozofskom smislu, sasvim blizu *hsingu*. Pošto kineski koncepti nisu logični u našem smislu, već predstavljaju intuitivne ideje, njihov smisao može samo da se naslutи kroz načine na koje se koriste, i kroz sklop pisanih znakova, ili još dalje, kroz takve odnose kao što je odnos *huna* prema *shenu*. *Hun* bi, dakle, bila razlučujuća svetlost svesti i razuma kod muškarca, koja dolazi iz *logos spermatikosa* samog *shinga*, i posle smrti se kroz *shen* vraća Taou. Za takvu upotrebu izraz "logos" je posebno prikladan, pošto uključuje ideju univerzalnog bića, i stoga pokriva činjenicu da su miškarčeva jasnoća svesti i sposobnost rasudivanja pre univerzalni nego individualno jedinstveni; štaviše, taj izraz nije ličan, već je u najdubljem smislu bezličan, i tako stoji u oštem kontrastu sa animom, ličnim demonom koji se izražava kroz krajnje lična raspoloženja (otud animoznost!).

Prilikom razmatranja ovih psiholoških činjenica, termin "animus" sam čuvaо isključivo za žene, pošto, da bih odgovorio na čuveno pitanje, "*mulier non habet animam, sed animum*". Ženska psihologija sadrži jedan element analogan animi muškarca. On nije afektivne prirode, već predstavlja kvazi-intelektualan element koji se najbolje opisuje rečju "predrasuda". Svesna strana žene odgovara emocionalnoj strani muškarca, a ne njegovom "umu". Um sačinjava "dušu", bolje rečeno "animus" žene, i kao što se anima muškarca sastoји od inferiornih srodnosti, punih afekta, tako se animus žene sastoји od inferiornih presuda, ili bolje rečeno, mišljenja. Animus žene se sastoји od mnoštva predrasuda, i stoga ne može da se personifikuje samo jednom figurom, već se češće pojavljuje kao grupa ili gomila. Na nižem nivou animus je inferiorni logos, karikatura diferenciranog muškog uma, kao što je anima, na nižem nivou, karikatura ženskog eros-a. Ako paralelu dalje produžimo, možemo da kažemo da kao što *hun* odgovara *hsingu*, što Vilhelm prevodi kao logos, tako eros žene odgovara *mingu*, što je prevedeno kao sADBINA, *fatum*, i što Vilhelm interpretira kao eros. Eros je isprepletenost; logos je razlučujuća spoznaja, razjašnjavajuća svetlost; eros je srodnost; logos je zapažanje i odvojenost. Zato se inferiorni logos u ženinom animusu pojavljuje kao nešto sasvim nepovezano, i stoga kao nedostupna predrasuda, ili kao mišljenje koje nema nikakve veze sa suštinskom prirodnom predmetu.

Često mi je prebacivano što animu i animusa predstavljam na mitološki način, ali ta prebacivanja bi bila opravdana samo kada bi se dokazalo da te termine u svojoj psihološkoj upotrebi konkretizujem na način na koji to mitologija čini. Moram odmah da kažem da personifikacija nije moj izum, već je svojstvena prirodi ovih fenomena. Ne bi bilo naučno kada bismo prevideli činjenicu da je anima psihički, i stoga ličan, autonomni sistem. Niko od ljudi koji su me napadali ne bi oklevao da kaže: "Sanjao sam gospodina X", iako je, u stvari, samo sanjao predstavu gospodina X. Anima je samo predstava lične prirode dotičnog autonomnog sistema. Pravu prirodu tog autonomnog sistema u transcendentalnom smislu, odnosno, izvan granica iskustva, ne možemo da spoznamo.

Animu u muškarcu sam definisao kao personifikaciju nesvesnog uopšte i stoga smatram da predstavlja most ka nesvesnom, tj. da je funkcija odnosa prema nesvesnom. U našem tekstu se pojavljuje jedno interesantno mesto u vezi s tim. Tekst kaže da svest (tj. lična svest) proističe iz anime. Pošto se zapadnjački um u potpunosti zasniva na stanovištu svesti, on mora da definiše animu na način na koji sam ja to učinio, ali Istok, koji se zasniva na stanovištu nesvesnog, vidi svest kao efekat anime! Svest je, nesumnjivo, prvo bitno proistekla iz nesvesnog. To je činjenica koju često zaboravljamo, i stoga uvek pokušavamo da identifikujemo psihu sa svešću, ili bar pokušavamo da predstavimo nesvesno kao derivat ili efekat svesti (kao, na primer, u trojdovskoj teoriji potiskivanja). Iz gore objašnjениh razloga jasno je da se ništa ne može oduzeti od stvarnosti nesvesnog, i da figure nesvesnog treba shvatiti kao aktive kvantitete. Osoba koja razume šta se smatra psihičkom stvarnošću ne treba da se plaši da se vratila u primitivnu demonologiju. Ako se nesvesne figure ozbiljno ne shvate kao spontano aktivni faktori, postajemo žrtve jednostrane vere u svesni um, što na kraju vodi do stanja prepregnutosti. Tada mora da dode do katastrofa, jer su, i pored celokupne naše svesti, mračne psihičke sile zanemarene. Ne personifikujemo mi njih; one već od samog početka poseduju ličnu prirodu. Tek kada to u potpunosti uvidimo, možemo da ih depersonalizujemo, odnosno, da "pokorimo animu", kako to naš tekst izražava.

Ovde ponovo nailazimo na veliku razliku između budizma i našeg zapadnjačkog stava, i ponovo nailazimo na opasnu sličnost. Joga odbacuje sve fantastične sadržaje i mi činimo to isto, ali Istok to radi na drugačijim osnovama. Na Istoču, prevladavaju koncepti i učenja koja izražavaju kreativnu fantaziju u najvećoj meri; u stvari, zaštita se traži od više fantazije. Mi, s druge strane, smatramo fantaziju bezvrednim, subjektivnim sanjenjem. Naravno, figure nesvesnog se ne pojavljuju kao apstrakcije lišene svih imaginativnih ukrasa; naprotiv, one su upletene u mrežu fantazija izuzetne raznolikosti i zadivljujućeg obilja. Istok može da odbacuje te fantazije pošto je još odavno izvukao njihovu suštinu i kondenzovao je u svojim dubokim učenjima. Ali mi nismo nikada

osetili te fantazije, a još manje smo uspeli da im izvučemo suštinu. To je onaj veliki deo iskustva koji tek moramo da nadoknadimo, i tek kada budemo otkrili smisao u prividnom besmislu moći ćemo da odvojimo vredno od bezvrednog. Ono što izvučemo iz naših iskustava sigurno će se razlikovati od onoga što nam Istok danas nudi. Istok je do svoje spoznaje unutrašnjih stvari dospeo u relativnom neznanju spoljašnjeg sveta. Mi ćemo, pak, istraživali psihu i njene dubine uz podršku izuzetno obimnog poznavanja istorije i nauke. Istina, u današnjem trenutku, poznavanje spoljašnjeg sveta predstavlja najveću prepreku pred introspekcijom, ali psihološka iznurenost će nadvladati sve prepreke. Mi već podižemo psihologiju, odnosno, nauku koja nam pruža ključ za stvari do kojih je Istok dospeo samo kroz abnormalna psihička stanja.

ODVOJENOST SVESTI OD OBJEKTA

Razumevanjem nesvesnog oslobadamo se njegove vladavine. To je, takode, cilj uputstava u našem tekstu. Učenik se podučava da se skoncentriše na svetlost unutrašnjeg područja i da se, dok to radi, oslobodi svih spoljašnjih i unutrašnjih čvorova. Njegov životni impuls se usmerava prema svesti bez sadržaja koja i pored toga dozvoljava svim sadržajima da postoje. O toj odvojenosti *Hui Ming Ching* kaže:

Oreol svetlosti okružuje svet zakona.

Zaboravljamo jedni druge, tihi i čisti, sasvim močni i prazni.

Praznina je ozračena svetlošću srca nebeskog.

Voda je mirna i na svojoj površini odražava lik meseca.

Oblačci iščezavaju u plavičastom prostoru; planine jasno bješte.

Svest se posvećuje razmišljanju; mesec ostaje sam.

Ovaj opis ispunjenja odslikava psihičko stanje koje bi možda najbolje moglo da se okarakteriše kao odvojenost svesti od sveta, i njeno povlačenje na, da tako

kažemo, nadsvetsku tačku. Tako je svest u isto vreme prazna i nije prazna. Ona više nije obuzeta slikama stvari, već ih jednostavno sadrži. Punoča sveta koja se do tada utiskala u svest nije ništa izgubila od svog bogatstva i lepote, ali više ne dominira svešću. Magičan zahtev stvari je prestao, pošto je prvobitna isprepletanost svesti sa svetom došla do kraja. Nesvesno se više ne projektuje, i tako se gasi praiskoni *participation mystique* sa stvarima. Stoga svest više nije obuzeta kompulsivnim namerama, već se pretvara u kontemplativnu viziju, što kineski tekst prikladno izražava.

Kako je došlo do ovog efekta? (Pretpostavljamo, naravno, da kineski autor pre svega nije bio lažov; drugo, da je bio umno zdrav; i treće, da je bio izuzetno intelligentan čovek). Da bi se razumela ili objasnila odvojenost opisana u tekstu našem mentalitetu je potreban ponešto zaobilazan pristup. Podražavanje istočnjačkog senzibiliteta ničemu ne koristi; ništa, naime, nije detinjastije od želje da se esteticizira takvo psihičko stanje. Sa takvom odvojenošću dobro sam se upoznao u svojoj praksi; to je terapijski efekat *par excellence*, odnosno, poništavanje *participation mystique*. Levi-Bril¹⁷ (Levi-Bruhl) je genijalno postavio *participation mystique* kao označu primitivnog mentaliteta. Kako ga je on opisao, to je beskrajno velik ostatak neizdiferenciranosti između subjekta i objekta, toliko velik među primitivnim ljudima da mora da dotakne i Evropejca, identifikovanog sa svesnim stavom. Ukoliko razlika između subjekta i objekta ne postane svesna, preovladuje nesvesni identitet. Nesvesno se tada projektuje u objekat, a objekat se introektuje u subjekat. Boljke i životinje se tada ponašaju kao ljudi; ljudi su u isto vreme oni sami i životinje, i sve vrvi od duhova i bogova. Naravno, civilizovani čovek smatra da se nalazi neizmerno iznad tih stvari. On se često identificuje sa svojim roditeljima tokom života, ili se identificuje sa afektima i predrasudama, i bestidno okrivljuje druge za stvari koje neće da vidi u sebi. Rečju, on pati od ostatka praiskonskog nesvesnog, praiskone neizdiferenciranosti između subjekta i objekta. Zahvaljujući tom nesvesnom, on je rob bezbrojnim ljudima, stvarima i okolnostima, odnosno, on je pod bezuslovnim uticajem. Njegov um, skoro kao um primitivnog čoveka, je pun

uznemiravajućih sadržaja i on se u skoro istoj meri služi zaštitnim činima. Svakako, on više ne upotrebljava medicinske vrećice, amajlike i životinjske žrtve, već pilule za smirenje nervoze, "progres", kult volje, i sl.

Ali ako nesvesno može da se usvoji kao jedna od determinanti uz svesno, i ako možemo da živimo na takav način da se svesno i nesvesno, ili instinktivni zahtevi, što je moguće više usvoje, središte ravnoteže totalne ličnosti pomera svoj položaj. Ono se više ne nalazi u egusu, koje je samo središte svesti, već se smešta u hipotetičnoj tački između svesnog i nesvesnog, koja može da se nazove sopstvo. Ako ta promena uspe, ona dovedi do gubljenja *participation mystique*, i razvija se ličnost koja pati samo u nižim slojevima, da tako kažemo, dok je u višim slojevima podjednako odvojena od bolnih i radosnih dogadaja.

Stvaranje i radanje takve superiorne ličnosti je ono na šta naš tekst misli kada govori o "svetom voću", "dijamantskom telu", ili kada na neki drugi način pominje neuništivo telo. Psihološki, ti izrazi su simboli stava koji se nalazi izvan intenzivnog emocionalnog angažovanja i stoga je bezbedan od apsolutnog šoka; oni simbolizuju svest odvojenu od sveta. Imam razloga da verujem da to započinje negde oko polovine čovekovog života i da predstavlja prirodnu pripremu za smrt. Za psihu smrt je podjednako važna koliko i rođenje, i čini, slično njemu, integralni deo života. Šta se odvojenoj svesti dogada na kraju je pitanje na koje psiholog ne treba da da odgovor. Bez obzira koji teorijski stav zauzme, on će beznađeđno prekoračiti granice koje mu je postavila nauka. On samo može da pokaže da su gledišta našeg teksta u vezi sa bezvremenošću odvojene svesti u skladu sa religioznim mišljenjem svih vremena, kao i sa mišljenjem velike većine čovečanstva. Osoba koja misli drugačije stajala bi na izvestan način izvan ljudskog reda, i stoga bi patila od poremećene psihičke ravnoteže. Zato, kao lekar, ja činim toliki napor da učvrstim veru u besmrtnost, posebno kod mojih starih pacijenata, za koje su takva pitanja od ključnog značaja. Sagledana pravilno u psihološkom smislu, smrt nije kraj već cilj, i stoga život prema smrti započinje čim se prede meridian.

Kineska filozofija joga je zasnovana na činjenici te instinkтивне pripreme za smrt kao cilj i, sledeći analogije sa ciljem prvog dela života, tj. radanjem i reprodukovanjem, sredstvima za prođavanje fizičkog života, ona za svrhu duhovnog postojanja uzima simboličko zapeće i radanje psihičkog duh-tela, koje osigurava kontinuitet odvojene svesti. To je vazdušni čovek, koji je Evropejciju poznat od najstarijih vremena, ali kojeg on pokušava da stvari pomoći drugačijih simbola i madija, pomoći vere i hrišćanskog načina života. Ovde se ponovo zatičemo na osnovama koje se u potpunosti razlikuju od osnova Istočka. Ponovo tekst zvuči kao da nije previše udaljen od hrišćanskog asketskog moralu, ali napravili bismo najveću grešku kada bismo usvojili da je u pitanju ista stvar. Iza našeg teksta стоји kultura više hiljada godina stara, koja je organski sagradena na primitivnim instinktima i koja, stoga, ne zna ništa o arbitračnom moralu koji krši instinkte karakteristične za nas, nedavno civilizovane teutonske barbare. Zbog toga su Kinezi bez onog impulsa usmerenog na žestoko potiskivanje instinkata koji histerično preuvečava i truje našu duhovnost. Čovek koji živi svoje instinkte može i da se odvoji od njih, na isto onako prirodan način na koji ih je živeo. Bilo kakva ideja o herojskom pobedovanju sebe strana je našem tekstu, ali sve bi vodilo tome kada bismo doslovno sledili kineska uputstva.

Ne smemo nikada da zaboravimo naše istorijske premise. Tek pre nešto više od hiljadu godina mi smo iz najgrubljih početaka politeizma uteturali usred visoko razvijene orientalne religije koja je podigla imaginativne umove poludivljaka na visinu koja inije odgovarala stepenu njihovog duhovnog razvoja. Da bi se ta visina na neki način održala, sfera instinkta je morala u velikoj meri da se potisne. Tako su religiozna praksa i moral dobili izrazito nasilan, skoro zloban, karakter. Potisnuti elementi se prirodno ne razvijaju, već dalje vegetiraju u svom prvobitnom varvarstvu u nesvesnom. Mi bismo želeli da dostignemo visine filozofske religije, ali za to, u stvari, nismo sposobni. Amfortova rana i faustovski rascep još se nisu zacelili u germanskom čoveku; njegovo nesvesno je još uvek zatrpano sadržajima koji moraju prvo da postanu svesni da bi mogao da ih se oslobođi.

Nedavno sam od jedne bivše pacijentkinje dobio pismo koje odslikava nužnu transformaciju jednostavnim ali prikladnim rečima. Ona piše: "Mnogo dobra mi je došlo iz zla. Ostavši mirna, ne potiskujući ništa, pažljiva, i prihvatajući stvarnost - prihvatajući stvari onakve kakve su, a ne kakvima ih ja želim - do mene je došlo neobično znanje, kao i neobične moći, kakve ranije nisam mogla ni da zamislim. Uvek sam pomicala da stvari, ako ih prihvativmo, ovlađaju nama na neki način. Ispostavilo se da to uopšte nije istina, i da samo ako ih prihvativmo možemo da odredimo stav prema njima.¹⁸ Sada nameđavam da igram igru života, da budem prijemčiva za sve što nađe, dobro i loše, sunce i senku koji se neprekidno smenjuju, i da, na taj način, takođe prihvatom svoju sopstvenu prirodu sa njenim pozitivnim i negativnim stranama. Tako za mene sve postaje življe. Kakva sam budala bila! Kako sam pokušavala da primoram sve da se odvija u skladu sa načinom kako sam ja to zamišljala!"

Samo će na osnovu takvog stava, koji ne odbija nijednu od vrednosti stečenih tokom razvitiča hrišćanstva, već pokušava da prihvati i najponiznije stvari u sebi uz pomoć hrišćanskog milosrda i trpeljivosti, moći da ostvari viši nivo svesti i kulture. Taj stav je religijski, pošto su sve religije terapije za bolove i poremećaje duše. Raštući razvoj zapadnjačkog intelekta i volje pružio nam je skoro davolski kapacitet za izrugavanje takvog stava, i to sa očiglednim uspehom, uprkos protestu nesvesnog. Ali samo je pitanje vremena kada će se, na ovaj ili onaj način, nametnuti protivstav. Izrugavanje nekog stava uvek stvara nesigurnu situaciju, koju nesvesno može da nadvlača u svakom trenutku. Siguran temelj se stvara tek onda kada se instinktivne premise nesvesnog usvoje u istoj meri kao gledišta svesnog uma. Nema sumnje da ova nužnost pravilnog usvajanja nesvesnog stoji u oštrot suprotnosti sa istočnjačkim i posebno protestantskim kultom svesti. Pa ipak, iako novo uvek izgleda kao neprijatelj starog, svako ko poseduje više od površne želje za razumevanjem mora da otkrije da bez ozbiljne primene hrišćanskih vrednosti koje smo stekli, novo učenje nikada neće moći da se odigra.

ISPUNJENJE

Sve veće upoznavanje sa duhovnim Istokom treba, pre svega, da bude simboličan izraz činjenice da ulazimo u vezu sa elementima unutar nas koji su nam još uvek nepoznati. Poricanje vlastitih istorijskih premsa predstavljalo bi čistu glupost i najbolji način za još jedno iskorenjivanje. Samo ako čvrsto stojimo na vlastitom tlu moći ćemo da asimiliramo duh Istoka.

Opisujući ljudе koji ne znaju gde leže pravi izvori skrivenih moći jedan drevni posvećenik je rekao: "Obični ljudi gube korene i drže se krošnji". Duh istoka je izašao iz žute zemlje, a naš duh može, i treba, da izade samo iz naše vlastite zemlje. Zbog toga se ja približavam tim problemima na način koji je često kritikovan kao "psiholinizam." Ako se pri tom mislio na "psiholigu", onda mi je polaskano, pošto je moja prava namera da bez milosti uklonim metafizičke zahteve svakog ezoteričnog učenja; tajni cilj zadobijanja moći kroz reči ne slaže se sa našim dubokim neznanjem - koje treba pristoјno da priznamo. Moja čvrsta namera je da iznesem stvari koje imaju metafizički prizvuk na svetlost psihološkog razumevanja; i da učinim sve kako bih sprečio javnost da veruje u mračne reči moći. Neka uvereni hrišćanin veruje, jer tu je obavezu preuzeo na sebe. Nehrišćanin je izneverio milost vere. (Možda je od rođenja osuđen da ne može da veruje, već samo da zna.) Stoga on nema prava da polaže svoju veru negde drugde. Ništa se ne može shvatiti metafizički, već psihološki. Zato razgolicujem stvari od njihovih metafizičkih omota u nameri da ih pretvorim u objekte psihologije. Na taj način mogu da izvučem nešto razumljivije iz njih, i mogu time da se koristim. Štaviše, tako saznajem psihološka stanja i procese koji su ranije bili odenuti u simbole nedostupne mom razumevanju. Dok radim to, mogu da sledim sličnu stazu i da imam slična iskustva; ako na kraju bude još uvek postojao neki neiskaziv metafizički element, imaće najbolju mogućnost da se otkrije.

Moje poštovanje prema velikim filozofima Istoka podjednako je veliko koliko je moje nepoštovanje prema njihovoј metafizici.¹⁹⁾ Mislim da su oni simbolični psiholozzi, i da ćemo im, ako ih doslovno shvatimo, naneti naj-

veću nepravdu. Kada bi oni stvarno mislili na metafiziku, onda bi bilo beskorisno pokušavati da ih razumemo. Ali ako je to psihologija, mi ne samo da možemo da ih razumemo, već od njih možemo mnogo da dobijemo, jer tada tzv. "metafizično" ulazi u okvir iskustva. Ako prihvatiš činjenicu da je bog apsolutan i izvan čovekovog iskustva, takav me bog ostavlja hladnim. Ja ne utičem na njega, niti on utiče na mene. Ali ako znam da je bog jedan moćni impuls moje duše, moram da se zainteresujem za njega, jer on onda može da postane važan, čak neprijatno takav, i čak na praktične načine, što zvuči užasno banalno - kao sve što pripada sferi realnosti.

Prekor za "psiholizam" važi samo za budalu koja misli da ima svoju dušu u džepu; takvih budala sigurno ima više nego što je potrebno, pošto je, iako svi znamo kako da upotrebljavamo velike reči o "duši", potcenjivanje psihičkih stvari još uvek tipična zapadnjačka predsuda. Ako upotrebim koncept "autonomni psihički kompleks", moj čitalac odmah izlazi s predrasudom "ništa nego psihički kompleks". Kako možemo da budemo toliko sigurni da je duša "ništa nego"? Kao da smo zaboravili, kao da nismo znali, da je sve čega smo svesni slika, i da ta slika je psiha. Ljudi koji misle da se Bog ponižava ako se shvati kao nešto što se pokreće u psihi, kao i pokretna sila psihe, odnosno, ako se shvati kao "autonomni kompleks" - ti isti ljudi mogu tako da budu mučeni nekontrolisanim afektima i neurotičnim stanjima uma da im ni njihove volje ni cela filozofija života ne mogu da pomognu. Da li je to dokaz nemoći psihe? Treba li Majstera Ekharta takođe prekorevati za "psiholizam" kada kaže: "Bog mora uvek iznova da se rodi u duši"? Mislim da je optužba za "psiholizam" opravdana samo u slučaju onog tipa intelekta koji poriče prirodu autonomnog kompleksa, i želi da ga objasni racionalno kao posledicu poznatih uzroka, a ne kao nezavisno postojanje. Takva presuda podjednako je arogantna kao i "metafizička" tvrdnja koja, prekoračujući čovekove grance, želi da pripše nekom božanstvu izvan našeg iskustva stvaranje naših psihičkih stanja. "Psiholizam" je samo kopija metafizičkog prisvajanja, i u istoj meri delnjasta. Stoga mi izgleda razumnije da se psihi pripše ista vrednost kao i empirijskom svetu, i da se prizna da

poseduju istu meru "stvarnosti". Kako ja to vidim, psih je svet u kojem je ego sadržan. Možda takođe postoje ribe koje veruju da sadrže more. Mi moramo da se oslobođimo te iluzije ako želimo da razmatramo metafizička tvrdenja sa stanovišta psihologije.

Metafizička tvrdnja te vrste je ideja o "dijamantskom telu", neuništivom dah-telu koje se razvija u Zlatnom Cvetu, ili na prostoru jednog kvadratnog santičemntra.²⁰ To telo, kao i sve ostalo, je simbol značajne psihološke činjenice, koja se, zato što je objektivna, prvo pojavljuje projektovana u oblicima nastalim iz iskustava organskog života, kao što su voćka, embrion, dete, živo telo, i sl. Ta psihološka činjenica može najbolje da se opiše rečima "Ne živim ja, ono živi mene". Iluzija superiornih moći svesnog vodi u verovanje: ja živim. Ako usvajanje nesvesnog razbijje tu iluziju, onda se nesvesno pojavljuje kao nešto objektivno u čemu je uključen i ego. Stav nesvesnog je tada analogan osećanju primitivnog čoveka kojem postojanje sina garantuje nastavljanje života. To karakteristično osećanje može da zadobije groteskan oblik, kao u slučaju starog crnca koji je, naljutivši se na svog neposlušnog sina, uzvnuo: "Evo ga gde stoji s mojim telom, ali me čak ni ne sluša!"

Pitanje te promene u unutrašnjem osećanju slično je iskustvu oca kojem se rodio sin; to je takođe promena koja nam je poznata kroz svedočenje apostola Pavla: "Ne ja, već Isus u meni živi." Simbol "Hrista" kao "sina čovečijeg" je analogno psihičko iskustvo: više, duhovno biće u ljudskom obličju se nevidljivo rada u individualno, duhovno telo, koje treba da nam služi kao buduće boračište, telo koje se, kako se Pavle izražava, oblači kao odeća ("Jer svi vi koji ste pokršteni u Isusa obukli ste Isusa.") Očigledno, uvek je teško izraziti razumljivim rečima suptilna osećanja koja su, i pored svega, beskrabljeno važna za život i dobrobit čoveka. U izvesnom smislu stvar koju želimo da izrazimo je osećanje "zamenjenosti", ali bez ikakve ideje o "odbačenosti". Kao da se smer svih životnih stvari usmerio prema nekom nevidljivom centru. Ovde bi bila prikladna Ničeva metafora "*frei in liebevolstem Muss*". Religiozni govor je pun slika koje prikazuju to osećanje slobodne zavisnosti, mira i poboznosti.

U tom izuzetnom iskustvu ja vidim pojavu koja rezultira iz odvojenosti svesti, kroz koju subjektivno "Ja živim" postaje objektivno "Ono živi mene". To stanje se oseća kao više od prethodnog kao da je ono neka vrsta oslobođanja od nagona i nemoguće odgovornosti koji su neizbežne posledice *participation mystique*. To osećanje oslobođanja ispunjava Pavla u celosti. Svest da je čovek dete Božije oslobođa ga od čini krvi. To je takođe osećanje mirenja sa svim što se dogada, i to je razlog što se, prema *Hui Ming Chingu*, pogled onoga ko je ostvario ispunjenje vraća lepoti prirode.

U pavlovsom simbolu Isusa suočavaju se najdublja religiozna iskustva Zapada i Istoka. Isus-tužan heroj, i Zlatni Cvet koji cveta u purpurnoj dvorani grada od žada - kakav kontrast, kakav beskraj razlike, kakav ambis istorijel Kakav problem za vrhunsko delo nekog budućeg psihologa!

Medu velikim religioznim problemima današnjice nalazi se i jedan na koji je obraćeno malo pažnje, ali koji, u stvari, predstavlja glavni problem naših dana: problem napretka religioznog duha. Ako želimo da govorimo o njemu moramo prvo da naglasimo razliku između Istoka i Zapada u njihovim načinima bavljenja "draguljem", odnosno, središnjim simbolom. Zapad naglašava ljudsku inkarnaciju, pa čak i ličnost i istoričnost Isusovu, dok Istoč kaže: "Bez početka, bez kraja, bez prošlosti, bez budućnosti". U skladu sa svojim konceptom, hrišćanin se potčinjava superiornoj, božanskoj osobi u iščekivanju Njegove milosti; ali čovek Istoča zna da spasenje zavisi od "rada" koji pojedinac vrši na sebi. Tao izrasta iz pojedinca. *Imitatio Christi* ima ovu nepovoljnost: tokom dugog perioda obožavamo kao božanski primer čoveka koji je otelovio najdublji smisao života, a potom, zbog čistog imitiranja, zaboravljamo da ostvarimo vlastiti najdublji smisao - samoostvarenje. U stvari, pobiti vlastiti pravi smisao i nije tako neugodno. Da je Isus to uradio, verovatno bi postao cenjeni drvodelja a ne religiozni buntovnik kojem bi se, očigledno, danas desilo isto što mu se desilo onda.

Imitiranje Hrista može da se shvati i na dublji način, kao dužnost da se ostvari čovekovo najdublje uverenje, uvek sa najpotpunijim izrazom ličnog temperamenta, sa

istom hrabrošću i istom samopožrtvovanosti koje je pokazao Isus. Srećom - moramo reći - ne dobija svako zadatok da bude vode čovečanstva, ili veliki buntovnik, te je stoga moguće da svako ostvari sebe na svoj način. Ta iskrenost može čak da se pretvori u ideal. Pošto velike inovacije uvek započinju na najmanje verovatnim mestima, činjenica, na primer, da se današnja osoba ne stidi svoje nagosti kao nekad može da predstavlja početak prepoznavanja sebe. Iza toga će uslediti prepoznavanje mnogih stvari koje su ranije bile tabu, jer stvarnost zemlje neće zauvek ostati sakrivena kao *virgines velandae* Tertulijana. Moralno razotkrivanje je samo još jedan korak dalje u istom smeru, i gle, tamo stoji čovek onakav kakav jeste, i priznaje sebi da je onakav kakav jeste. Ako to učini na besmislen način on je smetena budala, ali ako zna značaj onoga što čini on može da pripada višem redu čoveka koji ostvaruje hrišćanski simbol, bez obzira na patnju. Često može da se primeti da sasvim konkretni tabui ili magični obredi u ranom stupnju religije prelaze, u narednom stupnju, u domen psike, ili se čak sasvim pretvaraju u duhovne simbole. Neki spoljašnji zakon postaje, tokom vremena, unutrašnje uverenje. Stoga se savremenom čoveku, posebno protestantu, može lako dogoditi da osoba Isus, koji sada postoji u spoljašnjem području istorije, postane superioran čovek unutar njega. Tada bismo, na evropski način, dostigli psihološko stanje koje odgovara "prosvetljenju" u istočnjačkom smislu.

Sve ovo je korak u evoluciji više ljudske svesti na putu prema nepoznatim ciljevima, i nije metafizika u običnom smislu. Do sada je to samo "psihologija", ali do sada može takođe da se iskusi, razumljiva je, i stvarna je, stvarnost je sa kojom može nešto da se učini, stvarnost koja sadrži mogućnost i koja je, stoga, živa. Činjenica da se ja zadovoljavam s onim što može da se iskusi psihički, i da odbijam metafizičko, ne znači skeptičan ili protivnički stav protiv vere ili poverenja u više sile; ono što govorim je približno isto ono što je Kant mislio kada je "stvar po sebi" nazvao "samo negativnim graničnim konceptom" (*Grenzbegriff*). Svaki iskaz o transcedentalnom treba izbegavati pošto on nužno sačinjava smešnu pretpostavku čovekovoguma, koji nije svestan

svojih ograničenja. Kada se, stoga, Bog ili Tao nazovu impulsem duše, ili stanjem duše, onda je samo rečeno nešto o spoznatljivom, ali ništa o nespoznatljivom, o čemu ne može ništa da se odredi.

ZAKLJUČAK

Svrha mog komentara jeste da pokuša da podigne most psihološkog razumevanja između Istoka i Zapada. Osnova svakog stvarnog razumevanja je čovek, te sam stoga morao ad govorim o ljudskim stvarima. To je moje opravdanje što sam se bavio samo opštim aspektima, i što se nisam upuštao u tehničke detalje. Tehnička uputstva su vredna za one koji znaju šta je, na primer, kamera ili motor sa unutrašnjim sagorevanjem, ali su neupotrebljiva za sve one koji nemaju predstavu o takvim mašinerijama. Zapadnjak za kojeg ovo pišem se nalazi u analognom položaju. Zato mi se učinilo da je najvažnije od svega da istaknem saglasnost između psihičkih stanja i simbola Istoka i Zapada. Pomoću tih analogija otvoren je ulaz u unutrašnje odaje istočnjačkog uma, ulaz koji ne zahteva žrtvovanje naše prirode i koji nam, tako, ne preti otkidanjem od vlastitih korena. To nije intelektualni teleskop ili mikroskop koji nam nudi gledište koje nas se suštinski ne tiče pošto nas uopšte ne dotiče. Atmosfera patnje, potrage i nastojanja zajednička je svim civilizovanim narodima; postati svestan je strahoviti eksperiment koji je priroda nametnula čovečanstvu, i koji dovodi najrazličitije kulture u zajednički zadatak.

Zapadnjačka svest ni na koji način nije svest uopšte; to je istorijski uslovjen i geografski ograničen faktor, koji predstavlja samo jedan deo čovečanstva. Širenje naše svesti ne sme da se odvija po cenu rušenja drugih vrsta svesti, već treba da se odvija kroz razvoj onih elemenata naše psihe koji su analogni elementima tuge psihe, kao što Istok ne može bez naše tehnologije, nauke i industrije. Evropska invazija Istoka je bila delo nasilja u velikom obimu, i ostavila nam je u dužnost - *noblesse oblige* - da razumemo um Istoka. To je možda neophodnije nego što danas mislimo. (1929)

Beleške:

1) Taoistički termin koji označava nedeljanje, odnosno: delanje putem nedeljanja, spontano delanje kao što je rašćenje. (prev.)

2) Kada kaže "naš tekst", Jung misli na samu *Tajnu zlatnog cveta* (*T'ai I Cnih Hua Tsung Cnih*). *Hui Ming Ching*, odnosno *Knjiga o svesti i životu*, poseban je tekst, uvršten u istu knjigu. Lako potiču iz različitih perioda, oba su proistekla iz sličnih tradicija u kojima se kineska joga i alhemija međusobno prepliću. (Prev.)

3) Glava je takođe "sedište nebeske svetlosti".

4) U *Hui Ming Chingu* "čovekova priroda" (*hsing*) i "svest" (*hui*) se naizmenično koriste. (Oba termina su suprotna "životu" (*ming*), ali međusobno nisu identična. Prev.)

5) Up. moju raspravu u *Psihološkim tipovima*, gl.5. (Matica srpska, 1977).

6) Up. *Wallis Budge, The Gods of the Egyptians*, London, 1904.

7) *Vierzig Fragen von der Seelen Urstand*, Amsterdam, 1682.

8) Up. kineski koncept nebeske svetlosti između očiju.

9) *Matthews, The Mountain Chant, Fifth Annual Report of the Bureau of Ethnology, 1883–4; Stevenson, Ceremonial of Hasjelti Dailjiis, Eight Annual Report of the Bureau of Ethnology, 1886–7.*

10) A. Avalon, *The Serpent Power*, London, 1931.

11) Vid. izvrsnu zbirku *E.F. Knuchel, Die Umwandlung in Kult, Magie und Rechtsgebrauch*, Bazel, 1919.

12) *W.Y. Evans-Wentz, The Tibetan Book of the Dead*, London, 1927. (Vid. takođe "Gradac" 16, 1977. delimično posvećen ovoj knjizi, i "Polja" 213, gde je objavljen prevod Jungovog komentara. Prev.)

13) *Edward Maitland, Anna Kingsford: Her Life Letter, Diary and Work*, London, 1896. Up. posebno str. 129 i dalje. Za ovu napomenu zahvalan sam cenjenom kolegi, dr. *Beatrice Hinkle*, iz Njujorka.

14) Takva iskustva jesu istinska, ali njihova istinitost ne dokazuje da su svi zaključci ili ubedenja koji formiraju njihov sadržaj nužno tačni. Čak i u slučajevima poremećenosti nailazimo na savršeno važeća psihička iskustva.

15) *Martial* (engl.: ratni, ratoboran) dolazi od lat. *martialis*. Marsov, poput boga rata Marsa. *Jovial* (engl.: veselo) dolazi od lat. *Jovialis*: Jupiterov – tj. rođeni u znaku Jupitera su veseli. *Saturnine* (engl.: trom, hladan) dolazi od naziva planete Saturn, koja daje hladnu narav. *Lunatic* (engl.: ludak) dolazi od lat. *luna*, Mesec, tj. udaren mesecom (Prev.)

16) *Psihološki tipovi*, gl.5. (Matica srpska, Novi Sad, 1977).

17) *Primitive Mentality*, London, 1923.

18) Gubljenje *participation mystique*.

19) Kineski filozofi – protivno dogmaticima Zapada – zahvalni su za takav stav, jer su oni takođe gospodari svojih bogova. (Napomena R. Vilhelma).

20) Istina, naš tekst je pomalo nejasan po pitanju da li se pod "nastavljanjem života" podrazumeva život posle smrti ili produžavanje fizičke egzistencije. Izrazi kao što su "eliksir života" i slično su varljivo dvosmisleni. U kasnjim dodacima je očigledno da se joga uputstva shvataju u čisto fizičkom smislu. Primitivniji um neće biti uznemiren tom neobičnom mešavinom fizičkog i duhovnog, pošto život i smrt za njega nisu potpune suprotnosti kao za nas. Ista dvosmislenost u odnosu na život posle smrti postoji u ranom hrišćanstvu, u kojem zavisi od sličnih prepostavki, odnosno, od ideje o "dah–telu", suštinskom nosiocu života. (Gelijeva /Geley/ parapsihološka teorija predstavljala bi poslednju reinkarnaciju te drevne ideje). Ali kako u našem tekstu takođe nailazimo na upozorenja protiv upotrebe u korist praznoverja, upozorenja, na primer, protiv pokušaja da napravimo zlato, možemo slobodno da insistiramo na duhovnom značenju uputstava. U stanjima koja uputstva

žele da proizvedu, fizičko telo igra sve manju ulogu, pošto ga zamenjuje "dah-telo" (otuda važnost disanja u primeni joge uopšte). "Dah-telo" nije "duhovno" u našem smislu. Za čoveka sa Zapada je karakteristično da je razdvojio fizičku i duhovnu stranu života u cilju sticanja znanja, ali te suprotnosti zajedno postoje u psihi, i psihologija mora da usvoji tu činjenicu. "Psihičko" znači fizičko i mentalno. Sve se ideje u našem tekstu bave tim svetom "izmedu", koji nam deluje nejasno zbog toga što koncept psihičke stvarnosti još nije poznat medu nama, iako on definiše našu sferu života. Bez duše, duh je mrtav kao i materija, jer su oboje veštačke apstrakcije; dok je prvobitno čovek smatrao duh za prolazno telo a materiju kao posednika duše.

S A D R Ž A J

* * *

Rihard Vilhelm

5 TAJNA ZLATNOG CVETA

Karl Gustav Jung

43 POREKLO I SADRŽAJ TAJNE
ZLATNOG CVETA

57 KOMENTAR TAJNE
ZLATNOG CVETA